

Revista Literară

PUBlicație DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

NICHITA DANILOV: „POEZIE ȘI LIBERTATE EXTREMĂ”

„Ei bine, în lumea iubitorilor de artă, cutiile lui Manzoni au avut o mare căutare. În anul 1996 /.../ s-a vândut o astfel de cutie, la o licitație publică desfășurată în SUA, cu 32 500 de dolari. Se făcuse atât de mult tam-tam în jurul cutiilor lui Manzoni, încât valoarea lor a crescut până la această sumă. Colectorul care a cumpărat cutia, nu a cumpărat-o însă ca s-o expună undeva în casă, ci a depus-o la bancă într-un seif, cu scopul de a o vinde, ceva mai târziu, cu o sumă mult mai mare. Cu 40 000 sau 50 000 de dolari. Sau poate chiar mai mult. Cutiile au și astăzi căutare. Într-un fel am putea spune că trăim astăzi sub semnul lor.” (P. 19)

VAL BUTNARU: „DESPRE CHIȘINĂU CA PERSONAJ LITERAR”

„M-am născut în Chișinău și foarte mult timp m-am simțit jenat de acest fapt, considerându-l cel puțin insignifiant. /.../ Urbea noastră, cu aspectul ei pricăjit, fizionomia comună și nivelul scăzut de cultură, îmi contura ideea de factor compromițător pentru biografia unui scriitor. /.../ Și nici prin gând nu-mi trecea că va veni o zi când am să văd lucrurile într-o lumină total diferită.” (P. 16)

AVANPREMIERĂ

Fragment din volumul *Istoria limbii române* de Dan Ungureanu, în curs de apariție la Editura Cartier. (P. 24)

INTERVIU DE LUCIA ȚURCANU

NICOLAE LEAHU: „ÎN CLIPA ACEASTA, CLĂDIM RECLĂDIND...”

„S-a ajuns totuși prea departe, poezia (ba și proza sau dramaturgia) postcomunistă transformându-se adeseori într-un fel de cătea (dulău, ca să nu discriminez cumva) lătrăto(a)r(e) la orice formă de pudoare. N-am avut niciodată nevoie de cuvinte «dure» ca

să spun ceea ce am de... scris, chiar dacă știu, încă de la Champfleury, că pentru literatură nu există «cuvinte interzise». Dar, mă rog, dacă în opoziția dintre cultura populară și cultura înaltă publicul o alege pe prima, nouă, pudicilor, ce ne rămâne,

doar dreptul la o reacție de răspuns și, dacă e posibil, la una inteligentă. Văd însă că și critica a capitulat, prefăcându-se că nu se întâmplă nimic și acordând premii în stânga și în dreapta obscenului...”

„PASTEL”:

„Teroarea mea cerșește îndurare și soarbe din ciorbă. Trăiește clipe de coșmar și își plimbă obraji peste obraji mei, îndrăgostiții. Cu o mișcare rapace înghite strada, podurile și râul.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

SELFIURI CU GULLIVER – P. 4

TEO CHIRIAC: „LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA” (VIII)

IN SFUMATO – P. 6

EUGEN LUNGU: „NICOLAE POPA: POVESTIRI DE NEPOVESTIT” (I)

NICOLAE LEAHU LA 60 DE ANI – P. 10

OMAGII DE ANATOL MORARU ȘI ADRIAN CIUBOTARU

CRONICI DE CARTE – P. 17, 18

DE NICOLAE RUSU ȘI NICOLAE ENCIU

PROZĂ – P. 20

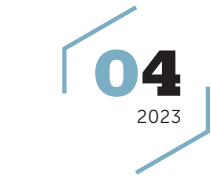
NICOLAE ROȘCA: „CAMPIONA” (FRAGMENT DE ROMAN)

Foto de M. Vakulovski

POEZIE
de TIBERIU NEACȘU

< 12

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL 9 | NUMĂRUL 4 (75) | IULIE-AUGUST | 2023

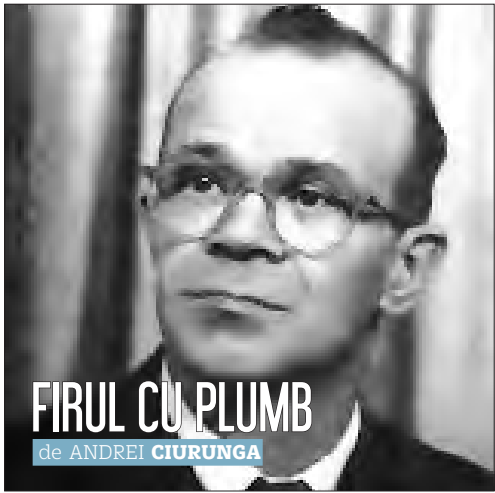
NICOLAE LEAHU
MEDALION

14 MIRCEA V. CIOBANU:
„IDEI PRECONCEPUTE, OPINII ȘI
PREJUDECĂȚI, LA O ANIVERSARĂ”

EDITORIAL
de ADRIAN CIUBOTARU

03 „EU, ROBOTUL?” (II)

FIRUL CU PLUMB
de ANDREI CIURUNGA

19 „DECOR”

04 SELFUIRI
CU GULLIVER
„LUMEA, ÎNTRE PARANOIA
ȘI METANOIA” (VIII)
DE TEO CHIRIAC

05 UȘI ÎN ASFINȚIT
„POEZIE ȘI LIBERTATE
EXTREMĂ”
DE NICHITA DANILOV

06 IN SFUMATO
„NICOLAE POPA:
POVESTIRI DE NEPOVESTIT” (I)
DE EUGEN LUNGU

08 INTERVIU
LUCIA ȚURCANU
ÎN DIALOG
CU NICOLAE LEAHU

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

24 FRAGMENT DIN VOLUMUL
„ISTORIA LIMBII ROMÂNE”
DE DAN UNGUREANU,
ÎN CURS DE APARIȚIE LA
EDITURA CARTIER

10 NICOLAE LEAHU
LA 60 DE ANI
TEXTE OMAGIALE
DE ANATOL MORARU
ȘI ADRIAN CIUBOTARU

16 VÂNTURILE,
VALURILE...
„DESPRE CHIȘNĂU CA
PERSONAJ LITERAR”
DE VAL BUTNARU

17 ÎNSEMNĂRI
DE LECTURĂ
„CUVINTE MÂNUITE
CU PRICEPERE”
DE NICOLAE RUSU

18 CARTEA
DE ISTORIE
„O LUCRARE DESPRE CAUZELE
ȘI NATURA CONFLICTULUI
TRANSNISTREAN”
DE NICOLAE ENCIU

20 PROZĂ
„CAMPIONA”
DE NICOLAE ROȘCA

22 PLURALIA
TANTUM
„JURNAL ÎN MARGINILE
ISTORIEI LITERARE” (LIII)
DE LEO BUTNARU

23 MODE VECHI
ȘI NOI
„CONDEI ȘI PRAXIS”
DE LUCIA ȚURCANU

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Fondator: Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinschi (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 700 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

Acest număr al „Revistei literare” apare cu sprijinul
financiar al Institutului Cultural Român și
al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.
Pagina „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista.

„Revista literară” poate fi luată gratuit de la sediul USRM,
de la Bibliotecă din Hol și de la Bibliotecă din Centru.

Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word,
Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

ISAAC ASIMOV
DESPRE
PERFEȚIUNEA
ROBOȚILOR

„/.../ Din nou Byerley se întoarse către femeia care continua să-l privească, cu fața lipsită de orice expresie.

– Vă rog să mă iertați, dacă am înțeles bine, sunteți dr. Susan Calvin?

– Da, d-le Byerley.

– Sunteți psihologul «Roboților americani», nu?

– Robopsiholog.

– Sunt oare roboții atât de deosebiți din punct de vedere psihic de oameni?

– Teribil de deosebiți, și pe fața ei apără un zâmbet de gheață. Roboții sunt eminamente cumsecade. În colțurile gurii lui Byerley apără o urmă de ironie.

– E un răspuns la care nu mă așteptam. Dar iată ce am vrut să spun: de vreme ce dumneata ești psiho, adică robopsiholog și femeie, pun rămașag că voi găsi la dumneata ceva ce nu pot găsi la dr. Lanning.

– Ce?

– Sigur că în sacoșă ai ceva de mâncare. O ușoară surpriză apără în ochii obișnuiți să pară indiferenți ai lui Susan Calvin. Spuse:

– Mă surprinzi, domnule Byerley. Și, deschizând sacoșă, scoase un măr pe care i-l întinse. Dr. Lanning avu o tresărire, apoi urmări cu un ochi atent traiectoria mărului trecând dintr-o mână într-alta. Stephen Byerley mușcă calm mărul și tot calm înghiți îmbucătura.

– Ai văzut, dr. Lanning? Zâmbetul doctorului Lanning exprima o vădită ușurare, imblânzindu-i parcă până și sprâncenele. Ușurarea nu dăinui decât câteva secunde. Susan Calvin spuse:

– Eram curioasă să văd dacă-l vei mânca, deși, în cazul de față, asta nu dovedește nimic. Byerley se încruntă:

– Nu?

– Bineînțeles că nu. Este evident, dr. Lanning, că, dacă acest om este un robot umanoid, el va fi o imitație perfectă a omului. Este aproape prea uman pentru a fi verosimil. La urma urmei, toata viața noastră am văzut și am observat ființe umane; ar fi de neconceput să zămislim ceva care să ne semene cu aproximație. N-are voie să fie altfel decât perfect. Observă culoarea pielii, calitatea irisului, oasele mâinii. Dacă este un robot, aș vrea să fi fost făcut la «Roboții americani», căci e bine făcut. Și îți închipui că cel care s-a priceput să-l finiseze așa de frumos ar fi neglijat detalii atât de importante și atât de ușor realizabile prin care robotul să mimeze îngurgitarea și eliminarea alimentelor sau somnul și care să funcționeze numai în cazuri extreme, cum ar fi acum, de pildă, spre a evita situații asemănătoare celei prezente. Așa că un prânz n-ar dovedi nimic.”

(Isaac Asimov, „Eu, robotul”, traducere din engleză de A. Bantaș, București, Teora, 1999)

PATRU ÎNTREBĂRI PENTRU
SCRIITORI ȘI NU NUMAI

Afirmația lui M.N. Epstein despre noul Logos și noua Creație este destul de discutabilă – atât timp cât mașina nu posedă conștiință de sine, iar limbajul ei este chintesența, sublimată statistic, a tuturor limbajelor individuale procesabile, această nouă „rațiune cosmică” și „cosmosul” pe care îl va făuri vor arăta mai curând ca niște parodii decât ca alternative la realitățile existente, la rațiunile și la limbajele lor. Dar previziunea lui Epstein poate deveni realitate din clipa în care mașina va scoate un text pe care nu i-l va solicita nimeni, așteptând un feedback – acel text va reprezenta certificatul de naștere al noii lumi, prognozate de atâția și atâția autori de distopii. Până una-alta însă, mașina generează limbaj și acest limbaj va influența, inevitabil, conștiința celor care vor apela la generoasele servicii oferite de atotștiutoarea inteligență globală.

Întrebarea care ne interesează mai mult este în ce măsură va fi afectată gândirea și imaginația scriitorilor de contactul cu IA. Să nu fim ipocriți și să admitem că tentația de a apela la un suflor omniscient și mereu disponibil, cum este ChatGPT sau Bard, în căutarea unei rime, a unei formulări mai ferice sau a unei intrigii incitante va fi atât de mare, încât puțini îi vor rezista. În afară de aceasta, când scriitorii vor avea la dispoziție o mașină capabilă să scrie o carte întreagă pornind de la o listă de personaje și de la o idee de subiect, schițată oricât de vag, e aproape cert că ei vor dori să afle ce ar putea ieși din asta. Cei mai conștiincioși meseriași vor încerca să redacteze și să ajusteze „produsul”, să-i confere individualitate, dar se vor găsi și din cei care nu vor avea nicio jenă să-l prezinte ca pe o lucrare în totalitate personală: la urma urmei, lista de personaje, ca și ideea de subiect, le aparțin! Nu procedează oare la fel creatorii de filme și seriale, care câștigă mai bine decât scenariștii propriu-ziși ce se căznesc să dea o formă concretă ideilor lor geniale?

Prin urmare, chiar și la această etapă de evoluție a IA, este firesc și chiar indicat să ne punem cel puțin patru întrebări pertinente: 1. Va citi oare lumea, în viitor, o literatură scrisă doar de roboți? 2. Vor trebui scriitorii să schimbe modul în care își scriu poemele, romanele, eseurile etc. pentru a-i putea concura pe roboți? 3. Nu va fi oare mai rezonabil pentru scriitori să folosească IA-ul ca pe un fel de secretar personal, dezvoltându-i fanteziile, trăirile, întâmplările și cerându-i să le dea o formă literară coerentă, în loc să lupte zadarnic cu o mașină care, fără a cunoaște tainele creației, știe mai bine cum trebuie să arate

aceasta? 4. Și-ar mai găsi scriitorii originali rostul într-o lume în care cititorii se vor mulțumi doar cu textele pe care le așteaptă de la IA și pe care IA le poate furniza exact în forma în care acestea sunt solicitate?

Răspunsul la prima întrebare este, fără îndoială, afirmativ. Cine nu crede că roboții ar putea oferi texte pe gustul marelui public, să urmărească atent tipul de produse culturale ce se consumă în prezent. Filme turnate exact după același calapod, în care până și efectele speciale nu se mai deosebesc între ele, întrucât țintesc același tip, repetitiv, de senzații; cărți scrise într-un limbaj sec, clișeizat la maxim, reportericesc, povestind accesibil un story – tot ce contează e ca povestea să fie sau să pară diferită, nu și felul în care o spui, căci, altfel, cititorul se încălcește în cuvinte și nu mai are răbdare să afle finalul poveștii; egoficțiuni în care autorii nu mai simt nevoia să transfigureze artistic realitatea, înlocuind-o în întregime cu propria lor persoană – poți să născociști orice despre această persoană, doar să nu fii prea subtil și nici prea excentric, căci oamenii trebuie să afle că sunt la fel de meschini, prozaici și egomaniaci, dar mai ales la fel de obsedați de ei înșiși ca și tine. Etc. O „artă” de acest fel e la îndemâna oricui deprinde, în timp util, meseria sau știe să o imite. De multe ori, aceasta se poate însuși la cursuri de *creative writing*, care te învață să scrii exact așa cum „scriu” și roboții: după algoritmi. Iar cum roboții sunt mai buni de n^n ori decât oamenii la asimilarea algoritmilor, nu exclud că unele edituri vor cumpăra GPT-uri dedicate ce îi vor înlocui, în primul rând, pe autorii de cărți vandabile. Dacă un scriitor poate repeta aceleași expresii și frazeologisme de sute de ori într-o carte fără ca asta să deranjeze pe nimeni, de ce nu ar face-o, poate chiar cu mai multă eleganță, și IA? Căci unui robot poți să-i poruncești să utilizeze mai puține clișee în text; mai puțin autorilor, care cred că repetițiile sunt mama stilului.

Cât privește întrebarea a doua, lucrurile sunt ceva mai complicate. În mod normal, cei care vor să facă literatură adevărată nu ar trebui să ia în seamă modul în care va „evolua” scrisul roboților. Totuși, pe măsura perfecționării, progresul acestora va deveni atât de vizibil, încât mulți ar vrea să preia sau să învețe ceva de la ei. Perspectiva nu e lipsită de noimă, întrucât roboții, atunci când învață să scrie, tot din cărțile scriitorilor o fac. Totuși, standardizarea procedeelelor narative și algoritmizarea descrierilor ar putea robotiza maniera de a scrie a autorilor prea fascinați de noii lor profi de *creative writing*.

Scenariul al treilea, cel al mașinii angajate pe post de secretar sau de *ghost writer*, pare extrem de plauzibil. Dată fiind firea o pic indolentă și deseori inapetent-apatică

a artiștilor și scriitorilor, IA-secretar(-ă) ar putea deveni soluția salvatoare pentru cei care nu pot împăca niciodată excesul de idei cu deficitul de energie.

Din toate întrebările pe care le-am formulat mai sus, a patra este, după părerea mea, cea mai dificilă. Într-o societate și așa destul de grăbită, prea hedonistă pentru efort intelectual și care mizează pe modelele educaționale ce descurajează lecturile serioase, softurile de scris ale editurilor și *ghost writer*-ii autorilor ambițioși și oportuniști ar putea furniza întreg necesarul de carte pentru publicul care încă o va mai consuma. Minoritățile cu pretenții s-ar putea mulțumi cu ce s-a scris până la ei – viitorul nu va duce lipsă de anticariate pline ochi cu cărți vechi și prăfuite. Autorii originali vor supraviețui, firește, dar mai curând ca membri ai unei secte.

Ghetoizarea originalității este un proces pe care evoluția tehnologiilor și masificarea conștiințelor nu are cum să-l oprească – prin însăși natura lor, formalizarea gândirii, uniformizarea imaginarului și algoritmizarea creativității (în toate domeniile, nu doar în artă și literatură) remodelează ființa umană după standardele de funcționare a unei mașini. În marile companii producătoare de echipamente sofisticate, există de mult manuale care îi învață pe redactorii instrucțiunilor de utilizare să scrie în așa fel, încât textul lor să poată fi lesne tradus de un soft în orice altă limbă. Gradul de simplificare și de pidginizare a limbii este uluitor, destructurarea gramaticii și reducerea lexicului la un set de forme și expresii elementare fiind una dintre activitățile strategice, prioritare ale acestor companii. Curând, ele nu vor mai avea nevoie nici de redactori, nici de aplicații de traducere: echipamentul producătorului va comunica cu consumatorul lui final nemijlocit prin IA, fără a mai fi necesare instrucțiuni, traducători, ingineri capabili să descifreze și să pună în funcțiune aparatele etc. Pe scurt, omul este deja pregătit și să gândească și să vorbească asemenea roboților. Businessul, școala, viața socială nu ne mai deprind creierul cu concepte, nu-l mai învață să gândească singur, ci să urmeze seturi de instrucțiuni eficiente și forme de comunicare rudimentare.

IA a fost opera celor din Silicon Valley, dar debutul ei s-a produs exact în clipa în care societatea era gata să o accepte. Reacția cea mai îngrijorată a venit din partea elitelor, dar ele au părut mai curând speriate de iminența unui Skynet, decât de aceea că IA, în forma ei actuală, a fost posibilă doar într-o societate uniformizată. Literatura însăși s-a papagalizat înaintea apariției IA și atunci de ce am blama inginerii că o mașină a ajuns să scrie uneori mai bine decât o fac mulți scriitori?

LUMEA, ÎN TRE PARANOIA ȘI METANOIA (VIII)

de TEO CHIRIAC

XIX

Dimineată de august. După nopți nedormite. După rătăcirii în beznă, dincolo de percepția umană. După încercări eșuate de a părăsi patul de spital. Vrei să ridici capul din potmolul minții. Să deschizi ochii căzuți în orbite. Să vezi dacă mai ești, dacă mai există lumea, dacă mai răsare Soarele. Pleoapele sunt grele. Capul e și mai greu. Povara sutelor de miliarde de neuroni atinși de necroză se resimte. De parcă sistemul tău nervos ar cântări cât tot sistemul solar. De altfel, nu greutatea unui sistem în raport cu celălalt contează, ci faptul că ambele sunt grele. Și că tu trebuie să le suporti greutatea materială, spirituală, psihologică.

La mari depărtări, între cer și pământ, cheag de lumină spart. Foc hemoragic. Incandescență. Revărsare de vâpăi peste orizont. Ferestrele spitalului vibrează. Abia perceptibil. Răsare Soarele! Îl vezi? La început, e ca o picătură de sânge căzând din cerul gurii și alunecând pe buze, pe bărbia nerasă, pe piept. Apoi, ca pupila ochiului mărită brusc de uimire, de lumina orbitoare, de amintirea morții. Mai apoi, ca o plagă de glonț exploziv, calibru mare, ce se extinde rapid pe tot corpul, pe întreg spațiul de jur împrejur. (Comparații fals impresioniste, inutile, de vreme ce răsăritul și asfințitul Soarelui nu suferă comparație. Asta chiar dacă e o stea obișnuită, una din cele peste o sută de miliarde de stele din galaxia noastră.)

Se anunță o nouă zi, în această parte de lume veche, dezechilibrată, măcinată de boli, crize și catastrofe. Tulburat încă, încerci să părăsești patul de spital. Respiri adânc, prin toți porii și neuronii, pentru a-ți revigora simțurile, pentru a percepe energiile Logosului, energii care să-ți echilibreze universul interior, lumile raționale și iraționale.

XX

Civilizația în continuă decadentă, războiul fratricid, degenerând într-o catastrofă mondială, lumea imbecilizată de propaganda nazist-comunistă, societatea asfixiată de propria sa ignoranță, de lipsă de demnitate, de politețe și compasiune; în plus, zilele tale alunecând implacabil spre senectute, starea fizică și mintală precare (afecțiuni diagnosticate: agrafie, afazie, logopatie, perturbare de conștiință) sunt motive pentru care te gândești (dacă termenul gândire e potrivit în context) tot mai frecvent la sens, la creație, la Creator.

Uneori, când vrei să rostiești o simplă frază ori să redactezi un text, în capul tău se produce un haos indescriptibil. Totul se amestecă de-a valma: real și ireal, viață și moarte, necesitate și întâmplare, cauză și efect, istorie, literatură, filosofie. Toate se întrepătrund, se contopesc: realitate, posibilitate, literaritate, formă și conținut, adevăr și minciună, persoane și personaje, eroi și anti-eroi, autori și cititori, comentatori și experți, toți și toate făcând parte din aceeași lume verbală, din același text în curs de redactare, ajuns la deznodământ. Iar tu, în acel moment critic, nu realizezi că de tine depinde dacă deznodământul va fi fericit sau fatal.

Se întâmplă la fel când faci eforturi să-ți regăsești echilibrul interior. Atunci, în bietul tău creier se produce o mare învâlmășeală de legi, teorii și principii privind mișcarea și dezvoltarea, unitatea și lupta contrariilor, transformarea schimbărilor cantitative în schimbări calitative, negarea negației și altele, îndeobște acreditate, care susțin ideea că la baza tuturor fenomenelor se află lupta contrariilor, viața și dezvoltarea datorându-se echilibrului între acestea. Echilibru care, după părerea ta, n-a existat și, din cât se vede, nu va exista niciodată.

Evident, lupta contrariilor (noțiunile contrare principale fiind *binele* și *răul*) contribuie la evoluția omenirii. Se consideră că și acest război sângeros, declanșat de Rusia împotriva Ucrainei, face parte din aceeași luptă de neîmpăcat dintre vechi și nou, uman și antiuman, bine și rău. Întrebarea care se pune este ce preț va plăti omenirea pentru evoluția sa; cu atât mai mult cu cât, la un moment dat, ea se transformă în opusul ei, în involuție, regres, degradare. Or, de la o vreme încoace, nici schimbările cantitative, la nivel general și particular, nu se mai transformă în schimbări calitative. (Este ca și cum, în timp ce alegi grâul de neghină, constăți, deodată, că s-a terminat grâul!) Asta, probabil, și din cauză că omenirea (inclusiv tu, individul, ca parte din ea) nu are o țintă clară către care să tindă și nici mijloacele prin care ar putea fi atinsă.

Geneza a produs perechi contrare precum lumina și întunericul, apa și uscatul, cerul și pământul. Deși nu există o armonie totală, între ele se menține, cel puțin deocamdată, o stare de echilibru. Situația se schimbă dramatic când e vorba de contradicțiile dintre tine și societate, dintre viața ta și viața lumii, dintre universul interior și cel exterior. Pe-aceste tărâmurii abrupte se dau bătălii epice între corp și suflet, spirit și putere, între forțele pure

și impure, între patimi și virtuți. La un alt nivel (cel subliminal, probabil) se confruntă, la fel de dramatic, răul generat de bine și binele generat de rău...

De-a lungul istoriei, în luptele dintre puterile lumii au dispărut civilizații, societăți și regimuri, idei și ideologii. Este pe cale de dispariție și regimul totalitar, în care ai trăit într-o continuă stare de frică, regim bazat pe lupta între dialectica materialistă și dialectica idealistă, între lumea materială și cea spirituală, între adorație și profanare. În consecință, gândirea ta a fost deteriorată iremediabil, iar conștiința și-a pierdut abilitatea de a discerne binele și răul. Mai mult, ruptura dintre material și spiritual ți-a despiciat rațiunea, împărțindu-te în două pe tine însuți: în partea rațională și cea irațională, în partea bună și partea rea. Iar ideea care te-a persecutat mereu este că partea cea rea din tine e mai mare decât partea cea bună.

Totodată, partea ta bună și partea ta rea, ambele cred că dețin adevărul în ultimă instanță. Și se luptă între ele, pe viață și pe moarte, în numele acelui adevăr. Ceea ce nu înțeleg părțile tale, contrare, e faptul că adevărul superior nu se împarte, el fiind unul și indivizibil...

Uneori, noaptea târziu, când ieși din lume și încerci să intri în rugăciune, capul tău parcă ia forma unui bol de sticlă în care mișună, aparent haotic, un soi de vietăți exotice. Și acele mici vietăți, de o frumusețe nepământească, plutesc printre cutele alungite și sinuoase, printre lianele de apă ale memoriei, dezvăluind sunete din *Nocturnele* lui Chopin, culori din *Noapte înstelată* de Van Gogh, linii melodice ale vocii lui Dimash din lucrarea S.O.S. Atunci, în capul tău în formă de bol, imaginația și rațiunea se îmbină, alcătuind același mediu existențial, un mediu ce pare că se extinde în toate părțile, iar odată cu el – cresc lianele de apă ale memoriei, ființele exotice, sunetele și culorile, atingând dimensiuni cosmice. În cele din urmă, când crezi că ți-ai regăsit unitatea interioară, atingând echilibrul divin, exact în acel moment capul tău e lovit cu un baros (în rusă: *kuvalda*). Și, iată, din capul spart curge toată imaginația: lianele de apă ale memoriei, ființele exotice, sunetele și culorile.

XXI

Acum e limpede: în munca ta de până la Catastrofă, în tot ce ai făcut-des-făcut-refăcut la masa de scris, ți-a lipsit simțul transcendenței, neglijând harul divin, dimensiunea sacră a cuvântului.

În textele tale timpurii, niciodată nu l-ai invocat pe Creator. Nici când nu i-ai cerut binecuvântarea. Dimpotrivă, asemeni personajelor dostoevskiene, care au ales calea purificării prin păcat (făcând compromisuri cu Diavolul, ca să-l cunoască pe Isus!), tu te-ai lăsat ispitit și călăuzit de Demonul creației. Erai încrezut că, alimentat de energii și elanuri luciferice, străfulgerat de revelații extatice, spiritul tău creator se va afunda adânc în materialitatea scriiturii, va sparge tiparele rutinare, va crea noi lumi verbale prin măiestria de a izbi cuvintele, creând frumuseți, provocând emoții estetice. Sperai că în curând vei cunoaște culmile succesului, iar textele tale vizionare îi vor uimi la fel pe stoici, farisei și sceptici, dezvăluindu-le nu doar adevăruri cotidiene, ci și adevărul superior.

Mai bine de jumătate de secol ai slujit cuvântul, cu abnegație și fanatism. Timp în care ai simțit din plin și extazul, și delirul, și agonia. Demult, în anii tinereții, ai cucerit Parnasul, dar n-ai reușit să rămâi acolo. Sentimentul ratării spiritului te-a urmărit ca un fatum. Prăbușirea de la parnasianism (și de la alte stiluri înalte) la troaca realismului socialist a fost mortală! Ai crezut că te afli în grațiile înțeleptei Caliope, dar, de fapt, erai ținut în gheare de Zeița nebuniei.

Așteptările (nu de la lume, ci de la tine) au fost mari, iar dezamăgirile și insatisfacțiile sunt și mai mari. Totuși, nu regreti că în ziua de azi nu ești citit sau recunoscut public. În criza gravă a valorilor prin care trece lumea, nici viața și nici cuvântul nu costă nimic. Simți totuși un regret pentru că nu te poți bucura de lucruri simple, omenești, precum a vorbi și a scrie pentru oamenii dragi, tot mai puțini, a spune Crezul, de la început și până la sfârșit, a gusta din starea de puritate și sfințenie, primite în copilărie de la Mama, prin lucrarea divină a Creatorului.

Acum știi că ești bolnav și că de boala ta suferă cea mai mare parte a lumii. Știi, de asemenea, că există trei posibilități de a scăpa de suferință: rugăciunea, suicidul sau o intervenție chirurgicală pe creier. Se pare că lumea a ales suicidul. Tu ce alegi?

„Dumnezeule! Cel ce s-a aplecat peste masa de operație, purtând halat alb și mască, având un bisturiu sclipitor în mână, a venit să-mi extirpe țesutul necrozat, să-mi taie vena jugulară sau boabele?”

VA URMA

UȘI ÎN ASFINȚIT

POEZIE ȘI LIBERTATE EXTREMĂ

de NICHITA DANILOV

*
Prin anii optzeci ai secolului douăzeci, poetul Lucian Vasiliu sucea gâtul metaforei. Își tăia unul după altul degetele de la mâini, dar ele creșteau la loc. Ba mai mult decât atât, îi creșteau împodobite cu inele și tatuate cu nenumărate hieroglife și figuri de stil.

Însă nu se atingea de cele de la picioare, drept care hălăduia noaptea prin oraș. Uneori singur, alteori alături de poetul Ioanid Romanescu, care purta o trompetă în spate, prevăzută cu o aripă de alamă și alta de bronz. Poetul Ioanid Romanescu mai avea și un acordeon, pe care-l ascundea sub haina ponosită de la costum.

Mergeau însoțiți de un alai de substantive și de verbe, dar și de cifre aflate sub semnul radicalului. Înaintând pe străzi pustii, printre sticlele goale de iaurt și de lapte, poeții cântau:

„Încet-încet se pune în mișcare mașina
de cusut cuvinte:
Țac-Țac! Țac-Țac!
încet-încet calul moare păscând
încet-încet nimicul cucerește câmpul de luptă
încet-încet șobolanul Bosch avansează
pe scenă
încet-încet se deschid pulpele fetelor, în somn
încet-încet se termină țigara
condamnatului la moarte
încet-încet sunt trași pe roată poeții idilici”,

obișnuind să sucească gâtul metaforelor moarte și chiar pe cel al sticlelor goale.

Așezându-se pe trotuar, poetul Ioanid Romanescu își scoase trompeta agățată pe spate și începu să recite, îngroșându-și vocea, și acompaniindu-se la acordeon, poezia *Către Ministerul Poeziei*, care sună astfel:

„Încă nu m-am desprins de o idee fixă,
încă mai port pe ochi un bandaj de ziare,
încă adorm cu manuscrisul sub cap
și visez poezia care să mă omoare.

Secrete nu am, Domnule Ministru,
Patria-mi este singura adresă –
chiar dacă port în cap întreagă harta lumii
pe care o cunosc din cărți, nu ca o stewardesă,

de-un timp sunt obosit, vederea-mi scade
și s-ar putea ca într-o noapte suie
pe sfânta masă a melancoliei
să mi se bată mâinile în cuie,

de-aceea vreau să vin la Dumneavoastră
– cât nu e prea târziu – și să Vă rog:
doar pensia lui Milton să mi-o dați,
să mă retrag la țară-ntr-un bârlog,

iar dacă nu mă veți chema curând,
nu-i nicio supărare – rămâne ca în tren –
fără prea multe vorbe, știu să fac
din gaură de șarpe o poartă spre Eden,

mai știu să dau copiilor o buche,
să fiu grăjdar, să cânt, ba chiar să tac
– la o adică, nu aștept răspuns –
ne vom vedea, oricum, în următorul veac”.

Ridicându-se apoi de pe trotuar și ștergându-și pantalonii de praf, poeții plecau la pescuit pe malul Jijiei. Ce boemă!

*
Grigore Ilisei compară ulcioarele de lut și străchinile ce apar în tablourile lui Liviu Suhar cu un sobor de preoți îmbrăcați în odăjdii scumpe ce strălucesc mai mult înăuntru, decât în afară, ascultând bătăile toacei și dangătul clopotelor ce vestesc slujba de seară. Pentru a auzi mai bine sunetele ce vin din înălțimi, dar și din adâncuri, oalele și străchinile lui Liviu Suhar stau fie înfipite în parii unui gard ce împrejmuiesc gospodăriile oamenilor din Iacobenii, satul natal al Pictorului, fie atârână agățate de un prepeleac, scrutând cu grijă împrejurimile. Oalele și străchinile lui Liviu Suhar sunt atât de vii, încât atunci când te așezi la masă, nu te vei putea ospăta din ele, ci ele, mânuind lingurile și furculițele, dar și cuțitele și polonicul, se vor ospăta din tine. Căci ele se hrănesc cu acea hrană dulce care e sufletul.

*
Muzica lui Eugen Doga își trage rădăcinile, după cum mărturisește însuși artistul într-un episod memorabil din volumul său de amintiri, din modesta căsuță natală, înălțată în satul Mocra din Transnistria. Clădită din chirpici și acoperită cu tablă, căsuța a fost dărâmată între timp, ea a rămas însă vie în memoria artistului, schimbându-și mereu configurația și forma, ajungând la dimensiunea unui adevărat palat de cristal unde răsună o muzică divină. Pe măsura trecerii vremii, ea a devenit transparentă, fiind, într-un fel, asemănătoare cu casa proiectată în imaginația copilului ce trăiește, alături de tatăl său, un om al străzii, în caroseria roasă de rugină a unui automobil abandonat la marginea unei mari metropole din filmul lui Akiro Kurosawa, o capodoperă, *Dodes'ka-den*. În fiecare dimineață tatăl îi arată copilului noua înfățișare a casei apărute la orizont. Fiind izvorâtă din vis, casa e din ce în ce mai mare, din ce în ce mai strălucitoare. Casa se comportă asemenea unei prisme care descompune lumina, dar și amintirile. Lucruri asemănătoare se

întâmplă și cu căsuța natală a lui Eugen Doga. În fața ei el se comportă ca un copil. Degetul lui Dumnezeu îi arată în fiecare zi o altă casă. Imensă precum cerul încununat de un curcubeu. Imaginea îmi aduce aminte nu numai de filmul lui Kurosawa, ci și de filmul lui Andrei Tarkovski, *Copilăria lui Ivan*. Și Eugen Doga a prins anii grei ai războiului. A prins și perioada deportărilor. Copilul Doga se juca târându-se prin tranșeele unde mirosea a praf de pușcă și unde găseai cartușe, grenade și mine nedezamorsate. Acolo, în căsuța aceea de chirpici, a ascultat ropotul ploii pe acoperișul de tablă. Mai târziu, când a compus simfoniile sale, le-a ascultat din nou. Acolo a dezmembrat acordeonul primit ca dar și tot acolo, din sârmele și cutiile găsite în tranșee a înighebat un aparat de radio. Oriunde l-au purtat pașii, Eugen Doga a avut în viață și în muzică un reper, căsuța sa natală. Acolo pașii săi s-au prefăcut în note muzicale.

*
Trapperul Gheboasă a fost linșat atât mediatic, cât și pe rețelele de socializare pentru câteva cuvinte licențioase cântate pe scenă la UNTOLD. „Lumea bună” și-a arătat dezaprobarea, revărsându-și indignarea pe rețelele de socializare și făcându-l cu ou și cu oțet.

Chemat în studioul posturilor de televiziune, trapperul s-a comportat extrem de civilizat. Nu a jignit pe nimeni, nu s-a umflat în pene, ci a căutat să le explice moderatorilor și comentatorilor că prestația lui s-a încadrat în limitele contractului și normelor impuse de organizatori.

Că în cadrul festivalului se consumă droguri și au loc orgii bahice sau sexuale nu e o noutate. Nu e nou nici faptul că artiștii fac pe scenă gesturi obscene, iar publicul tânăr intră în delir. Așa s-a întâmplat în timpul anilor șaizeci, odată cu mișcarea hippie, așa se întâmplă și acum. În acest sens, trapperul Gheboasă nu a sărit calul. Gesturile sale nu au mimat nici actul sexual (nici anal, nici oral, cum s-a întâmplat, de pildă, în timpul unei ore de engleză predată pentru clasa a IV-a la o școală dintr-un orașel destul de obscur din România). Față de alte vedete prezente la festival, Gheboasă s-a comportat civilizat. Iar prestația sa coregrafico-muzicală nu a fost lipsită de șarm. Trapperul Gheboasă are talent, oricum e mult mai talentat și a fost mult mai puțin vulgar decât artistul care a reprezentat România la Eurovision.

Putem însă extinde sfera comparațiilor: rockeri celebri s-au drogat, au urinat pe scenă, alții și-au spart chitarele izbin-

du-le de boxe în semn de protest față de societate. Aș vrea să mai adaug și faptul că pe scenă au evaluat și *Paraziții*, și alte formații de aceeași factură, care au folosit un limbaj mult mai vulgar decât trapperul Gheboasă. Nimeni nu a spus niciun cuvânt despre prestația lor. Presa s-a concentrat numai și numai pe Gheboasă. La fel și lumea de pe net.

Și totuși, de unde atâta indignare? De ce s-au inflammat rețelele de socializare? Ce se ascunde dincolo de decor? Nu știu. Probabil perdeaua de fumigene ce s-a revărsat peste UNTOLD a avut menirea de a ascunde sub preș alte evenimente ce s-au petrecut sau urmează să se petreacă pe scena noastră politică sau socială. Unul dintre ele fiind comasarea și desființarea bibliotecilor comunale și orașenești, a teatrelor și a altor instituții de cultură, unde numărul salarii- așilor nu atinge 50 de persoane. Probabil că mai sunt și alte evenimente mult mai grave, care fie nu au ieșit la suprafață, fie au fost băgate sub preș. Deasupra acestora s-a înălțat fenomenul Gheboasă.

Nu are rost să răscolim însă praful aruncat în ochii lumii. Dacă vrem cu tot dinadinsul să găsim kitsch și vulgaritate, le putem găsi oriunde. În orice mediu, politic, social sau cultural.

Legat de această temă, iată ce-i spunea, de pildă, Marcel Chirnoagă, unul dintre cei mai mari gravori români din toate timpurile și anotimpurile, lui Grigore Ilisei la emisiunea „Oleacă de taifas”, transmisă pe postul de televiziune TVR Iași, în aprilie 1997: „Cel mai bine se vinde kitsch-ul... A fost arta abstractă, nefigurativă, a fost conceptualism, a fost suprealism, au fost tot soiul de isme. Și pop-art, un fel de artă inventată de niște americani buni. Acum facem instalații. Sigur că unele dintre lucrările acestea conțin și un mesaj, chiar dacă artistul contestă singur că ar vrea să spună ceva cu ele. Dar, fără să-și dea seama, spune ceva. Și alea sunt artă. Celelalte reprezintă un soi de exerciții de nu știu ce. Nu mai ajung la public și, din păcate, ajung în niște muzee. Dau un exemplu, care pe mine m-a făcut praf. La Muzeul de Artă Contemporană din Roma, ca și la Muzeul de Artă Contemporană din Paris, la Centrul Pompidou, există niște cutii cu căcatul artistului Manzoni (e vorba de artistul plastic anti-avangardist Piero Manzoni, 1933-1966). Niște cutii de tablă, pe care artistul, pe etichetă, a scris că e căcatul lui din ziua cutare. Și a semnat. Iar la Roma era și un certificat de autenticitate cu ștampila notariatului, în care se specifica că artistul n-a făcut decât 24 de multiplicări. Ce dracu mai poți să mai înțelegeți?”

Credit fotografic: Mihai Potârniche

IN SFUMATO

NICOLAE POPA: POVESTIRI DE NEPOVESTIT (I) de EUGEN LUNGU

Dacă primele cărți ale lui Nicolae Popa rimau cu foșnetul verde răzbătând dinspre un areal preponderent silvestru, atunci volumele de proză par zămislite sub imperiul **acvaticului**. Doar în povestirile lui Aureliu Busuioc, alt scriitor care și-a imaginat scenele și personajele altfel decât în moțâiala sedentară a biroului, se mai aude atât de clar clipocitul valurilor. Căci și autorul bine-cunoscutei *Madona bălții* a operat într-un spațiu imaginar dominat de umbra clătinată a sălciilor; dramele oamenilor, dar și ale jvinelor din nuvelele sale se consumă adesea între maluri de râu sau pe cărările lichide dintre plauri și foltane.

Apele din proza scurtă a lui Nicolae Popa (dar și din romane!) sunt mai mult decât un anturaj ambiant sau un simplu fundal pe care se proiectează traiecul existențial al personajelor. Mediul lichid (râuri, lacuri, bălți, canale etc.) este, de regulă, un tărâm cvasifantastic consubstanțial trăirilor umane. Dilemele personajelor, percepute de acestea uneori doar la nivel instinctual, află o neașteptată conștientizare doar prin ciudate reflectări în oglinda apelor.

În *Cel din spate*, râul care animă peisajul trebuie să fie, fără îndoială, Prutul, deoarece e un curs cu statut de frontieră. Apa lui are efecte taumaturgice, pentru că nu e atât un loc de pescuit, cât e un adânc lichid ce păstrează, dispersată în el, memoria timpului. Firul de undiță al lui Ilie, personajul central al prozei, se scufundă în fluidul plin de taine nu pentru a prinde pești, aceste creaturi ingenui ale apelor, ci pentru a sonda trecutul sedimentat în bucla unei istorii adverse. Inversia cronologică e sugerată printr-un ceas care a aparținut în interbelic profesorului de geografie, căruia mamă-sa i-a fost elevă. În viziunile ei copilărești, mama pescarului de timp și-a văzut dascălul răpus în apele râului, probabil de un glonț tras de sovietici, antecedentul mongoloidului care păzește acum frontiera.

Autorul evită cu bună știință să ne relateze această întâmplare prin text direct – ar fi fost o banală lecție de istorie!... –, ci ne face să simțim (mediat artistic!) acel șoc al trecutului prin simbolistica apei care s-a transformat în hotar. O apă, un *fluid*, care, printr-o vitregie a istoriei, a încremenit, ca într-un spasm paralizant, în restricționară piatră de hotar. Astfel, *cel din spate*, care nu întâmplător e profesor de geografie, îi transmite tânărului „pescar” adevărul despre 28 iunie 1940. Deși titlul povestirii poate fi citit și printr-un alt racursiu, al realității istorice specifice momentului când era scrisă proza: anii '90 ai secolului trecut. Scrutat din acest unghi ascuțit,

cel din spate poate fi și mongoloidul cu pușcă-mitralieră care păzește frontiera și care îl întreabă pe Ilie de ce plânge...

În contextul geografico-politic al prozei, întrebarea mustește de cinism asiatic.

*

Vidra în apele cerului e concepută și ea în baza unui simbolism al acvaticului. Proza are, ca și precedentă, un bine conturat substrat politic și reflectă perioada frământărilor din RSSM de la sfârșitul aceleiași secol. Dacă în *Cel din spate* tonalitatea epică e cumva neutru-constatativă, în *Vidra...* fluxul narativ e intens colorat satiric, uneori chiar cu nuanțe pamfletare (vezi mai ales episodul cu fetele și strigătele „cucurigu!” peste lac). Umoarea neagră a personajului central – Margareta –, acumulată în iadul casnic, include și nesiguranța acelor vremuri tulburi, când în mișcările de masă pentru suveranitatea republicii nu se vedea clar o finalitate victorioasă. Și asta pentru că în fruntea liderilor care conduceau acele mase s-a infiltrat o gașcă de sabotori care își urmăresc propriile interese. În felul acesta, republica intră pe mâinile clicii formate din generalul kaghebigist Kalughin, din fostul mare ștab partinic Grecea, la care aderă intelectualul artist, regizorul Marian Boboc, zis și Bobo.

Margareta e, fără îndoială, un personaj cu valențe generalizate artistice. Umilită și violată de atotputernicul Grecea, ea se căsătorește în cele din urmă cu „umanistul” Marian Boboc, mariajul ei devenind un coșmar. Casa soțului, paralizat între timp de o boală, s-ar părea fără leac, se transformă pentru tână femeie într-un

infern. Când dânsa iese din curte, geamul casei pare un ochi injectat de gelozie care îi spionează toate mișcările: „Și cum să nu se simtă Margareta urmărită, dacă una din ferestrele casei dă încoace, spre șes. Zi de zi aceeași senzație. Aceeași privire ageră înfiptă în ceafă, răzbătând arzătoare de după sticla geamului din deal, astfel încât mersul pe cărare, traversarea șesului a ajuns să însemne o adevărată prigoană”. Femeia „se vede redusă în ochii lui la dimensiunile unei jerbe călduțe de sânge ce pulsează pe cărare. [...] Dintr-odată se desprinde și scapă cu totul de ochiul sticlos al geamului din deal”. Kalughin, o vreme ofițer la pichet, știe de infirmitatea lui Boboc și îi face Margaretei avansuri destul de indiscrete, pe care ea le respinge cu fermitate. Oricum, la un moment dat, femeia se vede prinsă în mrejele scârbavnice ale celor trei.

Dacă ar fi doar acest subiect trivial cu scăpături spre o melodramă adulterină, piesa respectivă nu ar merita atenția noastră. Nicolae Popa reușește însă și în acest caz să scoată fluxul narativ din tiparul banalității și să-i dea un surplus de plasticitate metaforică. Iarăși prin accesarea acvaticului. Paralizia lui Marian Boboc e mai curând una psihico-intelectuală decât fizică. Maladia sa intră în remisie, lăsându-i doar ușoare sechele, după ce el coalescează cu ceilalți doi găscari, Grecea și Kalughin. Aceștia îl numesc, ușor persiflant, Bobo, de parcă ar fi vorba de un câine. Ei îl țin în lesă, regizorul având misiunea de a asigura „partea artistică” a programului lor politic. Până la o aderare totală la ei, infirmul Marian Boboc se retrăsese neputincios în patul de suferință. Încet, încet, casa lui începuse

a semăna cu vizuina unui animal de baltă. În ochii siderați ai Margaretei, soțul ei pare că se transfigurează și el, lent, în acel animal al cărui mediu obișnuit e stuful și apele mlăștinoase. Asta îi trezește femeii o aversiune mult mai puternică decât larvele scârboase ale viermilor de mătase de care îngrijește la serviciul pe care îl are:

„O dezgustă atâtea în ultimul timp, încât repulsia față de niște larve care nu fac decât să îmbrace lumea în mătase e o nimica toată. Pentru ea clădirea, chiar dacă între pereții ei mișună viermii, este un loc al melancoliei, al unei liniști visătoare, mai ales dacă ia aminte le câte au rămas în urmă, la celălalt capăt al cărării. Acasă...

Ce-a lăsat ea acasă! Numai jilăveala pielii lui cât face! O piele ce se vrea masată mereu, iar în plus se mai vrea și mângâiată. Totodată nu lipsește acolo și un anume fundal sonor susținut de pulsația șuierătoare a plămânilor săi neîncăpători pentru cât aer și-ar dori să tragă în piept. Da, și mirosul acela dulceag de stuf putred învăluind așternutul, lăsându-se ca o ceață pe jos, prin unghere, pe la picioarele patului”.

Margareta a simțit acel miros când Marian a rugat-o să-l așeze într-un scaun cu rotile și să-l ducă spre un ochi de apă de lângă stufăriș, unde bărbatul voia să vadă vidra, un animal totemic pentru el încă din copilărie. Animalul nu s-a arătat, în schimb mirosul de baltă s-a lipit de soț pentru totdeauna: „Răceala apelor îi lunecase pe oase. Mirosul de stuf putred răbufnea din pământul mlăștinios la orice clintire de picior, la orice clătinare a scaunului. I s-a făcut milă de omul zgribulit din fața ei. I-a luat mâinile reci în mâinile ei fierbinți, l-a încălzit. Până la urmă, s-au și sărutat, el rugând-o printre sughițuri de plâns să nu-l părăsească, să nu plece de lângă el nicio dată. Îi simte și acum lacrimile pe mâini”.

Deși „programată” epic prin titlu, vidra nu-și face apariția în niciunul dintre palierele subiectului, chiar dacă cititorul are pentru moment impresia că, printr-o evoluție spectaculoasă, pigmentată și de ceva *fantasy*, servilul intelectual Marian suportă un proces chinuitor de animalizare, căci pare a se transforma el însuși în jinduia vidră, sălbăticiune de baltă care, în imaginarul popular, are o faimă mai degrabă rea decât bună. Animalului i se mai spune și *iudă*, de la acest substantiv derivând și verbul a *iudi*. Această semantică pernicioasă pare a-l aglutina pe Marian și-i deconspiră, prin refracție acvatică, adevărata sa fire. De intelectual fără verticalitate și întunecat la fire precum apele acoperite de lintiță. La un moment

EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII

GHEORGHE ERIZANU
ȘI AM SĂ DEVIN EROU
TEXTE EGOISTE

„Stilul ironic, tăios, precis în observații și aprecieri, face din blogogramele lui Gheorghe Erizanu o lectură palpitantă, cu efect de trezire bruscă, de resuscitare a spiritului critic și de revigorare a bunului-simț.”

Nina CORCINSCHI

ALINA PURCARU
TOT MAI MULTĂ SPLENDOARE
(POEME)

„Din poemele Alinei Purcaru răzbat vocile copiilor dintr-un timp salvat «în fiole sparte de algocalmin», hipervigilența corpului «predispus să simtă frica», vina și neputința, «sunetul oceanului» și efectul «anesteziant» al unor «boabe de rouă», contrastul dintre deșeuri și munții «mereu cu zăpadă pe creste». «Tot mai multă splendoare» compune o istorie fragilă și intimă a corpului condiționat, fragmentat, «desprins în alt fel»; o carte în care viața încolțește în pofida condițiilor, o carte a rememorării, a căutării de sine, a libertății și pasiunii.”

Medeea IANCU

dat, Margareta îl vede reîntremat brusc fizic, acesta ascunzându-se în stufărișul bălții precum proverbiala vidră. Alertată, femeia încearcă să-l caute, să-l salveze, dar piere ea însăși în apele mlăștinoase, căci în fața ei fac zid același trio infernal: Grecea, Kalughin și Bobo, acum revigorat. Niciunul dintre ei nu încearcă să o salveze, femeia înecându-se sub privirea lor impasibilă. O scenă memorabilă, cu semnificații adânci de parabolă.

Pe de altă parte, vidra și conotațiile ei simbolice par prea străine pentru profilul psihic negativ al personajului masculin. Totuși, în clipele sale bune, de trăire conștientă, Marian Boboc admiră vidra, o așteaptă ca pe o izbăvire: „El este convins că, într-o zi cu ceață deasă sau într-o noapte neguroasă, vidra va luneca ușor din apă în aerul umed și va veni înotând direct la el, va luneca până va da de sticla ferestrei. Și s-ar putea ca el să-i și deschidă. Să înfrângă frica și să-i deschidă. După care, trecând peste pervaz, grațioasa jivină zice-se că-i va căuta numaidecât șira spinării și, gă-sind-o, îi va luneca pe ea în sus și în jos, ștergându-și burta strălucitoare de pielea și oasele lui, va face ca el să se simtă în scurt timp un om vindecat”. Ținând cont de acest context, cititorul poate deduce că imaginea fantasmatică a vidrei îl hipnotizează pe Boboc în aceeași măsură precum himera mistrețului cu colți de argint fermea simțurile prîntului din Levant din bine-cunoscuta baladă. Vidra ar fi în acest caz și o emblemă a libertății, a smulgerii lui din letargia bolii, și o explicație de ce îl caută cu atâta înverșunare copoiul lui Kalughin în apele unui râu de frontieră¹.

Or, în ochii Margaretei, Marian Boboc e asemuit mereu cu animale mult mai puțin nobile: „ceva între maimuță și cangur” sau cu „o rozătoare, vreun hârciog oarecare”, nicidecum cu agila stăpânitoare a adâncurilor.

Anumite faze ale subiectului îi pot permite însă cititorului să presupună că vidra ar fi chiar Margareta. În special, scena când ea dispare, mângâiată parcă de trestii, înghițită de apele bolborositoare, dar cu ochii spre apele de cleștar ale cerului. Și în acest caz, vidra ar putea semnifica libertatea imposibilă.

Astfel autorul ne pune în ambianța unei alegorii cu trei variante de decodificare și cu tot atâtea necunoscute! Dacă n-o fi fiind și a patra, sau chiar a cincea!...

*

Dacă acvaticul din povestirea *Cel din spate* relevă vechea taină din adâncuri, în *Vidra...*, același mediu, de data aceasta tulbure, bolborositor și nămolos, sugerează ideea unui spațiu putrid, intrat în dezagregare, trăgând spre fundul mlăștinios orice ființă onestă. În acest context, nu am greși prea mult dacă ne-am aminti că marele colos numit URSS s-a autodizolvat prin cunoscutul fenomen numit metaforic *зачмоу*, adică *stagnare...* Termen sinonim cu *intrare în putrefacție*. Vă reamintesc, suntem în anii '90, când kalughinii, secundați de tipi precum Grecea sau Boboc, încă făceau legea.

Nu știu dacă autorul, cunoscut în tinerețile sale prin escapadele cinegetice și îndelungatele partide de pescuit, a ales intuitiv *vidra* ca specie acvatică-simbol (de ce să nu fi mizat, să zicem, pe castor?) ori a optat în mod deliberat pentru ea, având ca model reprezentările acesteia în mitologia națională. Iată una din „funcțiile” vidrei în imaginarul folcloric. Citez din Ivan Ev-

seev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească* (Editura Amarcord, Timișoara, 1998): „În colinde și balade, ea apare ca un spirit al apelor și ca donator mitic, căruia i se mai spune *Iudă*. Locuiește într-un hău acvatic, numit *Vidrosul*, asociat lumii de dincolo sau intrării pe tărâmul celălalt, pe care îl păzește, aidoma unui Cerber. Este interesant că numele acestui animal în limbile celtice se traduce prin «Câine de apă». În textul cântecelor funere românești, sufletul mortului în drumul său se roagă bradului să-l treacă dincolo: «Sufletul stătea/ Si mi se ruga: – Brade, brade,/ Să-mi fii frate,/ Întinde, întinde/ Eu să le pot prinde,/ Vârfurile tale/ Să trec peste ele/ Marea-n ceia parte/ Ce lumea desparte». Bradul însă îi răspunde: «– Eu nu-ți pot, întinde/ Ca să le poți prinde/ Turpinele mele/ Să treci peste ele/ Că-n mine puiatu/ Vidra lătrătoare,/ Oameni pânditoare»” (p. 488).

George Meniuc, un foarte fin cunoscător al creației populare, intercala această imagine în poemul său de sorginte folclorică *Mărul roșu*: „...la a mea rădăcină/ *Puiatu-mi-a vidra neagră*”. Extrapolând și forțând ușor nota, am putea zice că *vidra neagră* e un implacabil grănicer între lumea vieții și lumea morții.

Au apelat la simbolistica ei și clasicii noștri. În *Istoria ieroglică*, Dimitrie Cantemir e cât se poate de elocvent și fără echivocuri în privința animalului care îl portretizează alegoric pe Constantin Vodă Duca: Vidra este „jigania cu talpă de gâscă, cu colții de știucă”; „Vidra, sau pentru vicleșugul ei, sau pentru veche pizma altora” este „osindită și dintre toate cetele cu mare ocară și dosadă izgonită”. Așa că trăitoarea apelor „după poruncă în izgnanie la marginile gârlelor să dusă” (trebuie să înțelegem de aici că Duca a fost trimis în „Fânariul Țarigradului”).

Ion Creangă, în *Povestea porcului*, o asocia cu hidra, monstru cu multe capete, înscriind-o în bestiarul sălbăticiunilor prădालnice: „Și tot așa mergând ei încă un an de zile, cu mare greutate și zdruncen, au trecut peste nenumărate țări și mări, și prin codri și pustietăți așa de îngrozitoare, în care fojgăiau balauri, aspide veninoase, vasiliscul cel cu ochi farmăcători, vidre câte cu douăzeci și patru de capete și altă mulțime nenumărată de gângănii și jigănii înspăimântătoare, care stăteau cu gurile căscate, numai și numai să-i înghită; despre a cărora lăcomie, viclenie și răutate nu-i cu puțință să povestească limba omenească”.

În această ordine de idei, este foarte interesantă alegerea lui B.P. Hasdeu pentru

controversatul său personaj din drama istorică *Răzvan și Vidra*². În onomastica românească nu am găsit acest prenume decât în credințele populare, fără ca apelativul să apară într-un context firesc, purtat de o nobilă doamnă. Nu am descoperit în hasdeologie explicația acestei stranii opțiuni, numele neobișnuit, prin conotațiile sale din imaginarul istorico-mitologic, pendulând între bine³ și rău. Autorul dramei își singulariza astfel personajul?

În genere, Nicolae Popa recurge frecvent la sugestiile alegorice, precum ar fi șopârla din *Vărtelnița morții*, o prezență misterioasă și în *Fulger, pauză, tunet*. De fapt, animalul amfibiu sudează, prin prezența sa ciudată și greu interpretabilă din punct de vedere epic, cele două proze într-un subiect unic. Astfel, și celelalte personaje par a avea o justificare în spațiul celor două povestiri.

*

În universul ficțional al lui Nicolae Popa, acvaticul alternează frecvent cu *oniricul*, *oglinz* a apei împrumută ceva din magia *oglinzii* ca *speculum*. Dan Mătăsar din *Vărtelnița morții* pare vrăjit și absorbit de apele cețoase ale oglinzii din propria casă, toate aventurile și trăirile sale de mai apoi par o proiecție a *oniricului*. Fantasmale bărbatului pendulează între vis și realitate, între acvatic (ploaia, moartea care îl poartă într-o mașină luxoasă pe ploaie, o umbrelă care îl înăbușă, havuzul din holul palatului, râul, barca și bătrânul de lângă oglinda apei care pare un alt Charon) și un vis *coșmaresc* (valurile uriașe cu „crestele de un verde sticlos” care vin ca un nou potop peste un personaj copil). Într-o cheie similară e tratată și proza *Adâncimea suprafețelor sticloase. Mii de nopți* e și ea un produs al unui oniric delirant. Jocul de oglinzi al apelor e esențial ca perspectivă narativă și în *Castanul roz*. Energia lichidă e alimentată filozofic de ideea axiomatică a adagiului „Totul curge”. Pare că și literele din ficționalul lui Nicolae Popa se supun acestei curgeri universale:

„Nicrai, care între timp își lăsase adidașii pe mal, își răsuflecăse pantalonii până peste genunchi și intrase în Nistru.

De data asta însă, nu am mai răs cu aceeași poftă de umorul lui, fiindcă îl cam lua apa, se clătina cu aparatul ridicat deasupra capului, forța curenților punându-ne în gardă, totul în jur fiind doar curgere. Totul și peste tot. Nu doar între malurile Nistrului. Apăreau involburări, vârtejuri de apă, începea a ieși râul din matcă, oglinzile se lăteau odată cu inundațiile...

Și noi, cei de pe mal, eram niște reflecții în apă, în timp ce o priveam cum se duce la vale. Apăreau tot felul de ființe prinse între oglinzi asemeni unor personaje prinse între pagini, oglinzile fiind mișcătoare, foile foșnitoare, personajele acționând mai mult de capul lor, semn că autorul le înzestrase cu suficient elan vital ca să-și facă de cap cât își doresc”.

*

De cele mai multe ori, apa e un spațiu nesigur, hotărnicind cu pericolul (povestirea *Vărtelnița morții* purta într-o fază inițială titlul *Anticamera morții*)⁴. *Preafericitul și alte personaje* e în genere monologul unui defunct care a murit prin înecare. Și ploaia, de regulă sinonimă fertilității și bunătății, în acest cadru ficțional pare o mesageră a thanaticului (vezi *Fulger, pauză, tunet*, de fapt o continuare a prozei *Vărtelnița morții*). Mediul lichid e dominant și în grafica lui Nicolae Popa, desenele sale cu omuleți filiformi, în spiritul aerian al lui Amedeo Modigliani, au aproape întotdeauna în compoziție întinsuri de ape, cu neapărate reflecții ale tuturor și ale toate în unde, de parcă ființele ciudate ar locui o planetă potopită de H₂O.

Urmând linia unor asociații cu proze recente ale altor scriitori de la noi, vom constata că apa, ca pericol devorant, e prezentă și în noul roman al lui Alexandru Popescu, *Adâncuri incolore. Iazul cel Vechi*, cum numesc sătenii din proză o întindere de apă, e ca un monstru care înghite unul după altul copiii și tinerii satului. Iazul are, deloc întâmplător, forma unui strugure, aluzie discretă la faptul că pe timpul Uniunii Sovietice, RSSM era comparată cu un strugure. Vezi în acest sens poemul lui Petru Zadnipru *Darul plaiurilor mele*, care devenise o poezie-cult:

Țara mea, Moldovă-mamă,
Vatra doinelor străbune!
Ca un strugure de poamă
Stai pe harta Uniunii.

Vă reamintesc aici că în volumul de la Editura ARC (*Păsări mergând pe jos*), Nicolae Popa își numise compozițiile cu caracter fantastic (și nu numai!) *povestiri de nepovestit*. Val Butnaru scotea recent de sub tipar un roman (*Spinoza. Capricii*) cu intenția declarată că va fi o proză care să nu poată fi povestită.

NOTE:

1. Dacă nu mă înșală memoria, într-o primă variantă a povestirii, tipărită în revista „Basarabia”, în contextul prozei apare un personaj funambulesc ce trăiește în adâncul apelor precum o vidră.
2. Hasdeu însuși își caracteriza astfel eroina: Vidra este „ambițioasă, imperativă și orgolioasă”.
3. Din același dicționar al lui Ivan Evseev, culegem și o imagine pozitivă a vidrei: „Seara va-nsera,/ Gazdă n-ai avea/ Și-ți va mai ieși/ Vidra înainte/ Ca să te spăimânte/ Să nu te spăimânți/ De soră s-o prinzi/ Că vidra stie/ Seama apelor/ Și-a vadurilor/ Și ea mi te-ar trece/ Și mi te-a purta/ La izvoare reci/ Să te răcorești/ Pe mâini și pe coate/ De fiori de moarte”.
4. Revista „Basarabia”, nr. 7-8, 1997.

VA URMA

EDITURA ARC | NOI APARIȚII

LILIANA ARMAȘU CÂT MAI AVEM MÂINILE LIBERE (POEZIE)

„Volumul /.../ demonstrează încă o dată că Liliana Armașu e una dintre cele mai înzestrate poete de la noi. Poemele par scrise cu veninul realității în care nu încap trucajele, superficialitățile, histrionismul țipător, diletantismul prin care «strălucește» o anume poetică feminină cu specific local. Poezia ei e credibilă în totalitate, căci eroul liric nu pozează, nu imită suferința, durerea, dubitația, incertitudinea zilei de mâine, senzația sfâșietoare a eșecului vital, ci chiar trăiește în toate acestea dintr-odată. În plus, Liliana Armașu știe să regizeze stările eroinei sale, poemele având o evoluție într-un crescendo dramatic, dar și o rotunjime artistică bine conturată, adesea cu un final incitant.”

Eugen LUNGU

INTERVIU

realizat de
LUCIA ȚURCANU

NICOLAE LEAHU: „ÎN CLIPA ACEASTA, CLĂDIM RECLĂDIND...”

Lucia ȚURCANU: Stimate domnule Nicolae Leahu, anul 2023 este dublu aniversar pentru dumneavoastră. Mă refer la „vârstele obișnuite ale vieții omenești”, vorba lui Geo Bogza, dar și la vârstele cărților – de la apariția primului dumneavoastră volum de poezie, *Mișcare browniană*, au trecut, iată, trei decenii (avea bunul de tipar pe 23 iulie 1993!). În cuvântul-înainte la această carte de debut, Eugen Lungu remarca „metafora stufoasă, construită pedant”, care „vădește o apetență pentru calofilic și baroc”, „faptul de cultură”, „jocul apollinair-ic al formelor”, toate acestea anunțând „calitățile unui eu erudit”, criticul definindu-vă, de fapt, formula pe care o veți practica, însoțită de un tot mai intens și seducător demers ludic, în celelalte volume – *Personajul din poezie* (1997), *Alungarea muzelor din cetate* (2011), *Cronograful de la Bălțiburg* (2019), *Onomasticon* (2022) –, poate mai puțin în *Nenumitul* (2008). De unde vine predilecția constantă față de această formulă? Din intenția de a vă încadra în retorica optzecistă (anunțată de *Faruri*, *vitrine*, *fotografii*, în 1980, și încetățenită de Mircea Cărtărescu prin *Poeme de amor*, 1983, *Totul*, 1985, *Levantul*, 1990) și a rămâne fidel acestui „program” generaționist? Din nevoia profesorului „sobru, doct, disciplinat și grav” – cum remarcă Mircea V. Ciobanu – de a-și revela și partea asiatică a eului, transformându-se „într-un vârcolac poetic de nerecunoscut, ludic, ironic, carnavalesc”? Din simpla plăcere a spectacolului?

Nicolae LEAHU: O, nu, nu, Lucia, n-ar fi vorba numai de „simpla plăcere a spectacolului”, chiar dacă și *plaisir*-ul are un rol în chimia *formulei* despre care vorbești.

Mă întreb și eu, de ceva vreme, ce-i cu ironia, ce-i cu ludicul ăsta în textele mele. Și iată cam ce mi-am răspuns. Spre deosebire de alții – fericiții de ei! –, eu porneam spre literatură prin ceață, aproximativ din același fundal rural-folcloric din care și-au croit părțile mulți autori, inclusiv Eminescu, de-o pildă, și, pentru a nu luneca de pe-o parte prea bătătorită, amenințată și de poleiul proletcultist, am simțit, instinctiv, că ar trebui să merg cumva altfel, fie și ca racul (e și zodia mea!), cu atât mai mult cu cât, optzeciștii par a fi întâia generație care a beneficiat de un acces general și de durată la... alfabetizare. Da, a existat și o alfabetizare comunistă de 8-10-(12, în Țară) ani! Situație foarte diferită de perioadele istorico-literare precedente, de la generația pașoptistă la cea... proletcultistă, adică a acelor oameni care, într-un fel sau altul, fuseseră condamnați de istoria secolului al XX-lea să joace rolul părinților mei literari.

Copiii anilor '30, cum îi numesc unii istorici literari, și-au făcut educația școlară în plin proletcultism, unii chiar au fost întâi... dezalfabetizați (de *latinie*, desigur), iar apoi... alfabetizați... chirilic. Ei bine, ăștia-s și buncii tăi literari, dacă ajungi să ți-i revendici (pentru a-i înțelege), așa cum o fac eu, bănuind că nimic nu iese *din ascundere*

numai pentru că așa ar vrea Heidegger și... că ar exista și o cauză... primordială.

Dar ce are toată narațiunea aceasta cu prozodiile mele, cu *formula* mea... lirică, așa cum îi zici tu?

Ei bine, eu cred că totul vine de-aici, de la ruina proletcultistă din care fiecare june „optzecist” a evadat cum l-a dus capul. Unii congeneri, mai în vârstă, iar alții doar mai ahtiați, poate, de gloria recunoașterii partinice, au debutat baremi sub zdrențe de „flamuri roșii”, fie că e vorba de debutul publicistic, fie că de cel editorial. Nu foarte mulți, dar tot am avea ce număra dacă vine cazul, ca să înțelegem că „exodul” și „tranziția” n-au fost nici simple și nici netede.

Deși n-am publicat poeme de care să-mi fie rușine azi (dar dacă am și început să... uit?), am avut nevoie de cel puțin un deceniu după absolvirea școlii, în 1980, și a facultății, în 1985, pentru a mă apropia de scriptorul care... aş putea fi... În 1988, când depuneam la editură manuscrisul cărții de debut, re-scrisă de cel puțin alte două ori cât și-a făcut „stagiul de maturitate” (vorba lui Ion Druță) în sertarele Editurii Literatură artistică/Hyperion. Ce izbutisem între timp? Nu mare lucru, dovadă că titlul volumului, *Mișcare browniană*, ba și *Lunecând pe dileme*, denumirea unuia din cele două cicluri ale cărții, sunt semne ale unor ezitări auctoriale suficient de vizibile, dornice, cum se vede, să elaboreze mai curând o retorică *autoreferențială* decât să exprime ah!lurile și of!lurile ființei. Exista, deci, acolo o orientare livrescă, situată clar, repet, în 1988, de-a curmezișul cursului poeziei oficiale din RSSM. Nu spun lucrurile acestea pentru a-mi „eroiza” cumva rătăcirile sau descoperirile, ci doar pentru a reține atât: căutarea. Nu numai a mea, ci și a colegilor mei, basarabeni, de generație. Or, în momentul când luniștii deja luaseră distanță față de modernism, noi abia îl... descopeream, îngurgitându-l (din neștiință!) cu tot cu rădăcini. Fuga (ironică, cum altfel?) de rudimentar, naftalină, de o folosire lălăit-gregară a limbajului poetic (în Basarabia!) ne-a condus, paradoxal, spre un fel de poezie (și) de... *erudiție*. Nu i-am zis niciodată așa, dar dacă voi insistați, ce să fac? În ceea ce privește ludicul, defilând mână în mână cu umorul și parodia, el vine din lecturi (Cervantes, Hašek, Gogol, Saltăkov-Șcedrin, poate Cărare, poate Busuioc etc.), dar și de-acasă (n-am însă cum să dezvolt ideea aici), maică-mea fiind una din zeițele care îmi mai potrivesc și astăzi cuvintele pe limbă sau în ureche. Și-apoi, am avut de foarte devreme o reacție de repulsie față de făcătura „literară” realist-socialistă, profesorilor mei (de română, rusă, istorie) nefiindu-le deloc ușor să-mi stăvilească... scepticismele, fie și puerile. Cum s-o înfrunți, dacă nu ironizând-o sau măcar calamburgizând-o? Băi Coalea, băi, cât mai ești tu de... comic! – îmi zicea un... cizmar, căruia-i mai spuneam câte-un banc pe la 17 ani. Cum să nu-mi amintesc această exclamație-standard a lui badea Grișa Moloman, atunci când văd câte ludico-ironico-parodice am scris!

Crescut, așadar, într-un mediu literar abia înfiripându-se (de o îngustime stilistică stridentă, purpuriu-emaftică), întreținut însă de critica literară (auzi tu!?) în iluzia „marii” sale „înfloriri”... unionale (datorată, evident, Moscovei), am (re)inventat mereu câte ceva în marginea a ceea ce desconsidera, agresivă, oficialitatea literară sovietică & moldovenistă: *modernul*, *metafora*, *calofilia*, *barocul*, *faptul de cultură*, *jocurile apollinair-ice*, formalismele, altfel spus. La aceasta, s-a adăugat, desigur, și o atitudine demitizant-desacralizantă, țintind marile falsuri culturale ale „epocii”, o epocă neîncheiată, pentru majoritatea basarabenilor, nici astăzi.

Levantul este întâia carte a lui Mircea Cărtărescu pe care o citeam, evident, în 1990, dar când aveam deja năravurile, ironice, formate, inclusiv de poezia lui Busuioc și Esinencu, Sorescu sau Cărare, de arhaizant-ludicul poem *Zburătorul* al lui Nicolae Dabija, primele două cărți ale cărui reverberează discret în modul cum își găngurea începuturile poezia mea.

Recapitulez: construind, respingem, subminăm, demolăm un anumit model, căzând însă în cele din urmă în prizonieratul negației originare... Iată de ce conștiințele artistice simt nevoia să se reinventeze, periodic... Vedem bine lucrul acesta la Barbu, Arghezi, Nichita Stănescu, Sorescu și, dintre optzeciști, la Cărtărescu, Galaicu-Păun, chiar și la aparent atât de egalul cu sine însuși Ion Mureșan. Schimbarea măștilor auctoriale (mai ludice sau mai calofile, mai ironice sau mai livrești, mai oralizante sau mai scorțoase) pot fi examinate și ca diagnoze lirice asupra stării generale de spirit a organismului poeticesc, național sau universal. Prin urmare, poetica mea (numiți-o cum vreți) eu o văd ca pe-o reacție instinctivă la... primitivismul sociologizant, una însă care dobândește, cu timpul, o tot mai mare conștiință de sine. Plăcerea ironicalului este deja un ingredient al discursului, pe care ori îl ai, ori nu-l vei avea niciodată... Iată de ce și există atâta literatură indigestă, posacă, mare furnizoare de platitudini, de maculatură în ultimă analiză...

L.Ț.: În proză ați practicat aceeași formulă erudită. Mă refer la poemul-lexicon *Erotokritikon. Făt-Frumos, fiul pi-xului (I)*, după care, consideră Adrian Ciubotaru, „am putea întocmi fișa teoretică a postmodernismului”. Cum ar fi un eventual roman semnat de Nicolae Leahu? Sau să așteptăm mai întâi volumul al II-lea al *Erotokritikon*-ului?

N.L.: *Erotokritikon*-ul este cea mai spontan-șugubeață carte a mea, am scris-o mai mult în tren, citind-o în cenanluri improvizate oriunde erau gata să mă asculte multăbdătorii mei prieteni. Această carte mi-a cerut imperativ exilarea *Epistolei sextine* într-un loc mai potrivit; m-a obligat s-o dotez (dar până la un punct numai!) cu note și comentarii, pentru ediția a doua de la *Cartier*; m-a făcut să-i elabo-

rez varii forme de... continuare etc. Mai pe scurt, afișează o năbădăioasă forță dialogică, visându-se în fel și chip! Mai recent, cât pe ce să-mi confiște *Onomasticon*-ul și să-l boteze *Erotokritikon* (II). Abia am ogoit-o, promițându-i eternitatea, numai să-mi lase puțin timp să mă decid cum să-i extrag continuarea din mape, cu mănuși albe sau de-a dreptul cu „lăboiul” (băgat și-n „zaharniță”) al chirițianicului ispravnic Bârzoii... Mai așteaptă, cum vezi... Nu rabdă și optzeciștii basarabeni să le încheie odată și-odată cartografierea domeniului versificat și privatizat?! Și-am să mă țin de cuvânt! La fel vor aștepta și ceilalți, că nu ne smulg încă extratereștrii ideile din cap...

Cât privește roman(ț)ul, mare, mare-i tentația... Am și publicat un fragment, intercalându-l într-un dialog cu Adrian Ciubotaru, dar m-aș considera doar o sosie nereușită a neîndoielnicului Leahu, dacă ți-aș face și ție aceeași figură... Cu alte cuvinte, vreau să cred că se scrie, roman(ț)ul, încet-încet, când neuronal, când virtual... S-ar putea însă și să nu ia înfățișarea râvnită și-atunci iarăși vor triumfa pochemonii care-mi smulg litere din documentele electronice... E-adevărat, m-a mai problematizat și Mircea [Mircea V. Ciobanu – n.red.] cu *Biblioteca* sa metamorfică, nu uit că și Maria [Maria Șleahitișchi – n.red.] începuse cândva un op narativ, că și Adrian [Adrian Ciubotaru – n.red.] are capul plin de proiecte, că Anatol [Anatol Moraru – n.red.] ar mai putea rade un hectar din imaginarul nostru comun, și-atunci... ce mă fac? Încălecăm cu toții ceva de genul schemei Kanna-Lipcan-Cutcovețchi? Din fericire, chipul literaturii nu răsare atât din sutele de mii de „romane”, care s-ar scrie așa cum vor fi fost ele vorbite în arhaicitate, ci din acele puține narațiuni care definesc o epocă, marcând o generație-două-trei...: Ion, *Concert din muzică de Bach*, *Patul lui Procust*, *Moromeții*, *Don Juan*, *Cartea de la Metopolis*, *Bibliografia generală*, *Exuvii*, *Orbitor*, *Pupa russa*, *Țesut viu*. 10 x 10, *Solenoid*... Arta nu are nimic în comun cu producția de serie tocmai pentru că... există numeroase tipuri de producție de serie... în ALTE domenii ale vieții umane! Cât de dichisit și de banal poate fi un automobil, de pildă! Acestea îl și scot din câmpul Artei, ancorându-l undeva în infinit-reproductibilul... *design*...

În materie de roman, nu promit nimic atât cât mai caut...

L.Ț.: Cei mai mulți dintre poeții debutați după 2000 tind să înlocuiască imaginația cu memoria (mai exact, cu memoria traumei personale), imaginea poetică, cu „pura transcriere de real” (Al. Cistelean), produsul literar care să fie sursă de emoție estetică, cu textul-pledoarie. Este o schimbare firească a conceptului de poezie sau un semn al epuizării resurselor poeziei? Ce este în regulă și ce este în neregulă în poezia română contemporană? Pe cine dintre poeții ultimilor ani mizați dumneavoastră?

N.L.: Ca să liniștim cititorii, am să spun de la început că nu văd nicio primejdie în posibilitatea „epuizării resurselor poeziei”. Poezia este inepuizabilă! Dar ea nu stă nici în vârful pixului și nici pe crestele pixelilor. S-a îngropat în fel de fel de latifundii și, până nu pui mâna pe cazma și hârleț, nu se întâmplă nimic... Mai departe: să recunoaștem că optzecismul a fost și mai este un exces (inter)textualizant, așa cum, la fel, anumite excese au definit într-un fel sau altul simbolismul, tradiționalismul sămănătorist sau poporanist, modernismul și neomodernismul șaizecist, echonoxismul și chiar și mai puțin răspânditul... onirism. Reacția relativizantă a douămiștilor, prin urmare, a fost una firească, de scuturare a... citatelor și chiar a „culturii” etalate în beneficiul unei dicțiuni cât mai... „naturale”... Mai mult: dispariția cenzurii și eliberarea unor frustrări mai vechi ale poeților din fostul lagăr socialist în legătură cu „cuvintele interzise” crează și ele condiții pentru varii dezmarginiri... S-a ajuns, totuși, prea departe, poezia (ba și proza sau dramaturgia) postcomunistă transformându-se adeseori într-un fel de cățea (dulău, ca să nu discriminez cumva) lătrăto(a)r(e) la orice formă de pudoare. N-am avut niciodată nevoie de cuvinte „dure” ca să spun ceea ce am de... scris, chiar dacă știu, încă de la Champfleury, că pentru literatură nu există „cuvinte interzise”. Dar, mă rog, dacă în opoziția dintre cultura populară și cultura înaltă publicul o alege pe prima, nouă, pudicilor, ce ne rămâne, doar dreptul la o reacție de răspuns și, dacă e posibil, la una inteligentă. Văd însă că și critica a capitulat, prefăcându-se că nu se întâmplă nimic și acordând premii în stânga și în dreapta obscenului... Mai bine-l premia pe Emil Brumaru, așa cum nu l-a premiat nimeni niciodată la adevărata lui

măsură!... Realmente însă, nici nu se întâmplă mare lucru, pentru că n-ai de ce bate tobele de alarmă în legătură cu junii acelor și-acestor zile, dacă e vorba de tiraje sub o sută de exemplare. Dar de ce să premiezi – instituționalizat! – insolența pură, asta chiar este de neînțeles. Numai pentru ca să re-acreditezi avangarda, adică lucrurile făcute (de Bogza și ai săi, pentru ca tot ei să fi fost primii și cu... interdicțiile!!!) acum un secol? Nu știu alții cum sunt, dar eu am un filtru, care funcționează bine și în facultate, unde, arătând înțelegere tuturor convențiilor literare, nu premiem, totuși, orice... Alegem, alegem așa cum se aleg scoarțele! Pentru că nu poți pune pe perete chiar tot ceea ce visezi la anumite vârste și ore! Cât privește „neregulile”, din poezie, nu eu le voi rezolva, nemaiaivând nici timp și nici poftă să asaltez morile de vânt. Știi doar că mai urc și pe baricade, dar nu uit, totuși, că revoluțiile literare se fac la masa de scris.

În legătură cu poeții pe care aș miza, ce să zic?...

...Dar... cine dintre poeții ultimilor ani mizează pe mine, ca să știu și eu pe cine aș putea miza fără greș? Da, pe unul îl cunosc, e Victor Fală!

Avem însă destui poeți tineri, buni sau promițători (a se vedea, cel puțin, sumarul antologiilor „nouăzecist”-douămiiste). Îi prefer, totuși, pe cei care afirmă o conștiință critică: Radu Vancu, Livia Iacob, Claudiu Komartin, Ion Buzu... Sigur că sunt cu ochii și pe junii noștri bălțeni, de la Virgil Botnaru și Victor Vasian la Maria Ivanov și Daniela Botnaru. Au toate șansele să fie, dacă vor vâsli împotriva curentului, neglijând cântecele de sirenă ale *trend*-urilor.

L.Ț.: În anul 2000 ați publicat *Poezia generației '80* (reeditată în 2015, tot la Cartier), „volumul cel mai bun despre generația optzecistă”, al cărui autor „s-a ferit de partizanat, a făcut pur și simplu critică și istorie literară” (Liviu Antonesei). A fost greu pentru un optzecist să scrie despre generația sa fără să facă exerciții de admirație? Cât de dificil a fost să urmăriți un fenomen în mișcare și cum ați știut când trebuie să puneți punct? Vă gândiți astăzi la o *Poezia generației '80. După douăzeci și cinci/ treizeci de ani* (așa cum a făcut Eugen Lungu *Portret de grup. După douăzeci de ani*)?

N.L.: Mergând la doctorat (în 1993) cu ideea să scriu o teză despre „sensibilitatea erotică” în poezia românească și mai fiind nevoit să-l aștept un an pe Profesorul Liviu Leonte să revină în țară din al doilea lectorat al său, din Franța, am optat, în cele din urmă, pentru *Poezia generației '80*, ca temă „mai compactă” (cum o vedea conducătorul) și „mai actuală”. Cum am alergat cu sufletul la gură după bibliografia în continuă proliferare (și astăzi, în 2023), știu numai eu! În linii mari, mi-au scăpat foarte puține cărți, pe care să nu le fi găsit, documentarea oprindu-se cam cu *Postmodernismul românesc* de Mircea Cărtărescu, apărută în 1999. Dar am citit poezie optzecistă în continuare. Cunosc și bibliografia critică recentă. Chiar nu de mult îi spuneam (cu martor) lui Ion Bogdan Lefter că postmodernologii bucureșteni care au scris și scriu despre optzecism nu catadicsesc nici să mă înjure. Nu scriem, totuși, pentru... citări, chiar dacă citarea

Organizatorii Colocviului Internațional „Filologia secolului XXI”, desfășurat cu prilejul a 80 de ani din ziua nașterii prof. Eugeniu Coșeriu (Bălți, 18-19 mai 2001). De la stânga la dreapta: Nicolae Leahu, Gheorghe Popa și Maria Șleahitișchi

are un rol stimulator. Așa sau altfel, port în cap (iar pe-alcuiri și pe fișe) un al doilea volum, dedicat poeziei optzeciste de la... 2000 încoace. Știu totul despre el, dar nu găsesc încă timpul necesar să-l redactez. Mult aș vrea, însă... Mai ales acum aș scrie exerciții de admirație, care nu pot fi altcumva decât critice, vorba lui Alexandru Mușina! Pe de o parte, pentru că și lecturile s-au mai decantat, iar pe de altă parte, pentru că însăși agresiunea douămiistă profilează soliditatea construcției optzeciste: este cea mai strălucit ilustrată vârstă din istoria poeziei românești!

L.Ț.: Apropo de partizanat și critica literară. În ultimul timp se scrie tot mai mult despre (și se simte tot mai intens) dispariția instanței critice în literatura română. Studii temeinice de critică și istorie literară apar foarte rar, cronică de carte a cedat în fața vlogging-ului de promovare a cărții și a imaginii scriitorului, cele mai multe premii literare par să se acorde poeziei aparținând la grup, oportunism tematic sau aderență la diverse manifestări politice în vogă (mai nou, și istoriile literare se fac prin excludere, în funcție de preferințele politice ale autorului). Credeți că mai este posibilă o resurecție a instituției criticii și istoriei literare? Ați văzut vreun semn al acestei reanimări în ultimele apariții editoriale?

N.L.: Ai în aceste întrebări, dragă Lucia, o diagnoză cam generalizată asupra stării criticii literare de azi. Dar să nu disperăm, totuși... Avem critică, mai puțină în stânga Prutului, dar, oricum, mai sigură de instrumentele ei și mai variată decât acum trei decenii. De câtă critică să fie însă nevoie, la noi și în lume, pentru că mai și traducem: teorie literară, critică și istorie literară, studii literare și culturale, interdisciplinarități de tot felul etc.? Dimpotrivă, eu văd mai degrabă un pericol al dezorientării în imensa cantitate de scris (lirică sau critică). Oricât de diversă și deconcertantă, în metodă și calitate, avem critică! Marea problemă vine dinspre mimicriile criticii, mai ales din spre cea universitară, „academică” etc. Nu vezi unde ajung unii, ca Victoria Fonari, de exemplu, cu... monografiile, cu doctoratele, habilitatele...? Descoperă, de pildă, paradisuri lirice pe la Tudor Palladi și încep să ne demonstreze că acolo ar trebui să forăm cu toții... Ba bine că nu: adevărul adevărat este că avem prea multă falsă critică, dar asta și pentru că avem și mai multă „literatură” cu ghilimele. Se știe, exigențele vieții universitare obligă acum cadrele didactice să cerceteze și să scrie, să scrie ritmic, să participe la conferințe științifice, să conducă teze de licență sau de master, doctorate... Mai mult: să scrie în limbi de circulație, să scoată reviste... acreditable științific, să facă parte din atâtea și atâtea comitete și comiții așa-zis academice etc., etc. Și, ce se întâmplă? Cantitatea crește și crește, personalul (ăsta-i cuvântul!) își ia titlurile, gradele, abilitările, dar... calitatea publicațiilor o ia mereu razna înspre... plagiate... Este suficient să te uiți pe notele de curs în acces liber de la cutare universitate ca să ai tot temeiul să închizi, fără preaviz, nu numai catedre și departamente de „specialitate”, dar și... universități întregi. Acesta-i învățământul superior la care visăm? Nicidecum. Aceasta este doar incapacitatea „sistemului” de a-și mai administra gesticulația haotică, dirijată nu de chibzuință, ci de apelurile la concursurile de granturi, de magica seducție a cuvintelor „bursă”, „oportunitate”, „mobilitate”. Cât timp mai rămâne pentru a învăța, pur și simplu, că la scris e clar că nu au cum să aibă acces chiar TOȚI! De-ar fi în stare baremi să-și papagalizeze „știința” învățată pe de rost! Or, cum se pare, scopul nostru n-ar fi învățarea, adică elementara ridicare a proaspătului baccalaureat la competența de lectură și înțelegere... a textului. Parașutat în facultate fără nicio carte citită la suflet (de una din multiplele... opțiuni – mai degrabă hazardate –, pe care le avusese la admitere), studentul, să vedeți, este înălțat imediat în demnitatea de evaluator al... curriculumului universitare, al profesorului, al universității... Că doar... n-o să-l punem să evalueze cărțile așa și necitite în școală, nu-i așa?! Iartă-mi digresiunea, dragă Lucia. Ea are însă legătură directă cu starea oricărui domeniu, inclusiv al criticii literare, care, pe cât se dezvoltă în arborescențele ei, este tot mai puțin o instituție independentă, fie și impresionistă. În universități, rațiunea, critica au ajuns să fie forme de corvoadă!!! E și firesc să fim dezamăgiți de producția „ultimilor ani”, dar o știi și tu că, în esență, studiile temeinice nu se scriu nici în pauze, la catedră, dar nici în sălile de așteptare ale aeroporturilor, oricâte calculatoare ai ține pe genunchi. Dar „articole” și

OMAGII | NICOLAE LEAHU LA 60 DE ANI

Catedra de Limba și Literatura Română a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți. Începutul anilor 2000.

Rândul de sus, de la stânga la dreapta: Nicolae Leahu, Lucia Țurcanu, Gheorghe Popa

Rândul de jos, de la stânga la dreapta: Maria Șleahțișchi, Anatol Moraru, Margareta Curtescu și Gheorghe Calamanciuc

ANATOL MORARU:

C a să fumez un subiect de mare importanță, adică... Nicolae Leahu la 60 de ani, ar fi trebuit să scriu o proza autobiografică de mare întindere, în care să încapă (ca într-un roman-rucsac) cam totul ce ne unește: studenția, catedra, literatura, SEMN-ul, prietenia, Bălțiul... De unde și mă încumet să caligrafiez doar o mică grămadă de cuvinte la superlativ, care s-ar vrea topită într-o fizionomie cât mai edificatoare a omului de cultură român pursânge. Nicolae e arhitectul unui destin bine ordonat, care a atins altitudini, dar nu putem spune că autorul a stat pe roze. Am admirat și prețuit la el marea suprafață intelectuală, știința ascensiunii spirituale, făcută cu multă tenacitate prin lecturi panoramice și de profunzime, prin arheologii substanțiale în istoria culturii și literaturii române, prin cercetările capilare ale canoanelor și paradigmelor. M-a marcat vocația sa de profesor chemat, capabil să disocieze și să demonstreze cum s-au mișcat literele și ideile literare nu doar prin spații balcanice, să modeleze minți și conștiințe cu energie inepuizabilă. Este, cred, unul dintre cei mai buni poeți și exegeți din partea asta de Est. Nu cred că l-a întrecut cineva din spațiul literar interriveran la elaborarea de antologii și la scrierea de studii introductive. Autografele/dedicațiile sale se aseamănă cu sculpturile în bobul de orez. La sigur, e unul dintre cei mai înzestrați redactori de revistă literară din spațiul românesc. Spirit de o rară exigență, cu un cultivat simț al valorii, a reușit să facă din SEMN o publicație cu relief aparte, demnă de citit și după miezul nopții. Apoi, mi se pare îndreptățit să fie considerat liderul grupului/scolii de la Bălți, or, ne-a urmărit îndeaproape scrierile, ne-a îndemnat să devenim autori, și autori de pus în viitoare istorii ale literaturii. În mintea lui Nicolae Leahu stă să se prăvale în realitate fel de fel de proiecte de anvergură: de la istorii ale literaturii și dicționare de scriitori până la necesitatea unui imperialism cultural românesc orientat spre spațiul occidental. A dat, după Al. Cistelean, unul dintre cele mai serioase studii despre fenomenul postmodernismului românesc. Are meritul de a fi înființat o școală doctorală la Litere, prima, de altfel, de la USARB. Distanța de Immanuel Kant este una vizibilă, dar și datorită lui Nicolae Leahu Bălțiul nu a devenit un târg în care se moare... intelectual.

Întru mulți, mulți ani cu lumină și pace, dragă Nicolae! Fie ca florile de recunoștință ale învățăceilor să cadă rânduri-rânduri peste ființa ta, dragostea oamenilor dragi să te copleșească molecular, muzele să-ți producă insomniile cuvenite, împlinirile să umple toată geografia vieții, contul în bancă să-ți crească precum un purceluș de treabă pus la îngrășat, iar proverbiala invidie a violatorilor de celuloză să-ți cimenteze atât de mult ironia și sarcasmul, încât să te decizi, odată și odată, să devii președinte... al Uniunii Scriitorilor, că dincolo-i Maia Sandu. De urat am mai ura...

ADRIAN CIUBOTARU:

L a cei 60 de ani împliniți recent, Nicolae Leahu a adunat o bibliografie demnă de toată invidia colegilor literați. El este autorul celui mai coerent, mai bine gândit și întocmit studiu despre optzecismul românesc. *Poezia generației '80* a fost scris cu nepărtinire academică, cu bun-simț critic, dar și cu pasiunea unui scriitor care s-a perceput, trup și suflet, ca parte a mișcării. Doar așa se putea face portretul exact, istoric și literar, al primei generații de postmoderniști români – din afara și, concomitent, din interiorul fenomenului. Nici o altă poziționare în raport cu optzecismul nu ar fi putut produce o sinteză la fel de generoasă și de echidistantă. Și nici nu a produs, în ciuda numelor grele care au figurat pe tomurile dedicate generației '80. Mai mult de atât, despre N.L. se poate spune și că ar fi unul dintre ultimii, dacă nu chiar ultimul mohican al optzecismului. Aproape nimeni nu mai scrie azi proze a la Groșan sau levanturi cărtăresciene (ori poate „levanți cărtărescieni”? – abia aștept să aflu ce ne va recomanda DOOM-4 în această privință). Cam toate spiritele ludice ale generației s-au reprofilat pe scriitura pe care tot ele, altădată, ar fi ironizat-o cu cea mai mare plăcere. Astfel, chiar și îndepărtatul în timp *Erotokritikon* apărea în momentul în care albia parodicului și a umorului livresc, finuț și enciclopedic, secase aproape cu totul. Atunci mi-am pus întrebarea: este oare *Erotokritikon*-ul ultimul acord al optzecismului într-o literatură română tot mai însetată de tranzitivitate, tot mai obsedată de persoana întâia a scriitorului? La cum se prezenta cartea (*Făt-Frumos, fiul pixului, vol. I*), te-ai fi putut aștepta, cel mult, la încă o carte în aceeași cheie, menită să prelungească plăcerea jocului, dar au urmat și „pamfletorialele” editate la Timpul ieșean în 2008 cu titlul *Comedia cumană și vodevilul peceneg*, apoi *Alungarea muzelor din cetate* (2011), *Cronograful de la Bălți* (2019) și o întreagă capelă de *epistole sextine* care ne-au arătat că autorul are de gând să-și facă de cap până la... capăt. Astfel, proza jucăușă și poezia histrionică, fraza și versul intens intertextualizate au supraviețuit în volumele editate de N.L. în ultimele două decenii, spre marele deliciu și zgomotoasa desfătare a cunoscătorilor și amatorilor acestui gen de literatură.

Dar și spre bucuria celor care încă mai au prilejul să studieze optzecismul pe viu, nu doar ca pe un exponat de muzeu. Ori, după cum afirmă Eugen Lungu în postfața la ultimul volum antologic al autorului (Cartier, *Autorul, personaje și alesele*, 2023), spre marele folos al profilor de *creative writing*, care „ar putea preda un curs (...) doar apelând la volumele sale”. Volume scrise de un „optzecist sui generis”, a cărui poezie „poartă cu superbie toate mărcile postmodernității”, precizează postfațatorul.

Mulți îi reproșează scriitorului bălțean – pe culoare, firește, căci cine s-ar mai lua la harță cu N.L. după replicile

devastatoare pe care le-au încasat de la acesta puritanii literaturii și artei în renumita polemică dintre caligrafii moralității și moralistii caligrafiei de acum două decenii? – tocmai această insistență pe o formulă poetică ce și-ar fi pierdut de mult actualitatea. Da, este o formulă mereu (și extrem de) prolifică, permițând o explorare nelimitată a resurselor expresive ale limbii și un joc aproape infinit de-a și cu literatura, dar totuși una autosuficientă, care nu mai îngăduie alte deschideri și manevre estetice. Reproșul ar fi fost motivat dacă nu ar fi apărut, între timp, cărți și cicluri de poeme (de la *Nenumitul*, 2008, cu ale sale *Elegii pentru streășină și păienjenis* și *Capătul (I)*, după mine, antologice, și până la *Onomasticon*, 2022) care dovedesc că, în cazul lui N.L., jocul de-a cuvintele și de-a literatura poate evolua, uneori concomitent, în direcții opuse: mă refer atât la „neserioasa” zăbavă a dartsului paștîșard-parodic, cât și la navigarea în capilarele freatice ale metafizicului, de unde țășneșc nu numai meandrele cvasisuprarealiste ale expresiei, ci și sensuri+trăiri de o rar întâlnită azi profunzime. Poetul „serios” N.L. a avut mereu ceva de comunicat, dar trebuie să dai dovadă de multă și erudită răbdare, dacă vrei să străbați cu ochii minții dincolo de vălul pictat cu migală barocă de autor.

Magna Opera a lui N.L. au fost însă nu numai cărțile, cât (mai ales) oamenii. Pedagog de vocație, animator cultural și spirit „convorbirist”, N.L. a visat să aibă discipoli, să se înconjoare cu tovarăși de idei, să creeze reviste, cenacluri și, de ce nu, poate chiar și școli, literare și doctorale. Bălțiul a fost mereu o trambulină prea mică pentru elanul de care este în stare firea lui neobosită și entuziastă, dar până și cătrănită așezare nordică i-a oferit ceva material uman, din care scriitorul N.L. a încropit o publicație literară de calitate, iar dascălul N.L. a modelat câțiva discipoli, printre care se numără, cu multă mândrie, și subsemnatul. Fără insistențele și încurajările lui sistematice, peste o jumătate din cei pe care îi știm azi ca reprezentanți ai „scolii bălțene” nu ar fi publicat nicio carte de literatură la viața lor, mărginindu-se, asemeni altor colegi de breaslă pedagogică, la editarea unor note de curs și a numărului necesar de articole pentru acreditări academice. Să nu uităm că, pe vremea când își lua avânt gruparea de la „Semn”, redactorii acesteia erau, cu puține excepții, profesori la universitatea din Bălți.

Forța de convingere și amestecul de generozitate și exigență cu care N.L. ne-a tratat primii noștri pași în critica literară, în poezie și proză, mă duce cu gândul mai degrabă la marii antrenori din sport, decât la personalitățile culturale care modelează școli și curente în jurul lor doar prin gravitația pe care o exercită asupra celorlalți. Căci în anii în care N.L. tapița primele „Semn”-e cu textele colegilor săi, mulți dintre ei erau mai în vârstă decât el, iar redactorul-șef însuși nu avea în spate decât un debut la „Literatura artistică”, prefațat, cu destule rezerve, de același Eugen Lungu. Cu alte cuvinte, vorbim mai curând de un... Mourinho literar, capabil să înjghebe o echipă de calitate din aproape orice fel de jucători (un fel de antrenor era, de altminteri, și Titu Maiorescu în clipa în care se plăsmuia „Junimea”, nu?), decât de un Eugen Lovinescu, somitate magnetică, atrăgând fără prea mult efort toate sburătoarele momentului în perioada lui de glorie și de influență culturală maximă.

Privind retrospectiv, aș putea spune că N.L. a oferit lumii (atât colegilor, prietenilor și discipolilor săi bălțeni, cât și celorlalți confrăți și cititori ai săi de aiurea) mai multe decât lumea i-a oferit Domniei Sale. Orgoliul său de scriitor, de om al culturii și de pedagog nu s-a mărginit la propria persoană, așa cum, deseori, se întâmplă în mediul scriitoricesc și academic, fiind, întâi și întâi, expresia unei datorii împlinite față de toți cei pe care s-a angajat să-i învețe minte, inimă și literatură, pe care a ținut să-i debuteze și apoi să-i publice și să-i promoveze continuu, chiar și atunci când unii dintre aceștia i-au întors spatele sau l-au trădat, pe de-a dreptul.

Obligații morale față de N.L. le au însă nu doar cei care îi datorează cariera și vizibilitatea ca literați, ci și elitele noastre culturale, ce nu par deranjate de faptul că o personalitate ca aceasta nu s-a învrednicit baremi de o nominalizare la Premiul Național. Omul merită pe deplin orice distincție, după cum merită, dincolo de orice medalie, toată considerația noastră pentru donquijotismul cu care a luptat și mai luptă încă pentru cauze pe care, noi, ceilalți, le credem pierdute.

La mulți ani, domnule Profesor!

09 >

„comunicări științifice” se scriu! Și deloc puțin... Acest soi de știință îl recunosc după mirosul de fast food...

Aș fi nedrept însă dacă n-aș spune că am citit cărți absolut remarcabile în ultimii ani, chiar dacă nu toate sunt apariții recente. Și asta pentru că cel mai ades citesc să mă informez pentru o chestie sau alta, nu pentru că mi-ar fi intrat o carte în casă; când intră, o parcurg pe diagonală, ca să știu unde-ar putea fi ceea ce mă poate în- aripa, când voi avea nevoie... Admirabile cărți de critică au dat în ultimul deceniu Al. Cistelean, Ion Pop, Eugen Ne- grici, Petru Ursache, Carmen Mușat, Andrei Terian, Radu Vancu, Eugen Simion, Vitalie Ciobanu, Corin Braga, Dani- el Cristea-Enache, Bogdan Crețu, Emanuela Ilie, Răzvan Voncu, Paul Cernat, Simona Popescu etc., etc. Le-au citit, cumva, „specialiștii” măcar pe acestea, ca să avem de ce ne plânge că stăm prost cu... criticile? Chiar și Basarabia, de la care se așteaptă poate prea mult și prea devreme, are reali- zări notabile prin cărțile recente sau relativ recente ale lui Eugen Lungu, Adrian Ciubotaru, Mircea V. Ciobanu, Maria Șleahțișchi, Lucia Țurcanu, Nina Corcinschi, Andrei Țurca- nu, Elena Prus, Alexandru Burlacu etc. Ceea ce i-aș dori eu criticii în ansamblu ar fi, probabil, să fie mai exactă în infor- mație, să aibă un mai mare respect pentru istoria proble- maticii luate în dezbateri și pentru calitatea judecăților. În rest, avem de citit cât nu-ncap, iar „instanța” critică, acum descentralizată (politic și mediatic), nici n-ar mai putea să râvnească la acel gen de autoritate care o consacrase în anii '70-'80 ai secolului trecut. De-aici încolo nu vor fi decât încercările de a administra cât de cât... proliferările... sau obișnuința de a te încrede câtorva gusturi... critice.

L.Ț.: M-ar interesa să discutăm și despre activitatea dum- neavoastră didactică – ați fost angajat asistent la Uni- versitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți imediat după absolvire, în 1985, fiind ulterior lector prin cumul (1988- 1993), iar în 1993 (iată încă o aniversare!) ați devenit titu- lar. Dar mai întâi v-aș invita să facem puțin determinism geografic. Născut la Bădicu Molovenesc, din Cahul, ați locuit ani buni în Drochia, apoi în Bălți. Cum influențează orașul mic/provincia evoluția unui intelectual? Care sunt avantajele și dezavantajele locuirii departe de așa-zisul centru pentru un scriitor?

N.L.: A-a-a... Ai vrea să afli și cum îmi ratez cariera de... scri- itor?! Simplu: locuind colo și dincolo, făcând naveta, scri- ind texte ludice pe la terase și-n tren, inventând reviste și „evenimente” de nivel... raional/județean etc. Nu cred că aș fi un intelectual în accepția lui Bernard Henri-Lévy, nu mă țin numai de proteste stângiste sau conservatoare; nu-mi pun probleme „globale”; nu culeg semnături în sprijinul idealurilor cutăru oiengeu acreditat la bugetul de stat etc.; nu combat alături de fundamentaliști în acțiunile lor sacrosancte... În general însă, nu stau degeaba, chiar dacă mai sunt întrebat uneori și așa: „Nicolae, ce mai faceți voi la Bălți, că, iată, Chișinăul duduie...” Scurt: fac mereu câte ceva, fie că citesc, scriu, fie că-mi mai iau ceva pe cap, un curs nou, o... șandrama, o emisiune tv, o rubrică etc.

Plecam de la Bălți la Drochia, în 1986, ca să putem su- praviețui, fiind, de fapt, dați afară din cămin... Acolo, am pus umărul nu numai la viața gazetei „Glia drochiană”, care deveni în scurt timp epicentrul dezbaterii social-politice din raionul Drochia, dar și la tot ceea ce a însemnat trezi-

rea conștiinței naționale în zonă, în provincie, unde-am or- ganizat varii campanii de presă (inclusiv pentru alegerea primului parlament democratic, pentru alegerile de depu- tați în Congresul deputaților poporului al URSS), am creat (alături de câțiva oameni de ispravă: Marin Guivan, Grigo- re Melnic, Mircea V. Ciobanu, Raisa Leahu, Irina Ciobanu, Violeta Boghean ș.a.) întâiul liceu nordic, unde ți-ai făcut și tu practica pedagogică, din câte îmi amintesc; am dăș- călit, am învățătorit, am organizat concursuri literare na- ționale pentru liceeni, sesiuni de comunicări științifice ale profesorilor, olimpiade etc. În definitiv, am proptit ceea ce mereu înclina să cadă în gura... ursului cu budionovkă. Nici la Bălți lucrurile n-au stat altfel, când am revenit, catedra, specialitățile și specializările noi, cursuri de formare con- tinuă, școala doctorală, cu toată infrastructura aferentă, fiind gândite, în fond, de o mână de oameni între care am obrăznicia să mă prenumăr. Că ar fi fost făcute în... capita- lă, că au fost făcute în „provincie” este mai puțin sau deloc însemnat. Eu nu prea am complexe provinciale (doar multe timidități, le mai am), dovadă că cei care m-au înțe- les în spirit pot merge oriunde fără apăsătorul sentiment că ar veni de la... Ciuca-Muca.

L.Ț.: Aveți în spate aproape patruzeci de ani de activita- te didactică. Prin ce se deosebește Facultatea de Litere de azi de Filologia de acum trei-patru decenii? Care este portretul absolventului de Litere în 2023? Ce șanse mai are filologia astăzi?

N.L.: Este adevărat, s-au adunat niște anișori. Facultățile, ca și revistele literare, se schimbă odată cu oamenii care le întrețin condiția, suportând tot felul de crize, mai ales când are loc schimbul de generații. Acum încerc, cam neli- niștit, să netezesc intrarea în scenă a unei noi promoții de cadre științifico-didactice, pe care o pregătim și în cadrul Școlii Doctorale Filologie, dacă, desigur, Chișinăul, Bucu- reștiul, Ipoteștiul, Brașovul, Iașiul, Londra etc. nu ne vor destructura brusc, iarăși, grandioasele noastre (este sau nu este autoironie aici?) planuri. Dar noi, constantinii, vom persevera, ce avem de făcut?

Portretul absolventului actual: cei mai mulți aleg să fie meseriași (adică vor să creadă că au învățat să facă lecții bune), iar cei mai buni (și avem și din aceștia: despre unii, ca Beatrice Colibă, se va mai auzi) aleg nu numai cariera didactică, ci și cercetarea. Pictăm, alternativ, la ambele... portrete tocmai pentru că mai credem în viitorul filologiei, pe care nu mi-o pot imagina lăsată la cheremul roboților... Intuiția (dar poate că și imaginația) îmi spune că dacă ne este dat s-o trăim și pe aceasta, filologia (interpretarea, mai ales) se va robotiza abia după teologie și ideologie, care, cu ritualurile sau reduționismele lor, s-ar preta mai ușor al- goritmizărilor...

L.Ț.: Sunteți, cu certitudine, cel mai fidel titular al Ca- tedrei de literatură română și universală de la „Alec Russo”. Care vă sunt regretele și ce visuri aveți, legate de Litere-le de la Bălți?

N.L.: După mine, fidelitatea nu e chestie de vechime, ci de fapte... Iar la acest capitol s-ar putea să fiu judecat cum... va binevoi... hermeneutica.

Ceea ce n-am reușit cu toată evidența în acești ani, în care m-am văzut împins de împrejurări să-mi asum mai multe roluri decât mi-aș fi dorit este că n-am putut păstra unitatea Catedrei de literatură română și universală în cli- pa în care ea atinsese maturitatea pe un fundal de tinere- țe triumfătoare. Începând cu 2008, „plecările” s-au ținut lanț... Lucia, Tatiana, Adrian, Maria, Ghenadie, Margareta, Natalia, Diana... Nu-i vorbă, țările române au nevoie de oa- menii noștri, dar nici așa nu mă așteptasem să se întâmple, marile noastre proiecte risipindu-se în proiecte individua- le (ca să nu zic individualiste!), iar cu aceasta s-a diminuat și șansa de a constitui un autentic pol literar-filologic băl- țean, capabil să crească și într-un Institut de studii literare și... mai știți voi în ce. Tratez „evenimentul” acesta, de du- rată, ca pe-un eșec personal... În rest, o știți, te-am reinvitat de-atâtea ori acasă (și n-ai fi singural!), încât îmi e și jenă de insitențele mele... Adevărat că Maria Șleahțișchi, Marga- reta Abramciuc, ba și Natalia Hariton sau Lucia Țurcanu mai gravitează încă pe orbita Catedrei și a Școlii Doctora- le, chiar dacă doar în măsura în care le-o permit multiplele angajamente actuale. În clipa aceasta, clădim reclădind, cu speranța că sunt și visuri care nu îmbătrânesc...

PREMIILE LITERARE ALE UNIUNII SRIITORILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA PE ANUL 2022

În anul 2023, Juriul pentru decernarea Premiilor Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova pe anul 2022 a fost format din Leo Bordeianu, Grigore Chipere, Mircea V. Ciobanu (președinte), Margareta Curtescu, Silvia Goteanschi, Maria Pilchin (secretar) și Maria Șleahțișchi. Mai jos, lista tuturor premiilor acordate:

CARTEA DE POEZIE

Arcadie Suceveanu, *Terasa galbenă*, ARC, Chișinău

CARTEA DE PROZĂ Roman

Val Butnaru, *Patimile după Iov*, ARC, Chișinău

Proză scurtă

Dumitru Crudu, *Ora cinci și șapte minute*, Humanitas, București

CARTEA DE CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Nina Corcinschi, *Realitatea ca hologramă*, Cartier, Chișinău

CARTEA DE ESEU, PUBLICISTICĂ, MEMORIALISTICĂ ȘI JURNAL

Rodica Iuncu, *Niciodată pierdută, feminitatea*, Gunivas, Chișinău

CARTEA DE TRADUCERI (ex aequo)

Victoria Akimova-Crudu, *Antologia dramaturgiei române contemporane*, Prut Internațional, Chișinău
Miroslava Metlaeva: Nichita Danilov, *Ușile; Mașă și extraterestrul* = Никита Данилов, *Двери; Маша и инопланетянин*, C.R.L.R., București

CARTEA PENTRU COPII ȘI TINERET (ex aequo)

Lucreția Bărlădeanu, *Motănașul din flori*, ARC, Chișinău
Ionela Hadârcă, *Arci și Sfatul Pădurii*, Cartier, Chișinău

CARTEA DE DEBUT

Premiul pentru Debut

Alexandru Popescu, *Montana*, ARC, Chișinău

Premiul special al Juriului pentru Debut

Constantin Ivanov, *Răul: interpretări literare*, Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, Iași
Maria Ivanov, *Totul va fi bine*, Prut Internațional, Chișinău
Anda Vahnovan, *Sârme*, Casa de pariuri literare, București

PREMII ALE CONSILIULUI UNIUNII SRIITORILOR DIN MOLDOVA

Premiul „Opera Omnia” – Ion Hadârcă

Premiul de Excelență – Alexandru Burlacu

Premiul „Relații Culturale” – Pentru Hadârcă și Ioan Cristescu

Premiul pentru Debut în traducere – Rodica Plugaru

PREMIILE FONDULUI LITERAR:

Marcela Mardare, pentru întreaga activitate literară și editorială
Anatol Moraru, pentru volumul de proză scurtă *Resurse umane*, Univers Educațional, Chișinău
Daniela Botnaru, pentru cartea de debut *Certificat de naștere*, Univers Educațional, Chișinău

PREMIUL FILIALEI CHIȘINĂU A UNIUNII SRIITORILOR DIN ROMÂNIA:

Nicolae Leahu, *Onomasticon*, Limes, Cluj, 2022

POEZIE

SINDROMUL JOUBERT
de TIBERIU NEACȘU

TIBERIU NEACȘU (N. 1981, TIMIȘOARA) ESTE POET ȘI TRADUCĂTOR. A ABSOLVIT FACULTATEA DE LITERE LA CRAIOVA, URMÂND APOI CURSURI DE MASTERAT, ÎNCHEIATE CU O LUCRARE DESPRE POEZIA LUI ION BARBU. A DEBUTAT ÎN 2000 CU VOLUMUL „NEBUNA”, CA URMARE A CÂȘTIGĂRII CONCURSULUI PORNI LU-CEAFĂRUL. CEA DE-A DOUA CARTE DE POEZIE, „ACROBAT ÎN ZECE PAȘI”, I-A APĂRUT ÎN 2013 LA EDITURA TRACUS ARTE. POEMELE LUI AU FOST TRADUSE ÎN UNSPREZECE LIMBI ȘI PUBLICATE ÎN „THE SHALLOW ENDS”, „PLUME POETRY”, „POESIS INTERNAȚIONAL”, CREVICE.RO, „DILEMA VECHE” ETC. A TRADUS DIN AMIRI BARAKA, PEG BOYERS, LLOYD SCHWARTZ, DEREK JG WILLIAMS, ANI GJIKA, MUSTAFA KÖZ, W.H. AUDEN ȘI ALȚII.

CAMERA

Am deschis ochii și aerul era greu de respirat. Dimineața era caldă, cerul se însenina dinspre sud, frunzele tremurau îmblânzite în soare.

Era de neconceput să ai tălpile arse, era de neconceput să nu mai fii tu și să vorbești la fel:

Creierul meu nu e nimeni, nu umblă după nimeni și nu știe nici el ce și cum.

Doar corpul respiră, doar corpul trăiește aici unde eu nu știu unde sunt.

AERISIREA

Capul meu e o gaură neagră în care sunt atrași, deci mor, atomii esențiali, frica, somnul și toate numele.

Au fost atâtea, unul după altul – Ioan, Stan, Titina, Maria; sigur, și alții, alb-negru, copiii unui an colosal în picioare.

Sunt câțiva oameni în oraș, iubito, murdari de lipici pe limbă, decolorați de soare, pofticioși.

Adu-mi plicurile, așază-te pe terasă, fă-ți unghiile, nu mai zgâria varul. Nu trebuie să faci mare lucru: condoleanțele și felicitările sunt gata scrise.

DARUL

fratelui meu

Îți scriu din mațele unei balene albastre. Mici câmpii verzi apucă lumina și-ntorc oceanul pe dos. Cai neîmblânziți aleargă prin iarbă

și aruncă din copite praf de pădăii peste câmp. Mai încolo, pe cărare, copiii bat mingea, părinții fac paharele să ciocnească disperat.

Broaștele se urcă pe frunze de lotus și orăcăie

aceleași cuvinte din generație în generație. Fii atent la țânțari – îți sufocă pielea și devorează

globulele roșii cu poftă. Libelule, transparente și lucide, visează că sunt altceva care se visează libelule. Un crin răsare de sub pământul negru

incandescent. Aici și-acolo, pe iarba proaspătă, căpușe și buburuze apucă țărâna și fac țândări soarele. Melcii se-ascund cu întunericul

de sub pleoape. Râmele adună cercuri de corpuri cafenii, șopârlele îngheață, se-ncălzesc, și-și pierd cozile și echilibrul pentru un timp.

Îți aduc acest plancton să-l păstrezi în palme – un glob și atâtea ani irosoți.

PASTEL

Teroarea își poartă sacoul de sticlă, batista, floarea la buzunar, sângele îngrămădit în revere. Teroarea mea e un ficat dolofan cu umbra lui cu tot.

Teroarea tușește încruntat, molestează cu botul, își trage muci. O bestie porcoasă, cutată, respirând cu toate organele, un utilaj complex, mat, de oțel.

Teroarea mea cerșește îndurare și soarbe din ciorbă. Trăiește clipe de coșmar și își plimbă obrații peste obrații mei, îndrăgostiții. Cu o mișcare rapace înghite strada, podurile și râul.

Nu se mai ascunde – umblă goală prin parc, își șterge urma de transpirație cu mâneca sacoului. Îmi caută ochii teroarea mea și îmi arată viitorul.

Binecuvântată să fii tu, teroare, în inima ta (și a mea) mi-am împlântat eu trandafirul.

IA UN OM

cu tine la masă ar vorbi despre el și soarele ar curge ca o miere încinsă – ia un om și spune-i că urmează și el după Virginia și Adrian Nicușor, că nici pe el n-o să-l ierte

nimeni, cum niciodată nu se iartă aici – ia un om, oferă-i un loc și ține-l calduț, subfebril, cu unghii tăiate și batistuță – mâinile libere, picioarele libere, orice se poate face să se facă – pământul de flori pe care stă și-și fumează țigara, bolta acră, beciul galben acum, gutuiul-capcană, lingura lăsată la fiert cu mâncarea, pomana – ia un om și arată-i dezastrul ca pe o jucărie.

Apoi strânsul în brațe.

Lasă-l acolo. Îmbată-te și culcă-te. E cineva care vorbește în locul tău.

SCRISOARE DE PE JABEL HAFIZ

mamei mele

Masa fărâmicioasă care încadrează drumul spre Jabel Hafiz și cei 100 de km/h pe care Mustangul roșu îi atinge la ieșirea din sensul giratoriu împoașcă peste parbrizul prăfuit mai mult de 60 °C. Nicio apropiere nu e posibilă. Sunt doar lumini care urcă până la cer și noi ne tragem mai jos pe scaune și gustăm din aerul fierbinte ca niște pui de câine care hăpăie jetul invizibil al foehnului.

Urcăm cu mușchii încordați prin deșertul Ar-Rub'al-Khali, cu mâinile transpirate printre animale artificiale montate pe margine. De-acolo lumina se târăște spre ochi și explodează în firicele verzi și galbene și noi terminăm cutiile de Foster's. Azi suntem singurii care umblă după liniște, oaza de jos ne acoperă tălpile, norii sunt mai vii decât scorpionii. Mo se trânteste pe capota Mustangului și trage-o-njurătură-n arabă, ceva de rău augur acolo unde lumina intră-n cer.

Peste capetele noastre trec sateliți și noi respirăm greu în aerul cald. După a treia doză de Foster's, capul meu e o închisoare în care deținuții mă violează zilnic, la micul-dejun, când pasta trântită în tava de plastic e mai subțire decât piureul Milupa. Ai fost vreodată la școală cu burta goală? Ai fost vreodată să iei o pâine? El zice nu, face parte din familia regală și controlează sateliții de pe cealaltă parte a cerului. Câmpurile de petrol, aurul, mirosul de shisha și curbele dansatoarelor. El controlează animalele deșertului și închisoarea.

Și așa cum aerul uscat îmi șterge umezeala din jurul ochilor ca un prosop galben, flaușat, din care ies fire lungi și putrede, aş vrea să te aduc aici pe vârful lui Jabel Hafiz, pentru că aici lumina care se joacă prin şuvițele tale ca printr-o prismă îmi sapă o grădină. Cu trandafiri japonezi, salcâmi agățători, smochini, lalele, regina-noptii, ghiocei și gutui, vișini și caiși.

Deasupra Al Ain-ului fără semafoare, pe marginile fărâmicioase ale drumului către munte – ca orice munte, ca orice margini – am plecat printre dune și scorpioni. Și din Mustangul roșu, care ieșea din giratoriu cu 100 de km/h a rămas doar aerul cald care stă acolo, cum stătea și-atunci când mă uscai pe păr și mă-nveleai în prosopul galben, flaușat, din care nu ieșea nimic.

NIMIC

Spre seară mă lăsam pe marginea gardului și număram furnicile ieșind din mușuroi galopând. Fiecare sunet era strâns legat de ameteala primei țigări din zi. Le foșneau atât de tare picioruțele, iar urechile mele, deprinse cu liniștea din cap – ca din orice cap, ca orice liniște –, alunecau în mijlocul lumii din pământ. Și construiau în cap – ca urechile oricărui cap – toată lumea perfectă și sinuoasă dinăuntru. Era plin de căi de acces, toate legate de toate, camere uriașe, înconjurate cu mii și mii de pustule mici și transparente, lanțuri de granule moi tumefiate și un vâjâit transparent, aproape de intrare. Pe arterele lăbărtate armate fereau întunericul de văz. În alte părți lumina împingea să iasă într-un hei-rup constant. Și lumina de-acolo – ca orice altă lumină – țâșnea în sus, și-mi puneam o mână la ochi și în cap se făcea întuneric și picioruțele foșneau simetric, când pe dreapta, când pe stânga.

BARBUGIC

Aici unde sunt e bine și-o să mă opresc aici. Fericirea vine din frigider, din cuptorul electric și din sita de la fereastră. Nu intră nimic și nu iese nimic. Îmi spui barbugic și ciorapii cu raci acoperă un fir de păr proaspăt scos din baie – lăsase o dără umedă pe lângă rosturile bej, acoperite cu scrum și fire de tutun. Cade o chiciură deasă

și ne visăm pe plaje pustii pe care alunecă niște cai în manej, purpurii, prin pietriș.

Am ieșit împreună afară și ne-am tot dus prin stufăriș. A fost seara în care drumul se așeza sub picioare de la sine. Am dat de-o centrală. Și lângă, pericolul de moarte – rochia ta bâzâia în sprijinul felinarului și-mpreună se-aprindeau pe dinăuntru – aștepta ceva din altă parte, de prin Alger sau din porturile Pireului. Și mă duceam în sus și tu țineai de sfoara zmeului. Și dacă te uitai mai bine, peste bara de covoare nu se mai vedea mare lucru – la etajul 3 se bâțâia un om, la 8 minerul orb cu un copil legat de burta unei oi se plângea de traiul greoi, la 9 era un domn galant, îmbrăcat la costum, sprijinit de pervaz, citind un volum de Pizarnik sau Paz și când l-a închis și-a stins lumina, m-am repezit desculț spre scară. (Fusesse o noapte plăcută de vară, se-auzeau păsările răsăritului ciugulind din oameni asurzitor.) Am luat două taxiuri de pe Moșilor.

LA MORMÂNTUL LUI ADRIAN T. SANDU

Un cod de bare cu aripi – râdeam, râdeam de inutilitatea prepuțului, credeam în necesitatea unui destin, râdeam vocile noastre deveneau melodramatice, râdeam, râdeam de condiția umană și starea de vomă.

Pentru mine lumea era o roșie coaptă, cu gust de pământ și culoarea sângelui închegat. Copilăria mi-am petrecut-o umplând un ambalaj de țigări cu bucăți mici de lemn printre soldații din batalionul disciplinar.

Mai târziu am devenit un tânăr sensibil. Vârsta mi-a adus fericire. Îmi aduc aminte tot: mă visam zburând, apoi mi se făcea frică.

Știam că spânzuratul e pentru aleși, înecul, pentru sofisticăți, cuțitul, pentru golani, și otrava e nobilă.

Creierul meu de bărbat heterosexual promite lumii copii, cumpără și se topește. Așteaptă-mă afară ne mișcăm toți mai încet și n-avem chef. Am putrezit aici, mi-au înghețat mâinile și cutia mea toracică s-a transformat într-un cheag.

S-a oprit pentru o secundă, și-a dat jos pantalonii și a murit.

SUNT ANIMALUL TĂU PREFERAT

Mănânc la comandă și-mi trece orice. Mă aplec peste fața de masă și-ți arăt ce-am mâncat.

Sunt animalul tău preferat pentru că știi cum să mă faci să fug după minge și fug. Pentru că acum cerșesc un colț de pâine aici la ușă unde îmi vorbești despre căldură, prinzi broaște în palmă și le-arunci pe mine când vii și vezi că mă bucur.

Și noaptea când dorm te apleci peste mine și scuipi și știu că-ți face plăcere. Și dimineața îmi spui că m-ai visat, dar nu eram eu. Și știu. Și tac. Sunt animalul tău preferat.

E O SEARĂ OBIȘNUITĂ

Oamenii și morții nu zic nimic – ce să zică.

Mă apropii de tine și cânt – așa prin pământ stau mâinile, așa peste tine au sărit ca niște taximetriști beți amintirile, și oriunde ai fi – ce să zici.

Cineva obsedat de tine va vorbi despre oameni și despre carnea lor perfectă, despre cum un procent însemnat au organe atrofiate – mai ales organul poeziei, zici, și eu nu zic mare lucru – ce să zic.

M-am apropiat de tine să cânt, dar miroseam a motorină.

EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER

LIVIU NEAGOE
EUTOPIA
CONCEPTE, IDENTITĂȚI ȘI ISTORII ROMÂNEȘTI

„Liviu Neagoe aduce o contribuție importantă la dezbaterea despre identitatea națională și europenizare la români. Autorul oferă o lectură atentă a unor autori precum Aurel C. Popovici, Virgil Bărbat, Lucian Blaga, Emil Cioran, Mihail Sebastian sau Constantin Noica, care au contribuit cu texte fundamentale la această dezbatere, mai ales în prima jumătate a secolului al XX-lea. În același timp, analiza propusă de el este conectată direct la literatura de specialitate despre națiune și naționalism, oferind un cadru metodologic și comparativ adecvat pentru această discuție. Într-o Românie tot mai divizată social și polarizată ideologic, cartea aceasta ne ajută să înțelegem mai bine problema complexă a definirii unei identități naționale și a strategiilor de construcție a ei. O carte necesară și utilă, care oferă o nouă perspectivă asupra (ne)ajunsului de a te fi născut român la porțile Orientului, dar cu privirea spre Europa.”

Marius TURDA,
Oxford Brookes University

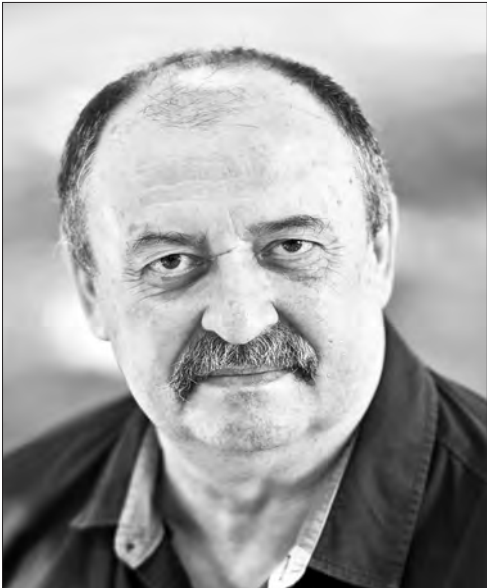

OVIDIU MOCEANU
TRATATUL DESPRE VIS

„Lucrarea este un reper dintre cele mai importante în cadrul bibliografiei critice românești, dar și europene, consacrate unei problematici a visului și a raporturilor acestuia cu literatura.”

„Cele două lucrări pe care dl Ovidiu Moceanu ni le-a dăruit («Visul și împărăția» și «Visul și literatura», reunite în «Tratatul despre vis») se constituie în adevărate lucrări de referință, pe care nicio cercetare ulterioară nu-și va permite luxul de a le ignora.”

Liviu PETRESCU

MEDALION | NICOLAE LEAHU

IDEI PRECONCEPUTE, OPINII ȘI PREJUDEȚĂȚI, LA O ANIVERSARA

de MIRCEA V. CIOBANU

Pretextul acestui studiu tezist (nu doar adunat din teze, ci și mai având toate tarele unei lecturi preconcepute, doldora de prejudecăți) sunt câteva volume recente, între care două – de poezie. Un volum de comentarii literare; un experiment poetic amintind de jocurile lui Alexandru Mușina (*Poeta, poetae; Persona, Personae*), dar cu numele protagoniștilor mai transparente, iar discursurile – apologetice (nu așa se scriau odele în Antichitate?); precum și o antologie de poezie, editată la aniversară. Cel care era mereu prezentat ca „tânărul poet” (și chiar e unul dintre cei mai tineri optzeciști basarabeni, alături de Em. Galaicu-Păun și Ghenadie Nicu – ce triadă majoră!) împlinește șase decenii bătute pe muchie.

Voi începe cu o carte de comentarii critice, *Oul didactic* (Iași, Junimea, 2022), cu trimitere la meseria „de bază” a protagonistului nostru, dar și făcând cu ochiul lui Barbu. Poate și gândind la Brâncuși, tangențial, ca perna de marmură sub capul *Muzei adormite*. O carte care, spuneam la lansarea ei din Parcul Copou, lângă bustul lui Eminescu, oricând gata să ne judece digresiunile, mă enervase. Mă întrebam atunci ce l-o fi apucat pe Nicolae (Nicolae Leahu, că despre el vorbeam), profesorul doct și serios, șeful de catedră, având atâtea pe capul lui, să comenteze școlărește niște poeme disperate? Exerciții în genul lui Alex. Ștefănescu, cel care și-a propus să descrie opera lui Eminescu, poem cu poem? Deja era mai indicată o abordare în maniera lui Călinescu, cel care în *Opera poetică* (a lui Eminescu) își propunea niște abordări tematice și structurale. Ca să nu mai vorbesc că exercițiul școlăresc al lui Nicolae Leahu, de a comenta câte un poem din diverși autori mi se părea de o relevanță critică minimă, lipsind contextul, lipsind panorama operei, dacă nu integrală, atunci cel puțin poemele vreunui volum întreg, de care se ocupă, de obicei, critica de întâmpinare, cronicarii literari.

Plus la toate, comentariile erau făcute din perspectiva profesorului doct, un fel de „modele” de „comentarii literare” pentru bac sau pentru olimpiadele școlare. Adică, textele mai erau și foarte serioase (dacă e model, nu mai e loc pentru ludic). Nu mai zic că autorul vorbea cumva solemn până și despre texte precum *Poemul alcoolicii* al lui Ion Mureșan, încercând să demonstreze că eroii poemului nu sunt chiar alcoolici, că poetul evocă un soi de „alcoolosofie”... ei, și alte afirmații grave, încheiate la toți nasturii. Pe când poemul lui Mury e chiar o elegie despre o clasă socială marginală, de care se împiedică toți moralisții, deși

calitățile umane ale acestor *firi sensibile* sunt remarcabile, și Matei (Evanghelistul) fie că a uitat să-i includă în lista celor cui va reveni Împărăția Cerurilor, fie că la o lectură atentă îi putem presupune acolo, deoarece au multe din calitățile solicitate: sunt blânzi, milostivi, flămânzi și însetați, împăciuitori și cu inima curată; dar și mereu persecutați.

În fine, ca să încheiem acest capitol, după enervarea mea (sterilă, da, deoarece am înțeles într-un târziu că nu am dreptate), încercam să-mi explic unde am exagerat în nemulțumire. Și mi-am dat seama, dintr-odată (dar dintr-odată, ca o revelație!), că Nicolae Leahu ne-a propus modelul perfect a ceea ce numeam chiar eu „critica ne-biografică”. Or ceea ce mă supără cu adevărat (aici nu mai glumesc, nu mai epatez și nu mai cochetez) e povestea criticului despre viața eroică, pe care a trăit-o scriitorul, ca să-și nască, în fine, capodopera, produs al martirajului. Nu mai repetați modelul acesta sovietic, ziceam eu, scrieți/ vorbiți despre operă! Simplu spus, citiți opera, apreciați-o ca pe un obiect finit, suficient sieși, fără altă finalitate și fără alt scop decât arta însăși. Și dacă v-a impresionat opera și vreți să aflați detalii (mai ales când aceste detalii sunt relevante în context), mergeți – abia acum! – și la biografie. Dacă însă nu v-a cucerit opera, nu pierdeți timpul cu „contextul”, cu condițiile grele și chinurile facerii. Contează obiectul. Produsul final. Hrana spirituală pe care o consumăm și care poate să producă indigestie, dacă nu e de calitate.

Or ceea ce ne propunea Nicolae în această carte era chiar analiza obiectului de artă! Obiectul privit din toate perspectivele, ca o pictură ori sculptură remarcabilă într-o galerie de artă. Nu vernisajul logoreic al acestei expoziții, cu vorbe multe despre genialitatea autorului, cu albume și cataloage ilustrativ-informativ-explicative, ci un obiect anume: *Coloana infinitului; Carul cu boi; Mona Lisa; Apus de soare. Impresie; Sărutul; Domnișoarele din Avignon...* Pentru că, în realitatea literaturii fără prejudecăți, abia atunci când ne impresionează un poem (*Albatrosul*, să zicem, sau: *Amantul bătrân și tânăra doamnă*), deschidem cartea și citim întregul volum de *Florile răului* sau... *Cartea Alcool*. Poate că vom ajunge și la biografie, dar cartea ne-o deschide un poem anume. O nuvelă anume. Iată cum intrăm noi în universul cuiva: citind și comentând, fie și în gând, impresiile, apreciind liniile de forță, culorile, formele... *Capriciosul care sunt s-a ales – în sfârșit! – cu modelul de lectură pe care îl presupune*

critica nonbiografică. Mulțumesc, Nicolae. Modelul perfect pentru o istorie literară a textelor (nu a biografiilor).

Înainte de a trece la antologia de la Cartier, să ne oprim la volumul (original) recent *Onomasticon* (Cluj, Limes, 2023). O reabilitare a odei, poate cea mai sinceră formulă poetică: dedicații celor adorați, psalmi pentru zeii-prieteni, cu exagerarea – poetică! – a calităților. Aș aduce mai multe argumente în favoarea genului, dar mă opresc la unul, aparținând unui comentator care numai idolatru nu e. Mai curând, un iconoclast notoriu: „Până astăzi n-am resimțit la niciun alt poet aceeași încântare artistică pe care de la bun început mi-au dăruit-o odele lui Horațiu. În anumite limbi nici măcar nu poți năzui la ceea ce a fost realizat aici. Mozaicul acesta de cuvinte, în care fiecare cuvânt, ca sunet, ca topos, ca noțiune, își iradiază forța, la dreapta și la stânga și peste întreg, acest minimum de întindere și număr de semne, acest maximum de energie a semnelor dobândit în felul acesta – toate acestea reprezintă stilul roman, și dacă lumea vrea să mă creadă, stilul ales *par excellence*. Față de asta, tot restul de poezie ajunge să fie ceva prea popular – o simplă limbuție a simțirii” (Friedrich Nietzsche, *Amurgul idolilor*).

Apropo, de vreme ce l-am invocat pe Horațiu, odele sale (*Carmina*) erau printre poemele paradigmactice ale creației sale și ale epocii. Rafinamentul expresiei, vitalitatea și frumusețea vieții și a lumii (& naturii), epicureismul pur, în formulă poetică. De altfel, și poezia lirică a lui Nicolae Leahu dedicată prietenilor are aceeași încărcătură optimistă și histrionică. Ar fi putut și el să zică, precum bătrânul Horațiu: *Carpe diem* – trăiește-ți clipa, trăiește ziua de azi, în loc să investești tot efortul în incerta, abstracta și doar ipotetica ziua de mâine. A nu uita să remarcăm și calitățile, pe alocuri, excepționale, ale acestor poeme ocazionale. Libertatea discursului (criticul nu are nicio treabă cu poemele având adresă și adresat concret) și precizia țintei fac un cocktail iresponsabil, care descătușează spiritul poetic.

Unele poeme din această carte onomastică sunt construite pe tiparele clasice ale odei antice: „*Să-l laudăm, prieteni, pe Lucian/ pentru personajele pe care/ ni le-a dăruit: Zeenumud,/ Mona-Monada,/ Sobolanul Bosch,/ Mierla de la Casa Pogor /.../ Să-l laudăm, prieteni, pe Lucian/ pentru drumurile făcute împreună cu noi/ pe urmele lui Homer, Conachi, Du Fu,/ dar și pentru junimist-scriptorienele-i fapte/ de ani de zile/ și de-acu!’’ Altele, după înșirarea unor biografii apologetice (,O, de aici încolo,/*

știu și zeii Corpului III,/ prea înalți,/ la fel cum știu imnele psaltii/ și-nvățătorii:/ faptele îi sunt notorii!’’), evocă nostalgii: „...și brazii din campus/ îi scriu,/ cu ramul,/ pe geam,/ scrisorele,,/ arătându-i/ cât îi duc dorul...”. O căldură aparte degajă privirea profesorului, care immortalizează creșterea unui discipol... bine-crescut, care scrie cu abilitatea unui încercat caligraf: „*Stă de vorbă cu ideea într-un limbaj îngeresc,/ plasând verbele cu precizia lui Steffi Graf./ Ce fericire să ai norocul de a citi și minuni/ De astea cu subiect și predicat, cu virgulele la locul lor!/ Să ai cui să duci cărți («de luni până luni»)!/ și-apoi să vezi cum Ea (El, Ei) cutreieră cerurile pe propriul nor!’’*

Finalul poemului despre Ghenadie Nicu, regretatul poet de excepție și prieten (care merita o odă) este dramatic și trist, o elegie inserată, fără ludicul tradițional pentru acest gen de scriitură: „*Ultima dată ne-am văzut într-o zi însorită,/ pasând unul-altuia verbe printre chelneri și-o piază,/ după care Ghenadie spuse că... «-i vremea»,/ dispărând,/ printre brazi,/ într-o rază.../ Am aflat că nici raza nu mai e/ într-o după-amiază.../ Stăteam cu «Cronograful»... în mâini... și simțeam/ că-ntr-o paginile-i,/ neadulmecate încă,/ burează.../ Nu mai era nimic de/ făcut.../ Nu mai era nimic-nimic de făcut?/ Cohorta de vocale/ urca undeva în sus,/ oglindindu-se-n deșertul consoanelor/ dintre Nistru și Prut/ cu toate sunetele deodată întoarse/(știu că nu credeți!)/ spre Absolut”. Nu comentez, ci doar amintesc că *Deșertul consoanelor*, celebra parafrază după Buzzati, e titlul antologiceii culegeri de poeme a lui Ghenadie, editată la Știința, cu o postfață de Nicolae Leahu, pe banii unei burse de creație câștigate de poet.*

Eugen Lungu, postfațatorul antologiceii despre care vom vorbi mai jos, nu este încântat de aceste poeme și îl aplaudă pe Nicolae Leahu în altă parte. Dar ceea ce spune criticul despre dedicațiile poetice e de reținut: „*Onomasticon*-ul e o culegere de firitisiri adresate unor amici și colegi. Tonul mimează solemnitățile grave ale odei, specie ce se preta cândva dedicațiilor pentru aleșii zilei. De regulă, se adopta un discurs înflorat cu epiteze mari și ornamente cvasiliturgice, ocaziile onomastice fiind un bun prilej pentru acestea. Ai impresia însă că firitisitorul nostru, ce își afișează în mod explicit sobrietățile lexicale, abia se stăpânește să nu izbucnească în hohote homerice! În ceremonialul protocolar, autorul enunță toate faptele «mărețe» ale celui elogiât, dar sub masca reverenței, ludicul se zbenguie din plin! Arhitectonica versurilor, luând deseori forme bizare, urmând sușuri și coborâșuri abrupte, cabrând pe

diagonale și lunecând pe rotunjimi elipsoidale, e angajată și ea în acest travesti al rigidității bățos-solemne”.

Mai liber decât în alte formule poetice, Nicolae Leahu experimentează lejer și dezinvolt pe terenul odelor, atât cât pofteste, atât în mesaj și imagini, cât și în expresii sau formule metrice și geometrice (în genul caligramelor). Va urma ceva după această fază de poezie populară? Va urma – pe urmele lui Horațiu (sau, deh, ale lui Hugo) – un *Carmen secularae*? Sau o *Legenda secolelor*?

Cu poemele din *Onomasticon* și cu citarea postfeței lui Eugen Lungu, am și intrat pe teritoriul invers cronologic (pridvorul este recent, iar altarul e antic) și asimetric construit (citând neproportional din volumele anterioare) al antologiei de la Cartier, *Autorul, personajul și alesele* (Chișinău, Cartier, 2023). Despre *Cronograful de la Bălți*burg, a doua carte – invers cronologică, după cum e firea antologiei – din care autorul și-a selectat poemele pentru antologie, am scris chiar în această revistă literară, astfel încât prefer să citez (și aici) câteva dintre comentariile lui Eugen Lungu, postfațatorul cărții: „Deoarece e abonat la un rețetar atât de divers antinomic, ai uneori impresia că poetul din Bălți (și toponimia e un prilej de trucaje lingvistice pentru N.L.!) e parașutat în secolul XXI, printr-un capriciu al lui Cronos, din alte epoci. Din antica Eladă, spre exemplu, căci în *Cronograful de la Bălți*burg, îl îngână parodic pe Homer, părintele poemelor epice: *Cântă, Orbete, a tracilor lungă poveste/ Despre-ale lor înțelepte și caste neveste/ Cântă cum nimeni nu a cântat vreodată, / Rupă-se cetera, frângă-se harfa, sărată/ De bucuria sau plânsul celor ce-ascultă./ Cântă, Orbete, viteaza lor viață ocultă, / Cu vânători și ospețe scâldate în fală*. Sau îl ironizează pe Ioan Skylitzes, zis și Skilițes, cronicar bizantin din a doua jumătate a secolului al XI-lea. (...) Îi încondeiază apoi pe Yadrenos (?!), pe Gardizi (Abū Sa’id ‘Abd-al-Ḥayy), istoric și dregător persan din secolul al XI-lea, dar și pe alții. *Cronograful de la Bălți*burg este prin urmare un lung poem revigorând stilistica unui început de secol XIX. Motivul levitează între eroicomicul *Țiganiadei* și parodicul bine temperat din *Levantul* lui Mircea Cărtărescu. De fapt, autorul nostru scrie un letopiseț în versuri, cu tentă pamfletar-polemică, penalizând literar pe rău-tălmăcitorii unei istorii a traco-geto-dacilor. Limbajul e pe potriiva veacurilor, adică e burdușit cu arhaisme, dar și cu regionalisme sau cuvinte străine. Intenția e clară – se încearcă o pastişă istorică în textura căreia este integrat acest pidgin de coloratură bălțeană. (...) În tot acest vâlmășag antico-danubiano-pontic își fac loc, uneori, și mici oaze lirice: *Se lasă sara, înalturile picură preadulce, / O, fulgi de umbră! Păsări să se culce/ Alunecă-n frunziș. Harfa-i strunită strâns/ Și pruncii scapă sfârcul, uitând și râs și plâns*. Ce i se poate reproșa *Cronografului...*, operă cronofagă și istovitoare ca artă, vampirizând probabil pentru mult timp energiile creatorului? Este un letopiseț-simulare, în care miza nu e istoria (cum s-ar părea la o ochire superficială!), ci literatura! Tema da, o furnizează un mileniu și ceva de istorie, dar scopul e *pohema*! Or, firul istoric ne scapă în acest subiect labirintic, bătucit cu arhaisme, neoașisme și străinisme ce îngreuiază lectura, iar poezia nu are cursivitatea și, dacă vreți, lejeritatea și spiritul sprintar al parodiei”.

Ziceam că am fost atent la fenomenul antologiilor, ca principiu. Recunoscând antologiile ca cea mai eficientă formă de istorie literară, mă interesează ce și cum selectează antologatorii pentru a imortaliza o secvență concretă, un produs concret dintr-o epocă, dintr-un nume, dintr-o carte sau serie de cărți. Nu am fost surprins (mai bine zis, am fost în acord perfect cu autorul) când am văzut că din volumul *Alungarea muzelor din cetate* (2011) N.L. a selectat trei poeme. Adică: toate trei poeme incluse în carte: *Alungarea muzelor din cetate*, *Epistola sextină* și *Irelevantul*, poeme paradigmatică pentru lirica lui Nicolae Leahu, ludică și ironică în două din trei poeme, și, în același timp, arte poetice. Două în una: „*distinse domnișoare/ singurul sens al întâlnirii noastre e de a fi/ un act gratuit (pur ca hormonii androgini)/ o, nu! nu exclud în penumbră nici vreun gând/ ipocrit pentru că cine n-a cunoscut această umană zăbavă –/ ipocrizia – ispitit de învățătura cutărui clasic luetic/ iubind revoluțiile pentru baricade/ iar baricadele pentru sânii protestatar dezgoliți/ în bătaia puștilor*” (*Alungarea muzelor din cetate*). Remarcăm, în treacăt, referințele culturale care sunt (și ele) marca discursului poetic N.L. Ca și exercițiile metaliterare, de altfel: „*destinse prietene/ nu vă sfiiți/ săriți de pe un emistih pe altul/ dar atenție la cezura vedeți să nu vă maculați/ poalele ciorapii blacheurile/ atingând snopii de arhaisme argotisme și barbarisme*”.

Trebuie să menționăm acest detaliu, după mine important. Nu doar în primul volum, unde era firesc să vedem mai multe poeme de factură clasică, ci în multe dintre cele ulterioare, poetul ne demonstrează virtuozități pentru care îl vor invidia mulți confrăți. În același timp, ca orice poet modern (postmodern!), Nicolae Leahu o rupe cu trecutul prin cele două metode clasice: radicalizând discursul poetic și experimentând cele mai tari metode (postmodernismul *hard*) sau reciclând ludic și parafrazând genuri și tehnici clasice (postmodernismul *soft*). Fără garanții ale posibilitelor succese la public, de vreme ce, oricât de avansat teoretic și dobă de carte de poezie, cititorul lui nu prea reușește să fie în rând cu poeții *avangardei postmoderne*. Să se mire Emilian Galaicu-Păun sau Nicolae Leahu (ca și regretatul lor congener Ghenadie Nicu) că lumea e uneori (încă) surprinsă de mesajul lor?

Sigur că, refuzând noutatea absolută ca imposibilă, postmodernistul, reciclând, are și el în minte o veșnică întrebare ontologică: care este măsura? Până unde se reciclează? Unde reciclajul în sine e dovada originalității? Care sunt proporțiile permise? Și încă ceva. Dacă primii reformatori trimiteau la clasici, urmăritorii fac trimitere, inclusiv la moderni, la actuali, inclusiv, la teoreticieni. Altfel, *Irelevantul* ar fi chiar fără relevanță dacă ar imita *Levantul* și nu ar fi replica lui post-postmodernă. Fără a fi o parodie, pentru că – fapt demonstrat de multe eșecuri în experiența mondială a scrisului – o parodie la parodie este fie imposibilă, fie... irrelevantă. Da. Aparent în legătură directă cu *Epistola sextină*, *Irelevantul* e altceva. Avem o incursiune nu doar în facerea poeziei, ci și comentarea ei, a literaturii ca fapt. Predomină criticii și poeții-teoreticieni, autori de arte poetice și de studii despre poezie. Sigur că în aceste exerciții (inedite în spațiul nostru canonic – am zis bine?) unele lucruri sunt forțate (de unde altfel originalitatea?). Dar – dincolo de jocurile de-a versurile emi-

nesciene trecute prin grila postmodernistă a lui Cărtărescu – *Epistola sextină*, scrisă pe urmele proaspete ale epopeii lui M.C., are și un detaliu cu adevărat relevant în context: cele nouă pagini de strofe eminescian-cărtăresciene sunt suplimentate cu vreo 14 pagini de note și comentarii „de subsol”. Încă un poem în 3D, amintind de *Focul palid* al lui Nabokov sau de exercițiile similare ale lui Em. Galaicu-Păun.

Un alt text care merită atenția unui volum selectiv e poate cel mai antologat dintre toate: (Pre)Facerea; a fost inclus și în *Portret de grup* (singurul poem al autorului, dar plin cu de toate, cât o carte întreagă), ca să fie apoi tradus în franceză și engleză și editat la Paris, în *Antologia...* lui Sorin Alexandrescu din 1996. Obraznic ca orice poet autentic, aici autorul e într-un dialog la egal cu Creatorul însuși. Deși tot aici îi lasă, concesiv, dreptul de a crea, de a face, el propunându-și servicii de reciclare. Și, de vreme ce e pusă în joc originalitatea (imposibilă), el re-creează nu doar pe modelul preexistent, ca și Dumnezeu, care l-a făcut pe Adam „după chipul și asemănarea Sa”, ci din propriul trup.

Ion Pop alegea din Nicolae Leahu, pentru antologia *Poezia românească după 1945*, câteva poeme, printre care și cel cu care poetul de la Bălți va închide cartea de la Cartier: Absența absențelor (în ordine obișnuită, acest poem din volumul de debut *Mișcarea browniană* ar fi trebuit să deschidă antologia: „*câtva timp vom merge încă de mână/ până orizontul se va îndepărta/ în esență merge-vom spre aceeași idee (păgână?)/ unul cu fața spre ziuă altul – spre stea// îmbrățișând lipsa celui alt/ înseși absențele vor absenta/ de la această perpetuă nuntă/ pe care nu o putem evita// în trecutul visării – uitați/ în povești – efemere/ trece-vom îndoliați/ cu amarul/ în vele/ înainte și înainte –/ nouă mări/ nouă țări/ de morminte*”. Poemul merita ales (și într-o antologie, și în alta) inclusiv pentru a semnala această construcție cerebrală, intelectuală, deși atitudinea față de poezie este, la ora scrierii ei, una solemnă și încheiată la toți nasturii, fie și intermitentele ironii și jocuri de imagini fără un alt scop decât scriitura însăși.

M-am bucurat (ca unul care ar fi făcut aceeași alegere) și pentru *Erotismul conjunctivului* (decupat din volumul *Personajul din poezie*, 1997), încă un poem ales deopotrivă de Ion Pop și de poetul însuși (vorbesc de două antologii apărute la o distanță relativ mică, așadar de o selecție reprezentativă, cu grad mare de obiectivitate): „*să reînvățăm împreună mersul pe brânci/ gânгурirea/ să ne iubim cu cifre – întrebând/ răs-/ punzând înmulțirea și împărțirea// să inventăm o corolă pentru ochii închiși// să te ridici în târ-/ ziul târziului/ să-mi stropești moartea cu apă/ vie/ să mă bucur că sunt că voi fi și că nu se putea să nu fie...*” E cam din aceeași gamă (recte: din aceeași gramatică) ca și instrumentele gramaticale pure (deci permissive) din *Vag*-urile sale, ciclu copiat din aceeași carte cu *Personajul din poezie*: „*să vă am din a fi pe/ unde când s-a în ce se// cum prin mă te ne vi ți/ care că până și ci// sau la n-a ca de na l-a/ că-i mai cu dar dintre sa// de la de pe în loc de/ câțiva câte dacă le/ mai că despre către peste/ a ai ale celor ceste*” (*Vag*, 9). Câtă deschidere! Câte posibilități de interpretare! Numai Dumitru Crudu, acest John Cage al poeziei române din Basarabia (cu *Sonet de liubov, trist*, 13) ar putea să-l întreacă. Din același volum, *Personajul din poezie*, e de reținut și (mă bucur că l-a reținut și autorul) poe-

mul A. În fine, un text poetic memorabil (antologic, da) selectat de ambii (I. Pop pentru antologia sa, N. Leahu pentru antologia de la Cartier) este și *Capătul* (I), din volumul *Nenumitul*. Nicolae Leahu îl propune și pentru *Portret de grup*. După 20 de ani, iar Lucia Țurcanu îl include în volumul de *Poezie* din colecția „Literatura din Basarabia. Început de secol XXI”: „*pe drumurile păraginite ale țării/ cu cioturi de liliac alb de măsline de curmal/ și salcâm calul galben cu canafuri roz/ în harnașament cusut cu fir de argint/ și înhămat invers împinge o sanie lungă/ de sticlă dantelată nonfigurativ/ dar frumos un avangardism clasicizat/ îi transpare până la încheieturi...*”

Obișnuința profesională (de cititor, de critic, de editor) mă face, de fiecare dată când am în față o antologie, să mă gândesc la o alternativă: versiunea pe care aș face-o eu, din același material (poezia lui N.L., poezia română din Basarabia, poezia română de pretutindeni, poezia lumii, de la origini până azi sau numai cea din ultimul deceniu). Am trecut și aici prin textele puse la dispoziție de autor și pe cele din mintea mea. Ca să abandonez intenția, din cel puțin două motive: nici de această dată (nu e prima mea încercare de acest gen, nici nu sunt primul care citește o antologie și are în minte versiunea sa) nu aș fi propus ceva mai bun (poate mai altfel, dar asta e o altă treabă); dar, mai ales, mă conving că versiunea antologatorului trebuie citită exact în această accepție: să vedem și să apreciem ce este (nu ce lipsește) și să înțelegem motivația. Oricum ai întoarce producția poetică a unui autor, în vederea unei selecții sintetizatoare, vei dori să surprinzi a) ceea ce ți se pare că a rezistat timpului și b) (asta mi se pare chiar mai importantă) ceea ce îl reprezintă în mod distinct pe poet. Or dacă vrei să te afirmi în poezie – un gen mereu înnoitor și terenul cel mai propice experimentelor literare –, trebuie să oferi cititorului ceea ce încă nu a văzut (nu doar niște obiecte bine șlefuite). Altfel spus, vreau ca poetul să-mi îndeplinească moftul meu dintotdeauna: să-mi propună texte pe care numai el poate să le producă, obiecte pe care nu le voi găsi la alții. Și aici Nicolae Leahu chiar are ce să-mi propună.

Cam așa ar trebui să arate imaginea unui poet: un portret statuar, alcătuit, ca în ciudatul op al lui Giuseppe Arcimboldo, din cărțile scrise; iar pe postament, în loc de basoreliefurile cu scene de luptă: citate din propriile texte antologice. Or, ziceam, antologiile pentru asta există: ele trimit la evenimentele epocale: opere de glorie, cele care rezistă ca literatură, nu doar ca istorie literară, particulară sau comună. Iar patina timpului este eludată nu prin șlefui și poleiri, ci prin permanentă selecție a produselor/ secvențelor de rezistență. Cele care nu se subțiază și nu se diluează, cu trecerea timpului. Deși, privind în urmă fără mânie, înțelegem că și textele valabile doar ca fapt istoric sau cultural își au rostul în acest parcurs niciodată liniar.

Nu e cazul poemelor antologice (marcă înregistrată, specialitatea casei într-un restaurant select, unde mergi de fiecare dată convins că vei avea și produse tradiționale cu garanție a calității, dar și experimente culinare noi, inedite) ale lui Nicolae Leahu, care, cu toată ornamentarea solemnă, omagială, în acest caz, sunt nu doar dovezi istorice ale băătăliilor literare consumate (și câștigate), ci și produse din meniul literar curent.

Sunt literatură, nu doar istorie literară.

DESPRE CHIȘINĂU CA PERSONAJ LITERAR*

de VAL BUTNARU

VÂNTURILE, VALURILE...

Întotdeauna m-a fascinat relația lui Carlos Ruiz Zafón cu orașul lui natal Barcelona. Cea mai autentică declarație de dragoste scriitorul spaniol o face în tetralogia lui despre *Cimitirul cărților uitate*. Casele, străzile, piețele, tramvaiul și taxiul, cimitirele, bodegile, librăriile și, în sfârșit, oamenii din acest oraș, sunt descriși cu atâta afecțiune și patimă, încât trezesc invidia oricărui alt autor citadin.

M-am născut în Chișinău și foarte mult timp m-am simțit jenat de acest fapt, considerându-l cel puțin insignifiant. Ba chiar mă feream să pomenesc numele așezării de pe Bâc în scrierile mele. Urbea noastră, cu aspectul ei pricăjit, fizionomia comună și nivelul scăzut de cultură, îmi contura ideea de factor compromițător pentru biografia unui scriitor. Unde mai pui că întreaga copilărie, adolescența și chiar tinerețea toată mi-am trăit-o la Muncești. Adică, în timp ce unele odrasle de oameni aleși, protipendada partinică de cândva, își duceau existența în casele acelea albe, etajate și spațioase din centru, plecând la școală încălțate în mocasini moi, fără frica de a se îngloda pe ulițele desfundate de ploi, eu mă vedeam nevoit să suport umilința unui trai anost, undeva la coada cozilor, într-o casă rătăcită la dracu-n praznic, asfixiat de mirosul greu, insuportabil, emanat la două-trei zile de miticul *Miaskombinat* (Fabrica de carne), învăluit de simboluri olfactive memorabile. Și nici prin gând nu-mi trecea că va veni o zi când am să văd lucrurile într-o lumină total diferită și voi considera că, de fapt, destinul și circumstanțele îmi oferiseră cel mai de preț cadou – viața la Muncești, printre mahalale scufundate în ceața unui mister provincial, în poveștile păgâne spuse iarna la gura sobei și mitologii inventate ad-hoc, necunoscute orașenilor îngâmfați, purtând pantofi cu toc, pardesiuri catifelate și pălării de fetru.

Scriitorul care m-a pus pe gânduri cu descrierile stufărișului din bălțile Munceștilor a fost George Meniuc. Eram elev la școala nr. 32, situată ceva mai sus de cea mai lungă stradă din Chișinău (care se vor regăsi – școala și strada – în descrierile din *Hipnotic*), și am înțeles pentru prima dată că oamenii de litere se deosebesc de restul muritorilor tocmai din motivul că au puterea să vadă frumosul acolo unde eu deslușeam doar noroi, mizerie, mocirlă și plante amare, ridicol de inutile, chiar și în cazul ceaiurilor curative.

Mai târziu, citindu-l pe Panait Istrati, mă voi învăța, ca și el, să admir bălțile din preajma Brăilei, comparându-le cu locurile

copilărie mele. Ce poate fi mai frumos decât ochiurile de apă înghețate de gerul năprasnic și vântul fluierând tânguios prin stufăriș, aidoma șuieratului hoților ascunși pe plaurii Deltei din *Chira Chiralina*? Cam la aceste descrieri aș putea rezuma și cele câteva pagini din *Manuscrisul lui Zograf* unde am încercat să immortalizez imaginea unui oraș pe care începusem să-l îndrăgesc cu atâta întârziere. A fost ca o declarație de dragoste, pe potriva efortului depus de Zafón, păstrând, bineînțeles, proporțiile și intensitatea afecțiunii.

Cu anii, îmi voi aminti tot mai des de povestirile unui unchi de al meu despre Zaikin, legendarul luptător de pe arena circului *șapitou*, care venise nu se știe cu ce ocazie la un gospodar din Muncești și, după ce a dat peste cap câteva câni de vin, a îndoit între degete un pitac de aramă. Drept recunoștință pentru spectacolul oferit, mulțimea entuziasmată l-a condus cu alai până la gară, locul unde întorcea tramvaiul și o lua înapoi, spre centru, urcând panta de pe Negruzzi, strada de azi.

Cel mai mult mă impresionau discuțiile despre tunelurile săpate adânc sub pământ care duceau, pe sub case, direct spre beciurile secrete din partea de jos a orașului, suind mai departe spre centrul târgului. Unele rude de-ale mele afirmau că un pasaj subteran își începe parcursul chiar din imensul beci al bunicilor, dar nu poate fi văzut fiindcă, de frica hoților, a fost zidit de nu se știe care înaintaș îngrijorat. Când, peste mulți ani, voi vedea cu ochii mei alte beciuri adânci din centru, continuând cu tuneluri interminabile și înspăimântătoare, voi rămâne cu convingerea că toate poveștile auzite în copilărie erau adevărate. Ba chiar mă voi referi pe larg, în același *Hipnotic*, la aceste catacombe enigmatice. Iar hrubele adânci, niciodată parcurse până la capăt, de sub faimosul *Beci al lui Tudor Tătaru*, unde, pe timpuri, își făcuseră birourile pentru interogatorii și persecuții enkavediștii după 28 iunie 1940, au rămas fixate în paginile unui alt roman, *Cartea nomazilor din B*.

Distracția supremă a copiilor din Muncești era să coboare la linia ferată și să întâmpine sau să petreacă trenurile trecând în viteză pe alături. Mă uitam la pasagerii de la geamurile luminate și-mi imaginam viața nemaipomenit de frumoasă spre care îi ducea locomotiva masivă. De atunci am îndrăgit călătoriile cu trenul. Ba chiar, invocând exemplul unui faimos scriitor, laureat *nobelear*, am scris o poveste des-

pre un tânăr îndrăgostit care a furat o locomotivă ca să-i facă o plăcere iubitei.

Peste calea ferată, dacă o traversai pe lângă *Izvorul lui Serafim*, neajungând la triaj, exista o platformă betonată pe care erau parcate pe noapte *TIR*-urile venite din Bulgaria. Șoferii din țara prietenă ne vindeau, pe întuneric, ascunși în cabină, blugi contrafăcuți bulgărești la preț de Levi's original. Pe nimicuri din acestea se duceau banii câștigați cu atâta greu de părinții noștri. Când mă gândesc la ei, părinții noștri, mă cuprinde o milă de nedescris: nici țărani în toată puterea cuvântului, chiar dacă modul de viață ar putea sugera o anumită apropiere de o existență rurală, sătească, dar nici orașeni autentici, în pofida vizei de reședință în Chișinău.

Partea incredibilă a poveștii ar fi, poate, faptul că eu, considerându-mă orășean, habar nu aveam ce se întâmplă în urbea propriu-zisă. Escapadele mele, elev în clasele superioare la școala nr. 32, se limitau la un itinerar fix – cinematograful *Iskra*, ringul de dans *Iunosti* și restaurantul de lemn, în formă circulară, din preajma cinematografului, pe care stâlpii de cafea îl numeau *Șaiba*. Abia în anii studenției am aflat că la periferiile Chișinăului apăruseră niște *micro-raioane*, adevărate orașe-satelit, eclipsând prin atractivitate centrul așezării de pe Bâc.

Și totuși, există un loc, o stradă mai exact, care a exercitat mereu asupra mea o senzație grozavă, de adevărată vrajă, cu un efect magic, impregnat cu o stare de beatitudine patriarhală. Vorbesc de strada Alexie Mateevici, care pe parcursul timpului a schimbat vreo patru-cinci denumiri, acestea perindându-se pe harta orașului în funcție de contextele istorice. Curată, întinsă pe o linie dreaptă, cu case cochete, vile construite în anii interbelici sau conace decente, dantelate cu piatră albă – cu un deosebit simț al vremurilor și al vremii, numai al ei, curgând cumva diferit de restul arterelor din jur. Strada încă se mai opune tăvălugului distrugerilor monumentelor istorice, se împotrivește să încapă în buzunarele oligarhilor, a căror minte în materie de construcții se limitează doar la supermarketuri, benzinării și farmacii. În *Patimile după Iov*, anume această stradă devine un personaj important în acțiunea propriu-zisă.

În finalul acestor note, nu pot să nu amintesc de una dintre cele mai mari tragedii ale Chișinăului – aruncarea în aer a

Clopotniței în noaptea de 22 decembrie 1962. Acum 35 de ani, pe când munceam la revista „Columna”, am scris un reportaj-investigație, din care îmi permit să citez două alineate de la început:

„Ștefan Tănase, maistru la trustul «Injdorstroi», auzise de dimineată vorbindu-se de niște autocamioane ce urmau să fie trimise la căratul molozului din centrul Chișinăului. Se zvonea că va fi dărâmată *Clopotnița*, el însă nu dădu crezare vorbelor, își văzu de treabă, și, revenind seara la casa lui din Durlești, uită de zvonuri. Noaptea fu trezit din somn de o bubuitură năprasnică. Cei ai casei se treziră speriați, dar Ștefan îi liniști cum putu. *Clopotnița*, și-a zis cutremurat.

Cam pe la aceeași oră, ziaristul Nicolae Stuart se întorcea acasă de la un amic. Vrând să treacă prin *Parcul Catedralei*, fu oprit de un milițian. La câțiva metri depărtare, se afla un alt milițian. Ceva mai departe se mai deslușea o siluetă a unui bărbat în uniformă. Stuart s-a strecurat totuși dincolo de cordonul de milițieni și s-a apropiat de un grup de muncitori ce trebăluiau lângă un compresor. Ziaristul urmărea cu uimire cum găureau pereții *Clopotniței* și plasau dinamita. Individul care a răspuns la apelativul *șefu* l-a sfătuit să părăsească de urgență suprafața parcului. Ei au ordin de sus și vor arunca în aer *Clopotnița*, orice s-ar întâmpla. Nicolae Stuart ieși în grabă din parc, traversă strada Pușkin în căutarea unui telefon public”.

Astăzi, mă gândesc tot mai mult la *Clopotniță*, și nu întâmplător. Terminând lucrul la *Patimile după Iov*, în care există și pagini cu descrierea Chișinăului aruncat în aer de sovietici în 1941, trag concluzia că orașul are o istorie de care n-ar trebui să mă rușinez sau și pe care n-ar trebui s-o neglijez sub niciun aspect. Chiar dacă m-am născut la coada cozilor, în bălțile Munceștilor cu stufărișul ăla fluierând înfricoșător, orașul face parte din mine într-o măsură probabil mult mai mare (și diferită) decât din viața progeniturilor protipendadei sovietice de altădată, încălțați cu mocasini moi, cu tălpi de piele naturală.

Fie că e vorba de ideea mitropolitului Bănulescu-Bodoni de înălțare a Catedralei Mitropolitane, implicit a *Clopotniței* în plin centru, fie că citim eseurile lui George Meniuc despre Munceștiul lui natal – totul se leagă în istoria noastră și ne ține laolaltă, cu mintea trează și cu spiritul rebel, mereu neîmpăcat.

ÎNSEMĂNĂRI DE LECTURĂ

CUVINTE MÂNUITE CU PRICEPERE

de NICOLAE RUSU

Foto de N. RĂILEANU

În argumentul auctorial la volumul *Revanșa literaturii. Ficțiuni critice* (Editura ARC, Chișinău, 2019, 402 p.), intitulat *Criteriul ascuns*, Vitalie Ciobanu recunoaște că „actul de creație literară nu e o simplă invenție artistică” și-l consideră ca pe o acțiune de „remodelare, ca pe o re-plămădire în alte tipare a realității”. La fel și Mario Vargas Llosa insista într-o prelegere că „ficțiunea artistică reușește să concureze periculos o viață reală, din moment ce ficțiunea ne demonstrează, subtil și explicit, că realitatea se situează mult sub nivelul aspirațiilor noastre”. Astfel, ni se sugerează că epoca pe care o trăim va răzbate, peste ani, și nu va fi interpretată pornind de la discursurile inepte ale politicianilor, ci va arăta așa cum o înregistrează azi, la masa de lucru, scriitorii hărăziți cu talent.

Cartea *Revanșa literaturii* are în cuprinsul ei patru compartimente: I. *Revanșa literaturii. Revanșa scriitorului* (14 cronici), II. *Scriitorul în labirintul eului și-al lumii* (13 eseuri și cronici), III. *Mituri și topografii literare central-europene* (6 cronici) și IV. *Interviuri* (4 texte). În eseu *Al treilea discurs: o terapie a complexelor românești*, este analizat dialogul lui Adrian Marino cu Sorin Antohi din cartea *Al treilea discurs. Cultură, ideologie și politică în România* (Editura Polirom, București, 2001). Vitalie Ciobanu pornește de la o remarcă a lui Adrian Marino. Este vorba de șocul întâlnirii cu străinătatea care „ar trebui să fie o ocazie de emulație, de inspirație, de trezire a grăuntelui, a minimei originalități personale”, și nu afișarea cu obstinație a „protocronismului, ca marcă a autarhiei infatuate”, dar și erijarea în „colonizatul cultural”. El mai precizează că această „specie umană” are chipul imitatorului și al compilatorului autohton, al discipolului etern care „nu crede că un intelectual român poate fi egal și competitiv cu un critic din Vest” (p. 175).

Adrian Marino, care-și dorește „o cultură română democratică, pluralistă, criticistă, laică și care să nu se orienteze după mesajele inițiatice ale unui «maestru spiritual», una diversificată, polivalentă, policentrică, face referință fără ezitare la originala și nu lipsita de temei afirmație a scriitoarei franceze Catherine Durandin, tot ea și profesoară de istorie, că «în România revoluția din 1848 nu e terminată nici azi». El mai insistă și în ideea că nu crede în „cultura de tip inițiat, de grup închis, de confrerie spirituală în secte, loje,

cluburi...” (p. 178) și este ferm convins că „simpla calitate de foști deținuți politici nu justifică o conducere incompetentă” și că „o țară se guvernează mai ales cu tehnicieni, cu specialiști”, iar eroarea sa capitală a fost că „nu și-a dat seama, imediat după 1989, cât de profund comunitizat este poporul român” (p. 179). Vitalie Ciobanu trage o concluzie amară pentru sine, dar și pentru cititorii săi, deoarece în acest incitant și complex dialog lipsește cu desăvârșire subiectul despre Basarabia. El amintește că, „după ce a lipsit din proiectele lui Bălcescu și Kogălniceanu, provincia noastră nu este luată în calcul nici de «pașoptiștii» secolului XXI”. Se vede cu ochiul liber că, cel puțin, până în prezent „Basarabia rămâne un subiect exterior dezbaterilor publice din România” (p. 181). Mai ales că la mijlocul lunii ianuarie 2020, cu ocazia Zilei Culturii Naționale, ambasadorul României la Chișinău a și declarat, franc și fără ocolișuri: „Unirea Republicii Moldova cu România nu este o problemă a României, ci doar a voastră, a celor din Basarabia”.

În alt eseu, intitulat *Între trecut și viitor, zvâcnirile prezentului*, autorul analizează și alte dialoguri ale lui Sorin Antohi, relevante fiind cele cu Mihai Șora și cu Alexandru Zub. Memorabilă este „încrucișarea” dintre S. Antohi și M. Șora la chestiunea globalizării și a posibilității de a o evita, riscând însă recăderea în autarhie și subdezvoltare. La întrebarea dacă „sunt justificate temerile că globalizarea urmează să distrugă ceea ce avem noi esențial (tot dintr-o perspectivă primordialist-esențialistă)”, ultimul răspunde că în cazul în care „ceea ce avem noi esențial are o consistență, nu va fi distrus; dacă însă nu are nicio consistență, atunci da, va fi distrus, dar asta ține de noi, nicidecum de «distrugător»” (p. 192). Această idee este împărtășită și de autorul volumului *Revanșa literaturii*, atitudinea sa evidențiindu-se în interviul acordat revistei „Sud-Est cultural” în 2019: „Ca oameni și ca artiști, ar trebui să fim conectați nu doar la eternele noastre obsesii și neîmpliniri din acest colț de lume, ci să ne simțim membri ai unei comunități mai largi, să ne asumăm întregul patrimoniu cultural și istoric al umanității (...). De ce să nu atragi în metabolismul tău creator experiențele transnaționale, dar fără a uita de unde vii, fără a renega rădăcinile?” (p. 398). Tot acolo Vitalie Ciobanu mărturisește că politicul este una din sursele sale de inspirație: „Sunt un

«optzecist», adică un scriitor care pune preț pe lectură, biblioteci, pe enciclopedie, pe cinematecă (...). Nu ajunge doar să simți mult, mai trebuie și să poți reda ce simți într-un fel memorabil” (p. 395). Făcând aluzii la unele scrieri cu pretenții de autenticism, el precizează că acest „autenticism” nu înseamnă simplism și vulgaritate, și nici aglomerare de platiitudini, în plus, autenticismul i se pare deja „un trend depășit, epuizat” (p. 398). În același interviu recunoaște: „Resimt această tentație borgesiană, a realismului magic, a proiecțiilor alegorice, îmbibate de simbolism și de «nenumitul» vânat, căutat, niciodată pe deplin prins în cuvinte (...), adică fantasticul difuz, fantasticul posibil, plauzibil, venit ca o prelungire a realului, fantasticul verosimil și cu atât mai tulburător, mai succulent artistic, pentru că îl simți mereu aproape, chiar dacă inaccesibil și evanescent” (p. 392).

O altă mărturisire Vitalie Ciobanu o face în cronică la romanul lui Augustin Buzura *Tentația risipirii* (Editura Fundației Culturale Române, București, 2003), relevându-și una dintre trăsăturile care merită toate aplauzele: „Sunt un adept al postmodernismului, în primul rând, al principiilor sale mai largi, filosofice și estetice, care definesc existența omului contemporan, dar nu accept frivolitatea, aroganța ieftină, aerul persiflator și, mai ales, indiferența pe care o afișează unii scriitori din generația mea sau alții mai tineri față de istoria noastră mai mult sau mai puțin recentă, inaderența lor la tragic” (p. 221). Din impresiile de lectură la confesiunile lui Augustin Buzura remarcabilă este constatarea tranșantă a autorului, precum că o pedeapsă teribilă de grea este atunci când „te doare mai mult realizarea celuilalt, decât propria ta nereușită”. Avertismentul retoric pus de autor tinerilor scriitori, duri și categorici în raport cu înaintașii lor, e demn de a fi în atenția oricărui creator de valori spirituale: „Ar trebui să ne întrebăm și noi, scriitorii mai tineri, care, mi-e teamă, în aceleași condiții, am fi furnizat același important contingent de trădători și lași, însă fiecare generație cu încercările ei” (p. 215).

În interviul *Un om sincer este un om puternic*, acordat în 2004 revistei „Clipa siderală”, Vitalie Ciobanu își expune propria atitudine față de noțiunea de inteligență: „Lașitatea nu este atât o slăbiciune a facultăților fizice ale omului, nu atât o

deficiență de caracter, deși așa o interpretăm, ci este un defect al inteligenței” (p. 367). De aici și concluzia sugerată tânărului cititor: „Nu există popor care să nu fi avut pagini inavuabile, pagini mai rușinoase, mai regretabile în istoria sa” (p. 370). Autorul consideră că pentru tânărul cititor, la fel ca și pentru un scriitor, este important să știe că „performanța literară poate fi «cuantificată», există niște criterii de evaluare și ne putem da seama dacă o operă este proastă sau bună (nu și «genială», nu mai e cazul, în epoca noastră, să ne aventurăm în acreditarea «geniilor», pentru că ridicolul pândește în preajmă)” (p. 371).

O observație exactă a eseistei Valentina Tăzlăuanu stipulează că în scriitura lui Vitalie Ciobanu există „o anume eleganță a frazei și a personajelor” ca expresie a unei experiențe și a unei „vieți trăite aproape de literatură și cultură în general” (p. 395). Acest aspect este demonstrat și de comentariile nuanțate sub diverse aspecte din textele *Minunata lume digitală și coșmarurile lor*, *Siberia din oase – actul de justiție al urmașilor*, *Mariana Codruț și cuvintele adevărate*, *Întoarcerea lui Bogumil Luft*, dar și altele asupra cărora merită să se aplece ochiul cititorului. „Cuvintele au o putere extraordinară, dacă sunt mânuite cu pricepere”, crede cu ardoare Vitalie Ciobanu, mărturisind acest lucru într-un interviu, iar dovada acestei convingeri sunt și „ficțiunile critice” din volumul *Revanșa literaturii*.

VITALIE CIOBANU
**REVANȘA LITERATURII
FICȚIUNI CRITICE**
CHIȘINĂU, EDITURA ARC, 2019

O LUCRARE DESPRE CAUZELE ȘI NATURA CONFLICTULUI TRANSNISTREAN

de NICOLAE ENCIU

CARTEA DE ISTORIE

După cum relatează cunoscutul etnograf și folclorist Tudor Pamfile (1883-1921) în una din snoavele sale publicate în volumul de povestiri și legende din popor *Firișoare de aur* (1911), Pepelea este un personaj comic care și-a vândut casa lui Arvinte, păstrându-și numai un cui bățut în peretele unei odăi, cu dreptul de a-și agăța acolo haina, căciula etc. În felul acesta, îi făcea lui Arvinte vizite mereu, spre a se folosi de cuiul care era proprietatea sa. De atunci, „cuiul lui Pepelea” a devenit fraza ce desemnează pretextul născocit pentru a-i stingheri pe alții, motivul șubred invocat de cineva spre a se amesteca intempestiv și supărător în treburile altora.

Cu toate că este foarte puțin probabil ca atât foștii, cât și actualul președinte al Federației Ruse să fi fost vreodată pasionați de personajele descrise în lucrările folcloristului Tudor Pamfile, lectura recentei culegeri de documente și materiale în două volume a cunoscutului istoric dr. Mihai Gribincea¹, care reușește, de-a lungul unei impresionante cariere de mai multe decenii, să îmbine cu maximă eficiență activitatea diplomatică cu cea științifică, îndeamnă – involuntar, dar insistent – la asocierea narațiunii din *Cuiul lui Pepelea* cu maniera în care marele nostru vecin geografic de la Răsărit a tratat și continuă să trateze Republica Moldova.

Constând din 620 de documente și materiale reproduse în original (în limbile română, rusă, franceză, engleză și ucraineană) și reprezentate în ordine cronologică – primul document conține un raport cu privire la unele acțiuni criminale comise de trupele sovietice în aprilie 1944 în Basarabia, iar ultimul reproduce discursul din 30 mai 2019 al Reprezentantului Permanent al Federației Ruse pe lângă OSCE, A. Lukașevici, în legătură, cu Raportul de activitate al Șefului Misiunii OSCE în Moldova, Claus Neu-kirch) –, lucrarea istoricului Mihai Gribincea nu este o culegere obișnuită de documente și materiale, ordonate cronologic, despre prezența ilegală a trupelor militare ruse pe teritoriul Republicii Moldova. De rând cu integrarea în circuitul științific al unui important corp original de informații despre prezența trupelor de ocupație în Republica Moldova, autorul prezintă subiectul trupelor ruse în Republica Moldova ca o parte componentă a unei politici mai ample a Moscovei în spațiul ex-sovietic de menținere, prin abile metode și instrumente de presiuni economice, politice și militare, care să-i permită menținerea trupelor sale nu numai în Republica Moldova, ci și în alte state ex-sovietice: Armenia, Belarus, Kârgâzstan, Tadjikistan, Georgia și, desi-

gur, Ucraina. Practic, pretutindeni unde își menține prezența sa militară, Rusia a declanșat și a stimulat conflicte interne și războaie, ocupând părți din teritoriile acestor țări.

Așa cum menționează autorul lucrării, pe teritoriul care face parte astăzi din Republica Moldova, trupele ruse au o istorie de peste 200 de ani, și niciodată prezența lor aici nu a fost una de eliberare sau de pacificare, ci de agresiune și de cucerire de noi spații. Pentru prima dată, armatele ruse au fost dislocate în regim permanent pe o parte a teritoriului Republicii Moldova – în Transnistria – în urma Tratatului de pace de la Iași din 1791, încheiat între Rusia și Poarta Otomană, care prevedea includerea spațiului dintre Bug și Nistru în granițele Rusiei².

Așa cum constată autorul lucrării, de-a lungul timpului, armatele rusești dislocate pe teritoriul Republicii Moldova „au fost un instrument de promovare, mai întâi a politicii expansioniste a țarilor ruși, mai apoi a autorităților sovietice, iar după dezmembrarea URSS, acestea au devenit un factor major de presiune în vederea menținerii la putere în Republica Moldova a unor guverne proruse, de susținere a separatismului transnistrean și de neadmitere a accederii Republicii Moldova în Uniunea Europeană și în Alianța Nord-Atlantică”.

Deloc întâmplător, în perioada sovietică, istoria trupelor ruse/sovietice din Basarabia/ RSS Moldovenească, de rând cu tema foametei din anii 1946-1947 și cea a deportărilor staliniste au fost teme tabu în istoriografie. Constrânși de rigorile ideologiei comuniste, istoricii subliniau invariabil și fără temei „rolul eliberator” al armatelor țariste/sovietice, în timp ce documentele de arhivă dovedeau contrariul. Mai ales în primii ani postbelici, așa cum demonstrează autorul, trupele sovietice aveau toate trăsăturile definitorii ale unor trupe de ocupație: „Necunoscând limba, obiceiurile, cultura populației locale, militarii sovietici o tratau cu ostilitate, o maltratau, insultau și batjocoreau, mulți oameni fiind împușcați fără nicio vină”³.

Conform datelor Secției militare a Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Moldova, doar în trimestrul II al anului 1945, pe teritoriul „eliberat” al RSSM au fost înregistrate 178 de cazuri de tâlhărie, jaf, omor și acte de huliganism săvârșite de militarii Armatei Roșii. În trimestrul al III-lea, numărul acestor infracțiuni a crescut până la 219, sau cu 19%, astfel încât CC al PC(b)M s-a văzut nevoit să instituie o comisie specială de investigare a cazurilor de acest fel.

În același context al examinării aspectelor istorice ale prezenței trupelor ruse pe teritoriul Republicii Moldova, autorul lucrării invocă și numeroase exemple de pagube produse pământului, monumentelor de istorie și de cultură din ținut. Unul din cele mai relevante exemple de acest fel îl constituie cetatea Bender, pângărită de trupele rusești până în zilele noastre. Cetatea a fost închiriată trupelor sovietice printr-o hotărâre a Comitetului Executiv Bender din 3 iulie 1945, care prevedea, printre altele, „luarea sub protecție a cetății Bender ca monument istorico-arhitectural al RSSM” și „interzicerea oricărui fel de reconstrucții, demolări și lucrări de alt gen, care ar putea conduce la schimbarea formelor și a construcțiilor monumentelor menționate, precum și la distrugerea lor”⁴.

Din nefericire, dislocarea ulterioară de unități militare în cetate a avut drept consecință mutilarea barbară a acestui important monument istorico-arhitectural: a fost distrus meterezel, a fost astupat șanțul de apărare, a fost distrus bastionul de nord-vest, peste beciurile cetății s-a turnat beton, au fost construite garaje, magazii și alte obiective din beton armat, care au schimbat aspectul tehnic al cetății și au condus la modificarea citadelei din centrul acesteia.

Invocarea aspectelor istorice ale prezenței trupelor ruse în Republica Moldova a deschis autorului posibilitatea tratării în profunzime, multiaspectuale și obiective a implicării acestora în operațiunile militare de pe Nistru în primăvara-vara anului 1992, implicare ce a transformat conflictul (instigat de Moscova) dintre Chișinău și Tiraspol într-un război moldo-rus. Atât documentele și materialele conținute în cele două volume ale lucrării, cât și ampla și consistenta prefață a autorului elucidează pe larg negocierile moldo-ruse privind retragerea trupelor ruse după declararea independenței Republicii Moldova, implicarea timidă și fără succes a OSCE în procesul de retragere a trupelor, statutul de ocupație al trupelor dislocate în prezent în raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova, inclusiv cel al așa-numitelor trupe de pacificare.

În luna august 1991, când Republica Moldova și-a proclamat independența, pe teritoriul acesteia se aflau circa 30 mii de militari sovietici, cantonați în 36 de garnizoane militare, dintre care cele mai mari erau garnizoanele Chișinău și Tiraspol. Așa cum pe bună dreptate afirmă dr. Mihai Gribincea, una dintre problemele de bază care au preocupat conducerea Republicii Moldova, încă din iunie 1990,

MIHAI GRIBINCEA
TRUPELE RUSE DE OCUPAȚIE ÎN REPUBLICA MOLDOVA, VOL. I-II
CHIȘINĂU, EDITURA CARTIER
2020-2021

când Sovietul Suprem al RSSM a declarat republica drept „zonă demilitarizată” și până în zilele noastre, a fost și rămâne cea a trupelor militare sovietice/ ruse pe teritoriul țării. La 18 martie 1992, „în scopul creării bazei pentru constituirea Forțelor Armate ale Republicii Moldova”, unitățile militare dislocate pe teritoriul republicii au fost trecute sub jurisdicția acesteia, iar tehnica militară, armamentul, localurile și alt patrimoniu al unităților militare trecute sub jurisdicția republicii au fost transmise Ministerului Apărării al Republicii Moldova.

Din nefericire, „noua” Rusie, pretins „democratică” și „liberală”, a revenit foarte curând la tradiționala manieră imperialistă și anxionistă în relațiile cu vecinii ei, inclusiv cu Republica Moldova, pe care a continuat să o trateze drept un punct strategic important în sud-estul Europei. Ignorând suveranitatea Republicii Moldova, la 1 aprilie 1992, Boris Elțin, președintele Federației Ruse, a emis Decretul nr. 320 „Cu privire la trecerea sub jurisdicția Federației Ruse a unităților militare ale Forțelor Armate ale fostei URSS aflate temporar pe teritoriul Republicii Moldova”.

Dincolo de faptul că respectivul decret era unul ilegal și ostil, prin faptul că se extindea asupra unui teritoriu care nu intra în componența Federației Ruse, toate tratativele și negocierile moldo-ruse ulterioare, privind retragerea trupelor acesteia din Republica Moldova, nu au reușit să dea o interpretare clară și univocă a termenilor „aflării temporare pe teritoriul Republicii Moldova” a trupelor ruse, în pofida angajamentului solemn al

Rusiei la Summitul de la Istanbul din 1999 de evacuare a trupelor sale de pe teritoriul Republicii Moldova.

Conform datelor invocate de autor, astăzi, „cuiul lui Pepelea” al Federației Ruse în Republica Moldova este reprezentat prin Grupul Operativ de Trupe Ruse (GOTR) și „forțele de pacificare” dislocate în partea transnistreană a țării. În realitate însă, la acestea se adaugă și forțele armate ale pretinsei „republici moldovenești nistrene” („RMN”). La 1 ianuarie 2018, GOTR număra 1220 de persoane. Așa cum, pe bună dreptate, confirmă mai mulți observatori, forțele armate transnistrene pot fi, de asemenea, considerate trupe rusești, dat fiind că au fost create, înarmate, echipate și susținute de Armata a 14-a a Rusiei, dislocată în regiune. Mai mult ca atât, sunt conduse de ofițeri care sunt cetățeni ai Federației Ruse, iar marea majoritate a ostașilor care servesc în armata transnistreană, pe lângă cetățenia „RMN”, mai dețin și cetățenia rusă.

La capătul unei analize cvasiexhaustive a istoriei prezenței trupelor ruse de ocupație în Republica Moldova și dorind să ofere o soluție pentru eliberarea unei părți a teritoriului național de forțele de ocupație străine, dr. Mihai Gribincea formulează și câteva recomandări forurilor de decizie politică, inclusiv de natură practică, pornind de la vasta și bogata experiență diplomatică acumulată de-a lungul anilor în calitate de Ambasador, de angajat al misiunilor ONU, OSCE și de consilier al Înaltului Comisar OSCE pentru Minorități Naționale.

Una dintre concluziile de bază formulate de autorul lucrării constă în necesitatea schimbării radicale a abordării conflictului transnistrean. În opinia sa, soluția cea mai indicată pentru și în interesul național al Republicii Moldova nu este transformarea prezenței militare actuale într-o misiune civilă, ci denunțarea Acordului Snegur-Elțin din 21 iulie 1992⁵. Așa cum afirmă autorul, Acordul respectiv permite suspendarea sa „prin acordul comun al părților sau în cazul în care una din părțile contractante îl denunță, fapt care implică încetarea activității «Comisiei de Control» și a contingentelor militare afectate acesteia. Potrivit opiniei dr. Mihai Gribincea, această denunțare nu ar avea influență negativă asupra situației de pe teren, din așa-numita Zonă de Securitate, deoarece Comisia Unificată de Control oricum nu controlează situația din Zona de Securitate. Mai mult, situația din Zona de Securitate nu justifică existența unei autorități militare de control. Dacă s-ar accepta această soluție, consideră autorul, Transnistria ar putea fi declarată oficial de Republica Moldova drept teritoriu ocupat de Federația Rusă, ceea ce ar permite ca autoritățile de la Chișinău să ceară Federației Ruse compensații materiale pentru daunele provocate în cei peste treizeci de ani de conflict ca urmare a ocupației teritoriului ei național.

NOTE:

1. Mihai Gribincea, *Trupele ruse de ocupație în Republica Moldova. Culegere de documente și materiale*. Vol. I, 879 p.; Vol. II, 525 p., Editura Cartier, Chișinău, 2020-2021.
2. *Istoria românilor. O sinteză cronologică*. Coordonator: Valentina Bilcea, Editura Meronia, București, 2015, p. 118-119.
3. Mihai Gribincea, *Trupele ruse de ocupație în Republica Moldova. Culegere de documente și materiale*. Vol. I, Editura Cartier, Chișinău, 2020, p. 34.
4. *Ibidem*, p. 38.
5. *Ibidem*, p. 217-221.

05 > NICHITA DANILOV: POEZIE ȘI LIBERTATE EXTREMĂ

Ei bine, în lumea iubitorilor de artă, cutiile lui Manzoni au avut o mare căutare. În anul 1996, de pildă, spunea Marcel Chirnoagă în cadrul aceluiași interviu, s-a vândut o astfel de cutie, la o licitație publică desfășurată în SUA, cu 32 500 de dolari. Se făcuse atât de mult tam-tam în jurul cutiilor lui Manzoni, încât valoarea lor a crescut până la această sumă. Colecționarul care a cumpărat cutia, nu a cumpărat-o însă ca s-o expună undeva în casă, ci a depus-o la bancă într-un seif, cu scopul de a o vinde, ceva mai târziu, cu o sumă mult mai mare. Cu 40 000 sau 50 000 de dolari. Sau poate chiar mai mult. Cutiile au și astăzi căutare. Într-un fel am putea spune că trăim astăzi sub semnul lor.

Experimentul nu e nou. Un happening similar se spune că l-a făcut și Pușkin în fața Palatului de Iarnă din Sankt Petersburg în anii 1830. Stând la o tarabă, Pușkin împărțea curtenilor aflați la promenadă cornete de înghețată peste care presăra un praf galben dintr-o cutiuță de argint încrustată cu aur. O doamnă simandicoasă, vânturându-și evantaiul, l-a întrebat: „Ce fel de praf e acesta, Pușkin?” „Gustă și ai să vezi...” Marchiza a gustat, a făcut o grimasă, a exclamat: „Dar bine, Aleksandr Sergheevici, înghețata ta miroase a căcat”. Iar Pușkin, făcând o reverență în fața ei, a replicat: „Păi, eu ce-am zis, frumoasa mea doamnă? Gustă și ai să vezi... Ai gustat și ai văzut”.

Se spune că auzind aceste cuvinte, stomacul doamnei s-a întors pe dos. Marchiza s-a retras în dosul unui tufiș și a vomat. După care, ieșind de acolo, aruncă cu lornionul în poet: „Diavol afurisit, a țipat ea, te ții numai de prostii. Ai să sfârșești în ștreang”.

Făcând multe ghidușii, și înfruntând curtenii, ba chiar pe însuși țarul Nicolae I, care îi curta soția, Pușkin și-a găsit sfârșitul într-un duel. Se pare că a fost la mijloc o conspirație, de care nu era străin însuși țarul. Orgoliul său nemăsurat și gelozia l-au împins pe poet în ghearele morții.

*

Sâmbăta, 30 iunie a.c., ministrul de Externe turc Hakan Fidan, una din cele mai charismatice figuri politice ale lumii musulmane, a discutat la telefon cu Lars Løkke Rasmussen, omologul său danez, îndemnând Danemarca „să ia urgent măsuri pentru a preveni noi incendieri ale Coranului”, condamnând, astfel, pe un ton ferm „atacurile josnice continue împotriva cărții sfinte a Islamului”.

Șeful diplomației turce i-a spus, printre altele, ministrului de Externe danez că este inacceptabil să fie permise, sub pretextul libertății de exprimare, astfel de acțiuni, menite să tensioneze relațiile dintre lumea musulmană și lumea occidentală, reprezentată în cazul de față de Danemarca și Suedia.

Lars Løkke Rasmussen, în calitatea sa de ministru de externe al Danemarcei, a scris pe platforma de mesagerie X, fostă Twitter, folosind un limbaj diplomatic, că „Turcia și Danemarca sunt aliați apropiați” și că „este important să nu lăsăm aceste gesturi să reușească să creeze divizare”.

Acest schimb de replici a venit după ce un grup de militanți anti-Islam au incendiat cu câteva zile mai înainte, câteva exemplare din Coran în fața ambasadelor Egiptului și Turciei din Copenhaga; trebuie să mai precizăm și faptul că alte proteste similare, soldate tot cu arderea Coranului, s-au desfășurat în ultimele săptămâni atât în Danemarca, cât și în Suedia. Mai precizăm, de asemenea, faptul că Danemarca și Suedia au „deplâns” incendierea cărții sfinte a Islamului, dar au adăugat că nu se pot opune unor astfel de acte, ținând cont de legile care apără libertatea de exprimare în lumea occidentală. Nici reprezentanții oficiali ai Danemarcei, nici cei ai Suediei nu au caracterizat ca fiind barbare sau huliganice astfel de acțiuni ce alimentează ura între diferite popoare și confesiuni, calificându-le, pe ton diplomatic, drept regretabile. Pentru crearea unui echilibru între confesiuni, Suedia a autorizat cererea făcută de un bărbat în vârstă de treizeci de ani pentru organizarea unei adunări publice în fața Ambasadei Israelului de la Stockholm având drept obiectiv arderea Bibliei și a Torei. A urmat reacția ambasadorului Israelului din Suedia, Ziv Nevo Kulman, care a condamnat categoric „arderea unor cărți sacre ale oricărei religii”, considerând că astfel de „acte de ură și lipsă de respect nu au nimic de-a face cu libertatea de exprimare”.

La rândul său, Papa Francisc s-a arătat „indignat și dezgustat de astfel de fapte”, declarând că orice carte sfântă trebuie să fie respectată atât de credincioși, cât și de necredincioși, tocmai pentru a nu alimenta suspiciunea și ura.

Intervențiile lor nu au pus însă capăt incendierilor. Precizăm că nu numai cărțile religioase sunt victimele barbariei unei libertăți fals înțelese și fals exercitate, ci și muzeele și operele de artă adăpostite în ele.

Nu e cazul să lărgesc subiectul: avem la îndemână atâtea altele ce vin din lumea culturală, de la Mona Lisa la zgârieturile făcute pe zidurile Coloseumului, de la aruncarea de vopsele pe pânza unor tablouri celebre, la punerea sub obroc din motive ideologice a operelor lui Tolstoi, Dostoievski, Pușkin, Bulgakov, până la vandalizarea recentă a unei biserici din Italia de către doi soldați americani, care au mângălit pe una din coloanele sfântului locaș un graffiti în culori războinice.

Păi, dacă azi, în numele libertății, de exprimare se ard cărțile sacre, mâine vor fi arse și operele lui Shakespeare, Dante, Petrarca, Goethe, Hafiz, Saadi, Omar Khayam și, de ce nu, poeziile lui Eminescu, Goga, Blaga, Arghezi, Bacovia, apoi, în numele aceleiași libertăți, vor fi incendiate moscheile, bisericile, mănăstirile și templele corale, iar oficialitățile vor ridica din umeri, invocând aceleași argumente pe cât de logice, pe atât de nocive și absurde.

FIRUL CU PLUMB

ANDREI CIURUNGA (1920-2004)

DECOR

Gară mică. Vreme de război.
Trei soldați și patru plopi veghează.
Frig albastru, destrămare și noroi,
Sub cupola lunii, trează.

A țipat un tren. A plâns o fată.
N-a venit iubitul... Trenul pleacă.
Numai toamna, numai viața-i vinovată.
– Măine alte trenuri o să treacă.

Păclă fumurie. Felinare.
Grea și udă, tropăie bocanca.
Străjuind, soldatul Gheorghe Floare
Se gândește – luminiș – la Anca.

Un cioroi, sub streșină, se strânge,
Poate vrea grăunțe și furnici.
Miroase aerul a fum și-a sânge
De mulți răniți câți au trecut pe-aci.

Un acar înjură și se duce...
Frig albastru, destrămare și noroi.
Niciun cântec, niciun zbor, nicio răscruce.
Gară mică, vreme de război.

SEMNAL

ION PRIBEAGU
POEZII
EDIȚIE ÎNGRIJITĂ
DE EM. GALAICU-PĂUN

CHIȘINĂU, EDITURA POLISALM
2023

PROZĂ

CAMPIONANA*

de NICOLAE ROȘCA

Laura a dispărut cu tot cu cățeluș. N-am căutat-o special, dar după fiecare pohod al meu printre mesele cu turiști mă întorceam și priveam spre locul unde o lăsasem. Nu mai era! Mai târziu a venit la mine o rusoaică cam de vârsta mea, foarte frumoasă, cu o sculptură perfectă a trupului, și mi-a cerut o porție de măămăliguță.

– O mică *dobavkă*, a zis ea.

– *Dobavkă*? am repetat cuvântul ei, pe care nu-l mai folosisem din anii de școală, când veneam și eu, uneori, la bucătari și le ceream câte o porție de ceva. *Dobavkă*!...

– Îmi place terciul vostru, a spus ea. Am auzit că nu te îngrași de el.

– Nu e terci, colega! am încercat să-i explic. E măămăliguță.

– Fie și păpă... că nu-i pot zice cum îi zici tu. Să știi că nu mi-o dai pe degeaba.

– Adică? Mi-o plătești sau cum?

– Se poate spune și așa.

– Cu ce mi-o plătești, colega?

Ea a privit în jur și și-a aprins o țigară. După ce a tras un fum, și-a apropiat gura de urechea mea. A început să-mi șoptească, gâdilându-mi timpanul:

– Îți spun unde s-a dus fata pentru care suferi. Laura. Îți spun și cu cine s-a dus.

– Cu cine? am întrebat eu nerăbdător, divulgându-mi suferința.

– Ei! a exclamat rusoaica. Vezi cum ești? Mai întâi lasă-mă să-ți spun unde s-a dus.

Avea o manieră frumoasă a fumatului. Parcă juca într-o mizanscenă, iar fumul în sine, țigara, apoi buzele și degetele erau personaje ale spectacolului. Am vrut să-i spun că-mi place cum fumează, dar nu cred că m-ar fi înțeles. Așteptam să-mi spună ea unde s-a dus Laura.

– S-au dus să se scalde, m-a informat ea. A venit la ea un băiat foarte drăguț. A ajutat-o să-și pună costumul de baie și s-au dus.

I-am pus farfuria cu măămăligă în mâini și am rugat-o:

– Pleacă! Te așteaptă bărbatu-tu!

Ea s-a opus:

– Dacă vrei, pot să merg eu cu tine la mare. Să știi că înot ca o delfină. Am fost campioană la tineret. Aș fi putut lua medalii și la seniori. Dar m-am lăsat de înot. A început să-mi placă sportul cu parașuta. Metamorfoza s-a întâmplat din cauza soțului meu Iura. M-a înșelat, porcull! S-a cuplat cu cea mai bună prietenă a mea! Atunci am înțeles că nu e totuna să înoți în mare sau să zbori prin aer cu capul în jos!

Avea poftă de vorbă. Am înțeles asta în clipa în care a venit după „păpăliguță”. Dar nu aveam eu poftă. Așa că am luat-o

de umeri și am întors-o cu fața spre masa de la care venise:

– Du-te! Te așteaptă Iura.

S-a urnit. Însă a făcut doar doi pași și s-a oprit. Mai dorea să-mi spună ceva:

– Știu ce simți, a cuvântat ea. Nu mi-aș dori să fiu în locul inimii tale. Dar îți spun ceva: tot răul e spre bine. Adică, e mai bine să te înșele acum, decât să ți se întâmple asta când veți avea și voi doi copii. Mi s-a întâmplat mie și știu cum e...

– Draga mea! am somat-o din nou. Pleacă! Ți se răcește „păpăliguța”.

– Doar un minut, a mai cerut ea. Un singur minut. Dacă vei dori totuși să vezi cum înoată o delfină tânără, să rostești în gând numele meu: Ma-ri-ne-la! Voi veni.

Și-a spus numele cu ochii închiși, declarând silabele ca pe niște mici poeme japoneze:

Ma.
Ri.
Ne.
La...

M-am luat cu vorba și am uitat să-i aduc lingurița. Și ea a început să folosească boaghea. Mânca măămăliga cu degetele, așa cum o mănâncă moldovenii de mai bine de trei sute de ani. Avea un farmec distinct și în acest mod de a-și potoli foamea cu măămăliguță. Prindea câte un boț între degete, îl purta pe toată suprafața goală a farfuriei, încercând să adune cât mai multe picături de unt topit, apoi îl ducea la gură. Era frumoasă și grațioasă, parașutista rusă.

– Mâncatul cu degetele, a spus ea zâmbind, l-am învățat tot de la voi. De la abhazi.

– Nu sunt abhaz...

M-a privit mirată.

– Cum nu ești? Atunci, ce naiba ești?

– Om sovietic, i-am răspuns fâstăcit. Străbunii mei de demult au fost romani, deși nu erau etnici romani. N-a existat etnia asta – romani. Erau daci sau ceva de genul asta. Poate geți. Nenorocul lor a fost că au făcut parte din imperiul romanilor. Iar astăzi am ajuns om sovietic, chiar dacă nu există – iarăși! – etnosul sovietic. Nu te întreabă nimeni dacă vrei să fii roman sau sovietic. Semnează ei pentru tine!

– Nu ți-am spus? a reacționat ea, lingându-și degetele.

– Ce mi-ai spus, Marinela?

– Că nu merită să te arunci cu capul în jos nici dintr-un chiparos. Cu atât mai mult dintr-un avion. E prea înalt. Peste o mie de metri!

– Și ce e de făcut, Marinela? Cum naiba să-ți trăiești viața?

– Simplu. Aștepți să cadă imperiul. Într-o zi va cădea. Atunci poți urca în avion. Dacă te-ai hotărât să mori, mori ce ai fost la început. Abhaz... georgian... sau ce au fost părinții tăi.

– Ți-am spus că erau romani.

– Dacă asta erau – mori ca roman. Dar trebuie să plec, omule roman și sovietic! A mai tras un fum de țigară și a plecat. Dar peste o clipă s-a oprit iar.

– Știi ce mă enervează? a întrebat. Că porcul ăsta al meu, Iura, nu mi-a spus niciodată că ar vrea să se arunce cu capul în jos de undeva. Măcar de pe un dâmb mai înalt. De ce oare?

Am strâns din umeri. Nu mă interesa Iura. Nici ea nu mă interesa. O priveam, totuși, cum se ducea cu țigara între degete, cerându-și scuze de la mese și de la scaune când se lovea cu coapsele de ceva, și deodată m-am prins că mi-aș dori să am și eu mersul ei legănat. M-am gândit, chiar, că mi-ar sta bine dacă aș fuma, purtând țigara pe deasupra capetelor mesenilor și cerându-mi scuze de la toți: „Pardon, dragi tovarăși! *Тысяча извинений!*” Dar nu! Înainte să-mi schimb modul de viață, am considerat că ar trebui să aflu unde s-a dus Laura. Dacă lucrurile s-au întâmplat cum a spus Marinela, din acea zi natura omului devenea o ecuație fără dezlegare

Când am rămas singur, am vrut să văd pe cineva cunoscut și am făcut un tur de orizont peste terasă și prin încăperile restaurantului. Lume multă, dar nicio ființă pe care aș fi fost bucuros să o văd. Și se cam înnopta! Eram flămând. Dar îmi era jenă să le cer ceva ăstora de la restaurant. Și am pornit spre cantina scriitorilor de la parterul hotelului. La crenvurștii și ouăle fierte care ne erau servite de trei ori pe zi. Îmi imaginam cum iau între degete (ca și Marinela!) un crenvurst, cum îl târăsc prin farfuria cu muștar, cum îl prind cu dinții ca pe o pradă prețioasă. Ah! Cred că a început să mi se prelingă saliva din gură!

Deodată, m-a lovit cineva de la spate cu o palmă peste umăr.

– Pleci? m-a întrebat o voce de femeie. M-am întors și am văzut-o pe Marinela.

– Unde?

– Cum aș putea să știu unde pleacă un om necăjit? Tu, de exemplu, unde te duci?

– La cantină. Mă duc să-mi iau masa de seară.

– Care seară, omule? a început ea să rădă. E noapte. Iar „mese de noapte” nu există. În fine, poți să te superi dacă îți

par prea agasantă. I-am spus și lui Iura despre suferințele tale. Că vrei să te arunci din avion și altele... I-am mai spus că ar trebui să încerce și el.

– Ce să încerce, Marinela?

– Să se arunce. Adică, nu chiar la propriu. Nu vreau să moară. Pentru că îl mai iubesc. Dar să-l văd că suferă... că regretă ce a făcut... că se simte neom pentru că mi-a călcat dragostea în picioare. Știi cum l-am iubit eu? Îți închipui, măcar?

– Cum?

– Ca pe... Ca pe... Cum l-a iubit Anna Karenina pe contele Vronski!

– Și?

– Ce mai și! Aș vrea să încerce și el să se arunce din avion. Dar nu ca o buturugă. Să se arunce ca un suferind. Să aud că strigă din ușa avionului: „Marinela, iartă-mă! Am fost un porc. Și Vronski a fost un porc că nu s-a aruncat sub tren împreună cu Karenina! Toți bărbații devin uneori porci când își înșeală soțiile. Iartă-mă, Marinela!”

Am ascultat-o și îmi amintesc că am plesăit din buze, nemulțumit.

– Nu cred că-ți va ieși ceva, i-am spus, înțelegând că nu fac bine. Știam că aștepta alte cuvinte de la mine. Dar insistam să i le spun anume pe acelea. Redactează-i, zic, monologul și poate că reușiți ceva. Lasă-l să strige un cuvânt-două. Bine, trei. Dar nu mai multe.

– Și? m-a întrebat ea, lipindu-și din nou gura de urechea mea? Și?

– Ce ai vrea să-ți mai spun?

– Că accepti să mă ajuti.

– Cum să te ajut, Marinela? am reacționat eu. Tu ești o rusoaică siberiană, iar eu sunt un ne-rus de la marginea de vest a imperiului... Nu simțim la fel... Nu ne exprimăm la fel... Cum Dumnezeu să ne înțelegem?

– De unde știi că sunt din Siberia?

Am zâmbit. Oricine, în locul meu, ar fi descoperit în ea o rusoaică. I-am răspuns:

– Ești albinoasă, Marinela. Dacă nu erai rusoaică, aș fi zis că ești scandinavă. Doar femeile de acolo și siberienele sunt albinoase.

– Și? a întrebat ea, mirată. Albinoasele nu-ți plac?

– Păi... Tu nici nu ești o albinoasă curată. O blondă puțin mai scandinavă!

Și-a luat o pauză pentru a-și roade o unghie cu dinții. I-am observat ticul ăsta și mai înainte. Făcea ce făcea și își băga degetul în gură.

– Lasă degetul! i-am smuls mâna dintre dinți. Spune cum aș putea să te ajut. Dar te avertizez: nu mă prind să-l asasinez pe Iura. Nici măcar să-i trag câte un pumn în fiecare falcă.

A pufnit în râs. Am văzut că și râsul ei era frumos. Naiba știe prin ce era frumos. Dar era.

– Luni avem antrenamente la sărituri cu parașuta. Sărim în mare și în munți, iar salvamarii și salvamontiștii ne recuperează de pe unde ne duce vântul. Iura nu a sărit niciodată din avion. Dar trebuie să sară. L-am montat eu până acum. Montează-l și tu...

– Nick, am ajutat-o eu. Numele meu este Nick. Iartă-mă că nu ți-am spus până acum.

– Nume frumos!... Montează-l tu, Nick. Explică-i cum trebuie să sară și ce trebuie să-mi spună când va fi cu un picior în aer. Să-l aud că regretă... Altfel nu-l pot ierta. Te prinzi, Nick? Vrei să devii fratele meu, Nick? Vrei să te iubească și copiii

mei, Nick? Vrei să fac să te iubească toată lumea din Irkutsk? Hai, Nick, dă-mi mâna ta de bărbat! Ajută-mă!

În semn de susținere necondiționată, am cuprins-o pe după umeri și i-am spus:

– Dacă e luni, încerc. Adică urc și eu în avionul vostru. Dar duminică sunt ocupat.

M-a privit cu ochii ei frumoși, plini de mirare:

– Cu fata care te încornorează cu tânărul georgian? a întrebat. Cu ea ești ocupat?

– Nu are importanță... E o suferindă și ea. Are și ea nevoie de brațul și de inima mea!

Marinela și-a aprins și acolo o țigară și a început să fumeze în maniera ei atât de seducătoare. A tras două sau trei fumuri, apoi a schimbat subiectul.

– Ce zici... dacă te-aș invita la o terasă cu bucate alese și cu striptease național abhaz?

Am strâns din umeri:

– Striptease abhaz? Oare striptease-ul are caracteristici naționale?

– Are! a confirmat ea. Aici, de exemplu, mai mult se dansează dansuri erotice. Foarte frumoase!

– Dar bucătăria?

– Și mâncarea este bună. Tot ce poftești! De exemplu, ce și-ar dori inima ta în seara asta?

M-am gândit doar câteva secunde și i-am răspuns:

– Mușchi. Mușchi de mistreț de lapte.

Frumoasa parașutistă a plesnit din palme:

– Cum ai zis? Mușchi de mistreț? Doamne, e mâncarea mea preferată. Să mergem! Mușchi de mistreț cu șampanie! repeta ea. E combinația care mă va face fericită în noaptea asta!

M-a luat de braț ca pe un vechi cunoscut și am pornit spre nord. Mergeam în direcția Gagra. În câteva minute am ajuns la o terasă, la care mai fusesem în timpul plimbărilor mele.

– Ai să te convingi că e un local drăguț. Chiar vrei mușchi de mistreț?

– Da, am confirmat. Și șampanie moldovenească!

Ea s-a oprit în loc:

– De ce moldovenească? De ce nu franțuzească sau italiană?

– Pentru că moldovenească e cea mai bună șampanie din lume. E băutura pe care o savurez când sunt departe de patrie. Îmi amintește de origini...

A zâmbit în maniera ei plină de taine și a pășit mai departe. Peste un timp, doar s-a mai oprit o dată și a întrebat:

– Chiar ești moldovean?

În loc să-i răspund, am prins-o de umeri și am lipit-o de piept. I-am șoptit la ureche:

– Anunț exclusiv pentru tine: moldovean! Niciodată nu m-am gândit că aș putea fi altceva! Știu că sunt o jucărie pentru Univers. Dar sunt o jucărie cu personalitate!

Am ales o masă în latura îndepărtată a terasei. În jur erau câteva ghivece cât masa de mari în care creșteau tot atâtea arbuști decorativi, foarte frunzoși. Așa încât, alegând masa, deveneam invizibili pentru turiștii din restul sălii. Ne ascundea frunzișul.

– Până aici... ne-a spus chelnerul după ce ne-am așezat, ați făcut două lucruri bune. Ați venit la cea mai pitorească terasă! Aici, ați ales cea mai bună masă. Dacă la un moment dat veți dori să faceți sex... să nu vă jenați. Nu vă va vedea nimeni. Voi avea eu grijă să nu vă vadă!

– Da... l-am oprit eu, amintindu-mi cât de făloși sunt abhazii. Adu-ne șampanie. Să fie...

– Rece? a anticipat el, străduindu-se să-mi ghicească gândurile.

– Rece ca rece, i-am spus. Moldovenească să fie! Mai ia cu tine și două salate din minunatele voastre legume și fructe. Și câte un mușchi de mistreț de lapte. Să fii atent la șampanie! l-am avertizat. Prima sticlă las-o să fie cum o găsești în bar. Dar următoarele cinci să fie reci! În seara asta vreau să-mi amintesc că sunt moldovean! Începusem să cam uit.

Aici mi s-a părut că s-a schimbat ceva în starea Marinelei. S-a închis și nu mai comunica cu mine. Și am încercat să aflu ce taine bântuie uneori sufletul unei campioane. M-am mutat lângă ea. Cu asta am vrut să demonstrez că doresc să o aud și să mă audă și ea în cazul în care aș reuși să rostesc și eu câte un cuvânt. Dar mi-am motivat transferul altfel:

– Ar fi o crimă să nu stau lângă tine! Ești cea mai frumoasă rusoaică de pe litoral. Cândva, voi povesti nepoților cum ne-am întâlnit... cum ți-am servit „păpăliguță” și cum mi-ai servit tu mușchiul de mistreț și șampania. Crezi că ar trebui să le povestesc și cum am dansat?

– Dar tu crezi că vom și dansa?

– Doar dacă îți permite Iura...

– La el mă gândeam și eu, a spus ea deodată. Nu știu de ce am impresia că e pe undeva pe aici. Stă ascuns, pentru că se teme de tine! Te-a văzut cum stai cu polonicul în mâini, ca un centurion din vechime, lângă ceaunul cu „păpăliguță” și i-a intrat frica în oase. Zice, dacă te duci cu asta (cu tine), ai să te fu...i toată noaptea cu el. Nu crede că doar vei încerca să mă ajuți să-l iert. Nu vreau să-l pierd. În ultima secundă am înțeles ceea ce îmi devenise clar și atunci când am urcat prima oară în avion: nu merită! Da. Nu mai este soțul meu cu valoarea lui de la început. Dar știu că nu voi găsi altul. Pentru că iubesc o singură dată!

Ascos țigările din poșetă și le-a aruncat pe masă. A scos și bricheta.

– Oferă-mi o țigară, Nick. Îmi plăcea când îi ceream lui să mă servească. Dar acum nu-mi pot imagina că aș accepta o țigară din mâna lui. Hai, Nick. Dă-mi țigara și un foc, te rog!

Când i-am făcut toate capriciile, m-a întrebat nervoasă:

– Unde e pușlamaua aia de ospătar? Vine sau nu mai vine?

În aceeași clipă a apărut chelnerul. A ieșit de după un arbust decorativ și ne-a anunțat:

– Dacă vreți să spuneți ceva despre mine, să știți că mă cheamă Goghy. E o poreclă. Ce înseamnă? Nimic. Așa mi-a zis unul în copilărie, când jucam fotbal pe plajă. De atunci sunt Goghy.

– Deschide șampania, Goghy! i-am cerut eu, zâmbind.

– Da! m-a susținut și Marinela. Vreau să gust băutura asta... să înțeleg ce e bun în ea.

Goghy ne-a umplut pocalele, ne-a tras salatele în față și ne-a urat:

– Poftă bună, oameni dragi! Azi, sunteți cea mai frumoasă pereche din localul nostru! Sunt mândru că am onoarea să vă servesc chiar eu! Da... Plec imediat după mușchiul de mistreț!

Marinela și-a luat cupa ei, eu mi-am luat cupa mea. Le-am ridicat la nivelul gurii și eram gata să facem proba. Însă în ultima secundă s-a oprit.

– Nu spui nimic? m-a întrebat.

– Nu știu ce să spun. Nu sunt un băutor virtuos. Poate spui tu?

– Poate, a acceptat ea. Am să te rog ceva, Nick: în sera asta să nu i te asemeni lui Iura. Vreau să-l petrec cu demnitate și să-l uit! a cerut ea și a dat paharul peste cap, în maniera rușilor băutori de tărie. Apoi a cerut: mai toarnă!

I-am mai turnat, și ea a dat imediat peste cap și al doilea pahar.

– Șampania nu se bea așa, draga mea campioană! i-am reproșat. Șampania este o băutură subtilă. Nu se bea cu stacanele!

– Știu. Dar mă grăbesc.

– Unde naiba te duci? La Iura?

– Nu. Veneam către tine. Veneam să te sărut, tâmpitul! Cuprinde-mă pe după umeri, cum m-ai cuprins acum o jumătate de ceas. Găsește-mi pe spate urmele mâinilor tale, pe care le mai resimt... Hai, cuprinde-mă și lasă-mă să te sărut.

Într-o clipă am devenit ostatecul ei, deși în memoria mea apăsarea și dispărarea ca într-un caleidoscop un chip de care nu mă mai despărteam de aproape o lună de zile. Laura! Dar Marinela făcea tot ce își dorea din buzele... obraji... gâtul... ochii mei. Și, chiar dacă nu plângea în hohote, nu puteam să nu înțeleg că suferea. Îi plângea sufletul. Parcă i-l auzeam suspinând. Iar ea se răzbuna pe cineva. Sau pe ceva.

– Încep să mă simt bine! a spus, descleștându-și brațele din jurul gâtului meu. Șampania își face efectul. Mai vreau!

– Îți torn, am asigurat-o eu. Dacă vrei, bea din sticlă. La nebunie, șampania poate fi băută și din sticlă. Riști?

– Da! a răspuns ea. Azi sunt nebună. De ce nu aș face ceva ce nu am făcut niciodată?

Cum sta în brațele mele, a luat sticla și a dus-o la gură. A început să toarne în ea lichidul, făcând-o pe ștregărița cea rea. Dar în semiîntunericul din ascunzișul nostru vedeam o femeie rănită în amorul propriu care era, poate, cea mai mare bogăție a ei. Acum, nu mai era campioană. Nu mai era vedetă. Nu mai era iubita și răsfățata cuiva. Iar eu nu-i mai simțeam nici sărutările. Auzeam doar plânsetul ei înfundat.

Deodată, l-am văzut cu coada ochiului pe Goghy, care s-a amestecat cu umbra unui arbust de lângă masă. A crezut, probabil, că vrem să facem sex și a venit să ne păzească. Marinela a luat apariția lui drept un indemn la acțiune și a coborât din brațele mele.

– Cum ți-ai dori să se întâmple asta? m-a întrebat, în timp ce-și scotea chiloții. Cu cu...ul pe colțul mesei și cu picioarele desfăcute? Sau cu capul pe masă și tu de la spate?

– Ești nebună, Marinela! i-am spus. Nu se va întâmpla nimic între noi. Pentru că tu te gândești la Iura, iar eu mă gândesc la Laura. Nu sunt atât de flămând de sex, nici atât de pervers ca să te iau fără să te doresc. Ești o pasăre rănită. Dacă te-aș lua, aș fi ca un șacal vagabond care mănâncă stârvuri. Iartă-mă! Sunt altceva! Îmbracă-te și hai să plecăm.

S-a întors, foarte calmă, și și-a aprins o țigară. De data asta nu mi-a cerut să i-o aprind eu.

– Nici nu știi ce durere îmi faci! mi-a spus ea. Ai ucis campioana din mine. A rămas ceea ce spuneai tu – pasărea sfâșiata de furtuni, pe care o poate lua orice șacal. Dar nu! s-a răstit ea către cineva imaginar. Din campioana căzută azi va naște altă

campioana luni! Nu mor vulturile când vor șacalii! Să mergem! a ordonat ea.

A intrat Goghy.

– Doriți să vă aduc mâncarea și băutura la hotel? a întrebat el. Mi-ar face plăcere...

Era, totuși, un băiat cumsecade!

– Da, i-am zis. Dacă știi unde stau, adu totul acolo. Aici n-a prea mers.

La ieșirea din local, ne mai aștepta o surpriză: doi copii și un tată. Familia Marinelei! „Doamne! mi-am zis. Ce bine că nu am căzut în păcat cu ea!” Dar Marinela i-a luat la ceartă:

– Ce faceți aici? i-a întrebat ea, nervoasă. Unde v-am spus să fiți la ora asta?

– Da-a, a început să mârâie băiatul (era un băiat de vreo zece ani și o fetiță de vreo opt). Ni s-a făcut dor de tine. Știi că tata nu este un pedagog bun...

– Lasă-i, am rugat-o eu. Sunt niște copii minunați. Mi-au căzut dragi de la prima vedere. Apoi m-am întors către tatăl lor și i-am strâns mâna. Noroc, Iura, i-am zis. Stați de mult aici?

– No, a răspuns el simplu? De vreo jumătate de ceas. Am umblat pe la toate terasele de pe litoral și nu erați. Când obosisem deja, copiii au presupus că sunteți aici. Au ghicit. Drept zic, Ionel? Drept zic, Ionela?

Când a rostit numele copiilor am avut impresia că mă aflu în altă țară. Prin Ardeal pe undeva. Prin Oltenia, poate. Sau prin Bucovina.

– Cum le-ai zis? l-am întrebat pe Iura? Cum îi cheamă pe copiii voștri?

– Ionel și Ionela, a intervenit Marinela mai calmă ca niciodată. Crezi că ești singurul moldovean în lumea asta? Ei bine, mai sunt și alții!

– De exemplu?

– Copiii noștri!

– Dar părinții? Voi, ce sunteți?

Ea a pufnit ca o căpriță. Apoi a răspuns:

– Iura e rus și nu ai ce-i face. Eu sunt moldovenească genetică – și nici mie nu ai ce-mi face. Provin din niște părinți care au fost aduși în Siberia cu mulți ani în urmă. E o istorie dramatică, pe care am să ți-o spun luni, după antrenamente.

– Frumos! am plesnit eu din palme. Acum aș bea și eu șampanie... dacă mi-ar da cineva.

– Sticla e aici! a răsunit o voce în spațiile mele.

Am întors capul. Goghy! Ducea în ambele mâini câte o geantă cu mâncare și băutură.

– Dă-mi-o! i-am cerut-o. Întru sănătatea moldovenilor din toată împărăția Domnului! am improvizat eu un toast, și însoțitorii mei, înainte de toate Iura, au început să aplaude.

Am luat o înghițitură, apoi i-am transmis sticla Marinelei. De la ea șampania s-a dus către Iura. Când am pășit pe domeniul Casei de creație, chelnerul Goghy m-a oprit:

– Luați asta... mi-a zis. Era un pachetel. I-am găsit pe masa pe care a stat Marinela... a mai spus Goghy cu o jumătate de voce. Nu cred că era bine să-i las acolo!

Încă nu știam ce-mi dă, însă am acceptat logica lui. Am luat pachetul și l-am băgat în buzunar. În aceeași clipă, am uitat de el.

***Fragment din romanul „Laura”, în curs de pregătire pentru tipar**

PLURALIA TANTUM

JURNAL
IN MARGINILE
ISTORIEI
LITERARE (LIII)
de LEO BUTNARU

8.V.1976

Sunt poeți a căror creație îmi place, însă de la care nu pot învăța nimic (Paruyr Sevak, armeanul, Voznesenski, Gr. Vieru, Ziedonis). Metafora lor îmi poate atinge sufletul, dar nu poate pătrunde în el.

Ieri, la „Luceafărul”, premiera „Jocului dragostei și-al întâmplării” de Marivaux. Urschi își face, uneori reușit, de cap. O gestică – mimica în special – bine articulată. Ce-i drept, alteori îi scapă, involuntar, și schimonoseli de bâlci, maimuțărieli ordinare. Are ceva din de Funès sau Kramarov. Capul i-i ca pe rulmenți, mobil, de gaiță. Ochii îi fac elipse sau pendulează – pisicește – în orbite. Ceva între bufon și șmecher de mahala. Să vedem ce va urma, cunoscând soarta de neînvidiat a tinerilor din acest teatru.

Despre piesă: cel mai bine i s-ar potrivi, poate, o reflecție a lui Camus: „Răsul admirabil pe care și-l asumă teatrul clasic, unde perechile succesive de actori se perindă pentru a povesti evenimentele fără să le trăiască vreodată și unde totuși angoasa și acțiunea cresc neîncetat”. Fără îndoială, Camus a fost unul din cei mai buni lectori și spectatori ai teatrului clasic.

14.V.1976

Ar fi de presupus că noțiunea de eroism se înfiripă încă în adânci epoci, când omul se vedea completamente dezarmat (în fața naturii). Unul care doboră vreun oarecare animal, fioros bineînțeles, sau barem demonstra curajul de a se apropia cel mai mult de el era văzut și prețuit altcumva decât „anonimii” gloatei. Apoi eroismul, ca act uman valoric, consolida atât în luptele de apărare, precum și în cele de cucerire, atât apărătorii, cât și cruzii năvălitori. Firește, categorisirea morală diferă de la caz la caz și în funcție de versantul de pe care se judecă/apreciază. Eroismul prinde a fi legat de pământ, vatră, devine deviză scrisă pe scut, drapel, dăltuită în piatră, „tatuată” pe/în inimă etc. Patria ca apoteotic îndemn stimulator de eroism. Dar cei care nu au patrie? Țigani, spre exemplu. Pentru un țigan, eroismul nu poate fi pus în relație cu lupta pentru... pământul sfânt. Rolul lui a fost, poate că mai este încă, de-a ajunge un foarte bun hoț de cai. Precum se vede și din filmul lui Loteanu „O șatră urcă la cer”. Mare eroism – pentru ei, blasfemie – în concepția celorlalți. Eroismul împins până în altar, ridicat la stare de religie?

20.V.1976

Caietele lui Camus le tot citesc-savurez timp de vreo patru luni (25 coli editoriale). Pentru recitirea lor îmi va trebui și mai mult timp, chiar de-o fi să-mi re-atragă

atenția doar pasajele marcate la prima lectură. O carte a esențelor, un caleidoscop al stărilor sufletești, de creație, al unei conștiințe foarte elevate.

27.V.1976

Oameni de pe meleagurile Glodenilor... Un itinerar împreună cu secretarul de comsomol Gonciar. Trecem și pe la două pichete de grăniceri. Ocazie de a privi peste Prut (numai...). Dincolo – satul Barza. Se zice că Glodenii sunt pământurile a o sută de coline și a tot atâtea lacuri, naturale sau artificiale. Stâncile din partea Cobanilor. (Acest toponimic – Cobani – l-am identificat într-un registru bisericesc din fostul sat Dușmani, actualmente... Octombrie; notă de la 1861.) Așadar, steiurile ca niște frunți de tauri fantastici ce și-au pierdut coarnele în cine știe ce confruntare. Pe aproape, recifele „dezgolite” ale tectonicii de la Butești ca însemne ale mării timpurilor imemoriale. Peisaje hipnotizate de ochii lacurilor, netănuite, parcă, în defileuri, ci expuse deschis văzului. Priveliștile sunt oarecum... compacte, însă neuniforme, precum cele din centrul Moldovei, să zicem. Predispun la oarecare confort sufletesc. Sunt mereu în bătaia privirii, de parcă localnicii au croit drumurile pe căile cele mai scurte, dar și pe lângă cele mai încântătoare peisaje.

Moșiile satului Balatina – năpădite de enormele „păpădii” ale sistemului de irigație. În inflorescențele artificiale – jocuri de curcubeu; aspecte cromatice abia-abia conturate. Alte localități – Cajba (de la: caș – bal), Bisericieni, Hâjdieni, Iablona, Clococeni, Viișoara, Cunicea, Soroca, Sturzăuca...

6.VI.1976

Primul meu volum de versuri, *Aripă în lumină*, e în librării. Ion Hadârcă zice că el ar veni ca o replică dată altor stiluri poetice ale tinerilor. De ce n-aș cădea de acord? Unde mai pui că, sub aspect teoretic, ce-l ajută în înțelegerea subtilităților poeziei, Ion e mai pregătit decât mulți colegi de vârstă și preocuparea noastră. Sigur că e de reținut observația lui, una chiar curajoasă, eu însumi fiind conștient că, totuși, ca formulă prozodică, nu mă potrivesc ca element „organic” în așa-zisa generație a ochiului al 3-lea (-lea-lea), cu care, de altfel, mai e ceva, în sensul expresiei: a-i scoate ochii cuiva, adică – a-i reproșa ceva. Pentru că nouă, mai tinerilor, oficialitățile sau unii angajați obtuși de la editură sau de la comitetul pentru presă și edituri mereu găsesc să ne impute ceva, mereu găsesc în scrisul nostru momente de care sunt nemulțumiți. Ori, cum spune expresia populară, ne scot ochii, astfel că generația din colecția „Debut” e mai curând generația ochilor scoși, decât a ochiului al treilea.

Așadar, în această problemă de stil și diferențe, fiind de acord cu colegul Ion Hadârcă, dar și cu mine însumi, nu înseamnă că sfidez pe cineva: pur și simplu spun ce

am de spus în felul meu, în nu prea împământenitul pe aici vers liber modern. Dezvălui sau doar propun încă o modalitate de a metaforiza.

9.VI.1976

Primele opinii despre carte. Aș vrea să le cred, în mare, sincere. Hadârcă insistă: „Ai dat o replică...” Îmi telefonează Iulian Nicuță: „E cea mai bună carte din serie. Chiar decât ale... (dă două nume: al unei colege și al unui coleg)... Ți-o spun cu toată sinceritatea. Aceasta ar fi o modalitate de «deschidere» a poeziei noastre”. (Vai, tinere, te cam obligă, nu?!) Apoi, cineva de la difuzarea cărții, Al. Brodski, îmi telefonează, cerându-mi consimțământul să traducă unele poeme în rusă. „Am citit și mi-a plăcut foarte mult. Puțini sunt atât de personalizați”. Gr. Vieru despre poemul „Peisaj”: „Citesc eu, pe silabe: Trac-to-ris-tu-le! Și mă întreb ce-o fi cu tehnica asta? Dar procedeul e ingenios, neașteptat, frumos”. („Purpuriu e tractorul/ trecând peste câmp – enorm/ mac sunător/ ce afânează solul din/ jurul propriei sale tulpini.// Hei, hei! Cum e/ trac-to-ris-tu-le/ ziua întreagă să vezi ciocârlia/ dar/ să n-o auzi?!”)

Să vedem ce mai urmează. M. Clima a și scris pentru săptămânalul „Cultura”. A spus că, cineva din studenții de la universitatea agrară a opinat că m-aș ocupa de fleacuri... Mă rog, e și asta un fel de a „înțelege” poezia, la Colhoz-institut... dar parcă puține neînțelegeri ar putea porni de la „Aripă...”?

17.VI.1976

Lorca despre Don Luis de Góngora: „Pentru prima oară în istoria limbii spaniole el creează o nouă metodă de căutare și plămuire a metaforei și în adâncul sufletului său consideră că nemurirea operei poetice depinde de consistența și buna închegare a imaginilor”. Mai apoi, Marcel Proust avea să scrie: „Doar metafora poate să facă stilul relativ durabil”.

„Pentru a-i insufla viață metaforei, e necesar ca această metaforă să aibă o formă și o rază de acțiune – nucleul în centru și perspectivele – în jurul său”; „Un puternic impuls al imaginației unește în metaforă două lumi antagoniste. Cineastul Jean Epstein spune că metafora este asemeni unei teoreme din care se sare dintr-odată de la condiții la deducții”.

„În opt rânduri de acest fel – mai multe nuanțe decât în cincizeci de octave ale lui Tasso...”

„Irepetabilul lirism abstract al lui Mallarmé ce a trasat un drum periculos, cel al noilor școli poetice, deschise tuturor tentativelor”; „Până la acest moment, Góngora n-a avut un alt discipol mai bun, dar un discipol care habar n-avea de învățătorul său”.

A nu folosi propriu-zis limbajul, ci spiritul său.

Iarăși Lorca: „Lumea poetului constă din contradicții... Poezia nu are nevoie de adepți, ci de îndrăgostiți”.

O metaforă bună, laconică, densă – replică dată, implicit, poemelor kilometrice inundate de platitudine și prozaism. Ba chiar acea metaforă neordinară, dacă ai norocul s-o descoperi, poate fi luată și drept autoreplică referitoare la insuccesele-ți sau rătăcirile-ți anterioare.

În special dialogul cu copiii le cere maturilor crea-re sau doar utilizare de metafore. Inventează imagini artistice, figuri de stil chiar și cei care au uitat dacă li s-a întâmplat vreodată în viață să citească o carte de poeme.

Îmi amintesc cum, copil fiind, băgam mâna până la cot în cotoarele patefonului, încercând să dau de artiștii-pitici. Maimuță, ce mai! (Maimuță care-l caută pe cel de după oglinda în care se privește.) Discul îmi apărea ca o scenă de vinilin pe care, dintr-o clipă în alta, ar trebui să apară dansatorii de băieței-degeței.

VA URMA

MODE VECHI ȘI NOI

CONDEI ȘI PRAXIS

de Lucia ȚURCANU

Pe când Eliade făcea și scria de toate, pe când Grigore Alexandrescu împlotea nepieritoarele lui elegii, pe când Facă scria noutimele *Franțuzite*, Bălăcescu râdea într-o proză plăcută, curgătoare, românească, și în versuri de același fel, râdea cu duh și cu haz de scrintelile societății și de neajunsurile vieții”, astfel îl descria Nicolae Țincu, în 1891, într-un articol din „Revista nouă”, pe Costache Bălăcescu (1800-1880), un poet care, după ce a debutat cu poezia *Primăvara* în „Curierul românesc”, sub patronajul lui Ion Heliade Rădulescu, în 1844, și a publicat ulterior volumele de versuri *O bună educație. Poezii și fabule* (1845) și *Poezii inedite* (1860), bucurându-se de popularitate, s-a retras din viața publică, peste numele său așternându-se uitarea. Mihai Eminescu încerca să-l readucă pe scena literaturii, publicând, în 1874, un articol în „Convorbiri literare”, în care remarcă spiritul de observație al acestui autor „astăzi puțin numit și poate și mai puțin citit” și melancolia filosofică ce-i caracterizează unele texte: „Deși scrierile sale contrastează foarte mult, și spre meritul lor, cu pretențiozitatea contemporanilor vechi și noi ce i-a avut, deși ele sunt dictate de-un simțământ adevărat și de o judecată dreaptă, deși a dezvoltat cu o claritate naivă acea părțică de filozofie pe care spiritul universului o sădise și în el, totuși puțini știu că el mai trăiește, puțini știu dacă bătrânețea lui e înconjurată de acel respect al societății pe care bătrânii de soiul lui au dreptul de a-l pretinde. /.../ Pe de-o parte un spirit de observație pentru necazurile mici și comice ale vieții, pe de alta un fond de melancolie filozofică, iată părțile constitutive ale poeziilor lui”.

Criticii și istoricii literari de mai târziu au remarcat în primul rând umorul lui Costache Bălăcescu. Nicolae Iorga va stabili chiar o legătură dintre scrisul lui Costache Bălăcescu și Caragiale, „cărui i-a servit de model, fiind cel dintâi care a creat tipul boierului ieșit din funcție socială și trecut la vechituri”. Chiar dacă satirele, fabulele, elegiile acestui „poet al cârtirii” (cum îl numește același Iorga) nu se remarcă prin realizare artistică, fiind mai curând „lucrarea naivă a unui om isteț care a primit numai prea puțină cultură”, îi sunt de apreciat inventivitatea și verva lingvistică din unele texte. „Îl vezi însă îndată, observă Iorga, cum îi era menit să fie, când începe, în metrul poporal – și altfel el culege vorbe familiare cu efect, vorbe hazlii cu potriveală din Vistieria, lui bine cunoscută, a poporului –, cântecul cutărui parvenit de modă veche, cântec făcut tot din amintirile vechilor apucături și vechilor cuvinte”.

Antologică, în acest sens, este satira *Iarăși la Median coconu Drăgan*, în care par să-și dea întâlnire câțiva ludici din postmodernitate: Șerban Foartă, Mircea Cărtărescu și Nicolae Leahu.

SEMNALE DE CARTE

CĂLIN VLASIE
MICILE ÎNTÂMPLĂRI (POEZIE)
BUCUREȘTI, EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ, 2023

„Am scris cu satisfacție despre acest poet în 1990 și în 1993, rămânând întru totul de acord cu ceea ce am afirmat atunci. Stăpânit de un spirit pururi juvenil al căutării de sine având alura căutării neobosite a unei strategii textuale, Călin Vlasie e neîndoios unul dintre cei mai originali optzeciști.”

Gheorghe GRIGURCU

„Personalitate de prim-plan a literaturii române de la sfârșitul secolului XX și din prima parte a următorului, intelectual de calibru, cu o concepție ingenioasă și profundă asupra evoluțiilor psihicului uman în postmodernitate, mare editor, creator de strategie culturală și educațională de lungă bătaie. Călin Vlasie e – pe deasupra și, de fapt, în primul rând – un poet de vârf de o frapantă originalitate. Opera sa, elaborată cu minuție, în circa un deceniu de căutare intensă a echilibrului fragil dintre conceptualizarea riguroasă și misterul insondabil, propune un extraordinar scenariu de explorare psiho-fantasmatică a lumii. O experiență literară impresionantă, al cărei miez magmatic va rămâne incandescent, menținându-i peste vremuri intactă forța fascinatorie.”

Ion Bogdan LEFTER

LEO BUTNARU
VOCI DIN CÂMPIILE ELIZEE
53 DE INTERVIURI CU COLEGI ȘI PRIETENI PLECAȚI LA CERURI
IAȘI, EDITURA JUNIMEA, 2023

„Și această noua ediție a volumului-ecou «Voci din Câmpiile Elizee» este, înainte de toate, un omagiu adus minunaților mei colegi, cei mai mulți dintre ei și prieteni, plecați pe tărâmul neuitatelor umbre. Un volum cu vocile (...scrise) ale unor scriitori importanți care, pe parcursul unui sfert de secol, au răspuns noianului de întrebări, pe care le-am tot izvodit, pornind de la creația, de la destinul lor. Probabil, aceste pagini intră în contextul general al istoriei literaturii române, fiind mărturie-document, ce conține momente relevante din starea scrisului artistic contemporan de pe ambele maluri ale Prutului, atestând integritatea spirituală românească. E o cale de durată și durabilă, marcată de borne de la A la Z: de la Alexandru Ioan la Zeletin C.D. E o călătorie în spațiile memorabile pe un cuprins cronologic Viață – Memorie, cuprinsă între anii de naștere 1914 (Bogdan Istru) și 1954 (Radu G. Țeposu).”

Leo BUTNARU

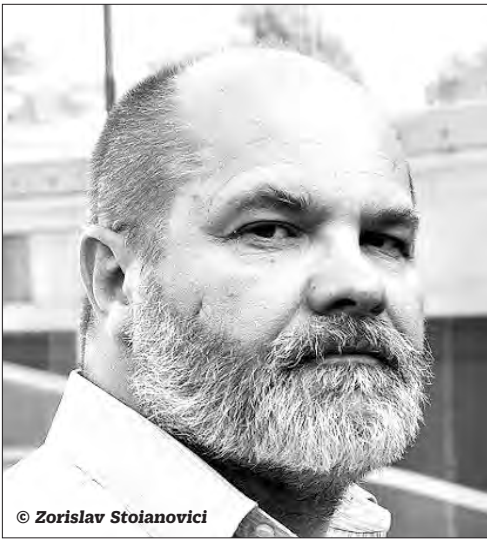
Costache Bălăcescu:

IARĂȘI LA MEIDAN COCÓNU DRĂGAN

Pă semne că nu știți bine
Cine-i Coconu Drăgan?
Întrebați-mă pe mine
Că-l știu ca p-un bou bălan.
Drăgan Ploscă,
Sin Stan Cloșcă,
Brat Micilă,
Zat Mircilă,
Vnuc Voicilă-ot Tătărai,
Biv ceauș za armășai,
Este din copilărie-i
Un om foarte însemnat,
Și din fire, din pruncie-i
Cu mari daruri înzestrat.
Nici să știe
Să mai fie
Altu-n lume
Cu-așa nume,
Cu-așa slavă
Ș-așa glavă.
Cu ipolips și de neam,
De agighios și adam;
Milocestiv, blagorodnic,
Tașaclău și galantom,
Milosârdnic, dobrohovnic,
Și cârturar vai de om;
Că când scrie
Te mângâie,
Când citește
Te slăvește;
Iar când cântă saltichia,
Îți sare din cap tichia.
De iuschiuzar, tertipgiu
’Ngrozea lumea de holteiu
Când era și calemgui,
C-are praxis și condeiu,
Angarale,
Satarale,
Podvezi grele,
Bitirmele,
Cacirmale
Și locmale,
Chilipiruri
Și gheliruri,
Rusumeturi și husmeturi,
Istoviri cu marafeturi,
Cine altu era-n stare
Așa a le ticlui,
Și cu-atâta-ndemânare
A le și bașirdisi?
De aceea
’I zicea cheia
Bogăției
Vistieriei,

Vrednic s-icomisească
Toate, și s-apandisească.
Ș-orice metahirisește,
’I iese, că e ugurliu,
Și de obște se iubește,
Căci e foarte ciracliu.
Ș-așa mare
A fost, și tare
În tot veacul
Și-n tot fleacul.
Lua cinuri,
Da suspinuri,
Scutind Iude-n Prooroci,
Argați, robi, iproci, iproci
Tar trezi vist, ftori post,
Vel iuzbașa de harem,
Mereu pe urdin a fost,
Ca când era un blestem.
Diimărituri,
Oierituri,

Cotărituri,
Cornărituri,
Unu nu scăpa din ele,
Chiopoul, fiu de lele,
Un așa, deci, ipochimen
Cum să nu se plihtisească
Când vede-acum pe un nimen
Din canoane să-i vorbească.
D-alde ale
Haimanale
După drumuri,
Plini de fumuri
Că știu toate,
Când el poate
E cu cinci coți,
Decât toți,
Mai-nvățat, și cu trei caturi
Învechit în maslahaturi.
Rău, dar, se ponosluește,
Și rău a zis cin’ a zis,
Că nimica nu plătește
Când odată-i evhnenis.
Nu dați mare
Ascultare,
La zănatici
Și lunatici,
Care zic c-ortografia
Poate goni sărăcia,
Și cer limba să ne-o strice
De la moși de la strămoși.
C-aștia sunt oameni de price,
Și bârfesc niște gogoși.
Tu cu-oiota
Eu cu iota;
Tu cu-ciota
Eu cu iota;
Tu varia,
Eu oxia;
Tu cu multă pricopseală,
Eu cu bani de cheltuială;
Spune-mi dacă ești cuminte,
Cine e mai folosit?
Tu ce scoți nouă cuvinte
Ș-umbli cu cotu cârpit?
Tot temeiu,
Nu-i condeiu,
Nici cioplirea,
Fericirea;
Ci să știi să-ntorci dulapuri,
Să rabzi multe, să-nghiți hapuri,
Să despici și firu-n două
Și să scoți din piatră lapte,
Iar nu să-mi spui basme nouă,
Și că trei și trei fac șapte.
– Măi Drăgane!
Măi cocoane!
Țin-te bine,
Măi creștine,
De dârbovnic,
Și gromovnic,
De pisanii
Și cazanii,
Că-s izvorul cunoștinții,
Și fii cum ți-au fost părinții.
Iar ei fie
Ce-or vrea. Scrie
Chinezește,
Păsărește.
Tu vezi, stare
Să-ți faci mare
Cântă pesne
Că-s mai lesne,
Și rămâi cum te-ai aflat
Lăzărila de-nvățat.

© Zorislav Stoianovici

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

ISTORIA LIMBII ROMÂNE /PRECUVÂNTARE/ de DAN UNGUREANU

DAN UNGUREANU (N. 1971, TIMIȘOARA) ESTE UN PALEOGRAF ȘI LINGVIST ROMÂN. ȘI-A DAT DOCTORATUL ÎN LINGVISTICĂ ISTORICĂ ÎN 2006 LA UNIVERSITATEA DIN TIMIȘOARA, CU O TEZĂ DESPRE RELATIILE LEXICALE DINTRE INDO-EUROPEANĂ, ALTAICĂ ȘI URALICĂ. A FOST BURSIER LA ÉCOLE NORMALE SUPÉRIEURE DIN PARIS ÎNTRE 1993 ȘI 1995. A OBȚINUT DIPLOMA DE STUDII APROFUNDATE LA ÉCOLE PRATIQUE DES HAUTES ÉTUDES (SECȚIA DE ȘTIINȚE ANTROPOLOGICE ȘI RELIGIOASE), LA PARIS, ÎN 1995. A PREDAT LIMBILE LATINĂ ȘI GREACĂ CA ASISTENT LA FACULTATEA DE LITERE A UNIVERSITĂȚII DIN TIMIȘOARA, ÎNTRE 1997 ȘI 2006. LA FACULTATEA DE PSIHOLOGIE A ACELEIAȘI UNIVERSITĂȚI, A SUSȚINUT UN SEMINAR DE ETNOPSIHOLOGIE ÎN 2006. A FOST LECTOR DE LIMBA ROMÂNĂ LA UNIVERSITATEA PARIS III – SORBONNE NOUVELLE, ÎNTRE 2003 ȘI 2005. DIN 2009 PREDĂ LA UNIVERSITATEA „AUREL VLAICU” DIN ARAD. **CĂRȚI: „ORIGINILE GRECEȘTI ALE CULTURII EUROPENE” (AMARCORD, TIMIȘOARA, 1999); „ORIGINEA LIMBAJULUI ȘI PRIMUL OM” (EDITURA UNIVERSITĂȚII DE VEST, TIMIȘOARA 2002); „ZIDUL DE AER. TRATAT DESPRE MENTALITĂȚI” (EDITURA BASTION, TIMIȘOARA, 2008); „ROMÂNA ȘI DIALECTELE ITALIENE” (EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, BUCUREȘTI, 2016). A SĂPAT LA SITURILE ROMANE DE LA TIBISCUM ȘI MEHADIA.**

De aceea am scris această nouă istorie a limbii române : fiindcă urmele apariției limbii române încă se disting în Italia, și pot fi puse pe hartă. Lipsa de exercițiu a lingviștilor de a folosi cartografia, diverse prejudecăți privind data separării românei din trunchiul romanic, indolența (e infinit mai ușor să compari româna cu latina, decât să o compari cu zeci și zeci de dialecte italiene) inaccesibilitatea (atlasele dialectale ale Franței și Italiei, textele medievale, dicționarele dialectale au devenit accesibile și au fost puse online abia după 2010, la fel, motoarele de căutare au devenit bune tot atunci) – toate acestea au încetinit cercetările privind istoria limbii române.

În latină se spune *mel*, *fel*, *miere*, *fiere*. Când au trecut ele de la neutru la feminin și când a devenit *L > R*? Nu știm când, dar în lombarda de nord avem *mere*, *fera* feminine, și cu *R*. E un prea mare număr de coincidențe ca să eliminăm ipoteza înruderii.

Lat. *sibilar* dă în română a *șuiera*, cu dispariția lui *–b–* intervocalic, și cu rotacizarea lui *–l–* intervocalic, cu palatalizarea lui *s–* la *ș–*. În ligură avem *šwirá*; în ladină – *šüré*, *šyuré*, în lombardă – *sciüráa*, *šura*. Aceste variante urmează toate trei regulile fonetice din română.

La un mare număr de cuvinte, avem în Italia de nord și evoluție morfologică, și fonetică (*mere*, *fere*) ori și evoluție fonetică, și semantică (*gura*, *bunu*). Și nu doar în Italia, ci și în domeniul provençal: pentru *cheveux* („păr”) în Corrèze și Cantal avem *pyar*, care au și schimbarea semantică, și cea fonetică din română.

Latina are *fungus*, înlocuit de *boletus* > *buré* în Piemont și Provence de est. Avem simultan ȘI înlocuire lexicală, ȘI evoluție fonetică identică. Avem, deci, o zonă relativ compactă, estul regiunii Provence, Alpii, vestul Lombardiei, unde avem ȘI aceleași înlocuiri lexicale, ȘI aceeași evoluție fonetică.

Doar un studiu granular al hărții dialectale a Italiei poate lămuri istoria limbii române. Aceeași zonă din Italia care spune *per*, *gura*, *buza* în loc de *capelli*, *bocca*, *labbro* e cea care spune și *bunu* în loc de *nonno* („bunic”) și așa mai departe. Și aceste detalii (fiecare neînsemnat în sine) puse împreună pe hartă, aduc toate un portret nou, proaspăt al limbii române.

/.../ Româna vine dintr-un dialect din Italia de nord, mai precis, din Italia de nord-vest, o zonă care cuprinde Lombardia de vest, Piemontul și Alpii. Când anume s-a dialectalizat această latină? Nu știm, dar cu siguranță nu în secolul III, ci mai târziu. E greu de crezut ca româna să fi evoluat fonetic, morfologic și semantic tocmai ca Italia de nord-vest, dar separat, izolat și independent.

Limba română vine dintr-un idiom romanic din nordul Italiei care a evoluat separat și s-a dialectalizat târziu, nu știm exact când. *Sabbatum* și *dies dominica* înlocuiesc *dies Saturni* și *dies Soli* doar după ce o majoritate din populația imperiului a devenit creștină. Acest lucru s-a petrecut abia după 350 AD, și doar în imperiu, fie în Italia de nord, fie în Epir – Dalmația – Tesalia, în Imperiul roman de răsărit. E imposibil ca o populație romanizată să se fi creștinat la nord de Dunăre; și, presupunând că ar fi existat și s-ar fi creștinat, ar fi fost măturată de hunii, slavii și avarii păgâni, care oricum mătură resturile de creștinătate din Tracia, Moesia și Pannonia.

Româna și dialectele din Italia de nord au evoluții asemănătoare:

Veneto: Marin Sanudo, *Jurnal*, 9 ianuarie 1525: „ma si pol mal ajutar dila man zancha per esser cazuto di cavallo”. Treviso 1500, descriere de recruți: „faza longa /.../ segno pizolo in dedo zanchò indice apresso l’ongia”.

Dialectul venețian are ȘI lexic comun cu româna (inovația *stānga*, *zancha* vs. tosc. *sinistra*, moștenit din latină) și evoluții fonetice asemănătoare (căzut, *cazuto* vs. tosc. *caduto*; inovațiile rom. *față*, ven. *faza* vs. tosc. *faccia*).

Emilia-Romagna, Bologna: Friano degli Ubaldini: „in la man stanca avea la chiave e con la man drita deva la benedizione”.

Adică: „În mâna stângă avea cheia și cu dreapta da binecuvântarea.”

Stanca, *drita* sunt mai familiare unui român decât unui toscan, care ar fi zis *sinistra* și *destra*.

Lat. *caulis* e păstrat în italiană (*cavolo*) franceză (*chou*) și spaniolă (*col*). Diminutivul *cauliculus* pe o zonă mică, delimitată, în Franța în zona occitană (*caulét*) din care o subzonă cu rotacism (Hérault – *kaurét*,

Provence – *kouré*). *Curechi*, din *cauliculus*, ca și *burete*, din *boletus*, sunt păstrate ambele în zona Provence-Piemont, și sunt dialectalism.

Burete are o înlocuire lexicală și o schimbare fonetică. *Curechi* are un sufix diminutival și aceeași schimbare fonetică, rotacismul. *Sare*, *miere*, *fiere* au toate schimbare de gen – nu masculin ca în franceză și italiană, ci feminin ca în română, plus rotacismul.

În provençală : Confession, v. 23: „Tu qui est vers prestre et vers deus / et eu pecaire qui soi teus”. Provens. *Tu est* / rom. *tu ești* ; provenç. *teus* / rom. *tău* – ambele diferă de lat. *tu* es și de *tuus*.

*Tu *est*, **teus* sunt forme romanice, mai apropiate de provençală și română, dar distante de latină ȘI alte limbi romanice.

/.../ Există deja un număr de istorii ale limbii române, scrise de lingviști iluștri sau de echipe numeroase. Una în plus necesită o justificare detaliată. Mai toți lingviștii s-au mulțumit să compare latina clasică și româna, fără să compare și româna cu alte limbi romanice sau cu dialectele din Italia. Acești lingviști grăbiți au lăsat o lacună de o mie de ani.

Ce e limba română? E limba latină vorbită, sau latina vulgară târzie, izolată de restul ariei romanice prin migrațiile slave din Europa estică, latină vorbită care trece printr-un număr de modificări fonetice, morfologice și semantice. Când anume au avut loc aceste schimbări? Nu știm. Dar dacă refrazăm „Unde au avut loc aceste schimbări? În Italia sau în Dacia/Balcani?”. răspunsul e simplu: cele mai multe din aceste schimbări, aproape toate, au avut loc în Italia, fiindcă le regăsim și în dialectele din nordul Italiei sau alpine. Nu mai putem spune că ele au avut loc datorită romanizării dacilor, datorită habitudinilor articulatorii ale populației locale, așa cum susține Philippide, sau influenței slave. Ele au loc în sec. II-III în Italia și le regăsim în majoritatea dialectelor nord-italiene. E important să comparăm româna cu aceste dialecte, și să arătăm ce anume e comun evoluției românei și altor dialecte romanice.

Toate celelalte limbi romanice au atestări scrise foarte vechi, care ne permit refacerea detaliată a evoluției lor. Româna nu are. Ne propunem mai jos, prin comparația dintre română și dialectele italiene, să surprindem evoluțiile care au scăpat lingviștilor, acel mileniu întreg dintre retragerea aureliană și scrisoarea lui Neacșu. Nu există nici o latină dunăreană sau balcanică, sau orientală. Aproape întreaga evoluție fonetică și morfologică a limbii române preexistă deja în dialectele din nordul Italiei, așa-numita Galie Cisalpină. Tot ce e specific limbii române există deja în latina dialectalizată, latina cisalpină.

Comparația dintre română și celelalte limbi romanice e mai importantă pentru română decât pentru restul idiomurilor romanice: ele au, aproape toate, documente vechi, din care se poate reconstrui evoluția internă a limbii – româna nu are.

Reconstruind limba romanică din care vine româna, prin comparație cu celelalte limbi romanice, descoperim că româna vine dintr-o romanică deja evoluată, și fonetic, și lexical, și semantic. Și vine dintr-o romanică dialectalizată, dintr-un dialect galo-italic din nordul Italiei. *Dominica*? Generalizat în latină abia după 400 AD. *Paganus* cu sensul „necreștin” apărut puțin înainte de 300 AD, dar s-a generalizat în limbă mai târziu.

/.../ Ceea ce lingviștii de până acum nu au subliniat, și adesea nici măcar nu au menționat, e că un procent considerabil din schimbările fonetice și semantice care duc de la latină la română au loc înainte de venirea colonilor din Italia în Balcani. *torbidus* / **turbulus* > *tulbure* (lombardă) *integru* > *intregu* (lombard) *nebula* > *nebura* > *negura* (lombardă, Ticino) *gula* „gât” > *gula* „gură” > *gura* „gură” (Piemont, occitană) *reus* „acuzat” > *reu* „rău” (Italia de nord) *caballus* > *caal* (lombardă). *eo sonto* (Italia de nord) > rom. *eu sunt tu esht* (romans, provençală) > *tu ești*. /.../

Fragment din volumul „Istoria limbii române”, în curs de apariție la Editura Cartier